

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประมวลความรู้ด้านองค์ประกอบการสื่อสารจากวิทยานิพนธ์ ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534-2550 เพื่อให้ทราบภาพรวมของงานวิจัยอย่างประเด็นที่ศึกษา ประเภทสื่อ แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ วิธีการวิจัย และผลการวิจัยที่ได้ โดยมีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการจำแนก ได้แก่

❖ แนวคิดเกี่ยวกับวารสารสนเทศ

- ความหมายของวารสารสนเทศ
- สื่อทางวารสารสนเทศ
- ข่าว การรายงานข่าว และการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร
- จริยธรรมในงานวารสารสนเทศและแนวทางการควบคุมเสรีภาพสื่อ
- เทคโนโลยีกับงานวารสารสนเทศ

❖ องค์ประกอบของการสื่อสารและแนวทางการศึกษา

- ผู้ส่งสาร (วิเคราะห์ผู้ส่งสาร)
- เนื้อหา (วิเคราะห์เนื้อหา)
- ช่องทางการสื่อสาร (วิเคราะห์สื่อ)
- ผู้รับสาร (วิเคราะห์ผู้รับสาร)
- ผลของการสื่อสาร

❖ ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน

- ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสื่อมวลชน
- ทฤษฎีวิพากษ์
- ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม
- ทฤษฎีที่เน้นตัวสาร
- ทฤษฎีที่เน้นผู้รับสาร
- ทฤษฎีการสื่อสารของโรเบิร์ต ที. แครก (Robert T. Craig)

❖ แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยทางวารสารสนเทศ

- ความหมายและประเภทการวิจัย
- เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

❖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

❖ แนวคิดเกี่ยวกับวารสารสนเทศ

เนื่องจากในปี พ.ศ.2538 ภาควิชาการหนังสือพิมพ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปลี่ยนชื่อเป็น "ภาควิชาวารสารสนเทศ" เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เคลื่อนเข้าสู่ความเป็นสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับวารสารสนเทศนั้น ประกอบด้วย

1. ความหมายของวารสารสนเทศ

วารสารศาสตร์ (Journalism) หมายถึง วิชาหรือความรู้ที่ว่าด้วยการจัดทำหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่เผยแพร่เนื้อหา ข่าวสารต่อสาธารณะโดยมีรูปแบบดำเนินการกองบรรณาธิการ และการบรรณาธิการณ์ โดยมีกำหนดออกเป็นประจำตามระยะเวลา

สารสนเทศ (Information) หมายถึง ข่าวสาร ความรู้ ข้อเท็จจริง และข้อมูลที่ได้รับการประมวลแล้วด้วยวิธีการต่างๆ อาจเป็นผลลัพธ์ของระบบประมวลผลข้อมูลที่มีการบันทึกไว้ในสื่อหรือทรัพยากรสารสนเทศแบบต่างๆ ซึ่งสามารถสื่อความหมายให้ผู้รับเกิดความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์หรือทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งโดยเฉพาะได้ตามต้องการ⁵

ดังนั้นคำว่า วารสารสนเทศ (Journalism and Information) จึงหมายถึง วิทยาการด้านกรข่าว ข้อมูลข่าวสาร และสารสนเทศ ทั้งในสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อสารสนเทศ ซึ่งครอบคลุมทั้งการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร การเขียน การวิเคราะห์ การจัดการ และการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท ตลอดจนการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ในการสื่อสารและการสื่อสารมวลชน⁶

2. สื่อทางวารสารสนเทศ

สื่อทางวารสารสนเทศ หมายถึง สื่อที่นำเสนอข้อมูล ข่าวสาร และความคิด ตลอดจนสารสนเทศต่างๆ ไปยังมวลชนหรือประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ผ่านระบบภาษาและสัญลักษณ์ หรือเป็นการรายงานข่าว เหตุการณ์ และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมให้ประชาชนได้รับทราบ เป็นช่องทางในการสื่อสาร ซึ่งสามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสาร ช่วยขยายโลกทัศน์ ตอบสนองความต้องการ และกล่อมเกลาคำความคิดของผู้รับสารได้

⁵ อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโมชิต และคณะ. การสื่อสารและสารสนเทศในสมัยรัชกาลที่ 9. (กรุงเทพฯ: รายงานการวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539) หน้า 72

⁶ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์ ภาควิชาวารสารสนเทศ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.commarts.chula.ac.th/departments/thai/jr.htm>

โดยสามารถแบ่งประเภทสื่อตามคุณลักษณะทางการผลิตและรูปแบบทางกายภาพ คือ

2.1 สื่อสิ่งพิมพ์ (Print media)

- หนังสือพิมพ์
- นิตยสารและวารสาร
- หนังสือเล่ม
- สิ่งพิมพ์เฉพาะกิจ

2.2 สื่อสารสนเทศ (Information media)

- สื่อวิทยุและโทรทัศน์ (Radio and Television media)
- สื่อใหม่ (New media) หรืออินเทอร์เน็ต (Internet)

2.1 สื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์ (Print media) คือ สื่อที่ใช้กระบวนการผลิตด้วยวิธีการพิมพ์ลงบนกระดาษซึ่งพิมพ์จากต้นฉบับที่ทำเป็นแม่พิมพ์ให้ได้ครั้งละมากๆ ตามจำนวนที่กำหนด โดยมีแนวคิด วิธีการกำหนดเนื้อหา และกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายอย่างเป็นระบบชัดเจน เพื่อมุ่งหวังผลทางการสื่อสารอย่างใดอย่างหนึ่ง⁷ อันได้แก่

1) หนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์ (Newspaper) หมายถึง สื่อสิ่งพิมพ์ที่นำเสนอข่าว เหตุการณ์ และสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม โดยรายงานข่าวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศที่อยู่ในความสนใจของคนทั่วไป มีความสดใหม่ ถูกต้อง และเป็นข้อเท็จจริง เพื่อให้ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ตลอดจนวิพากษ์วิจารณ์ หรือแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ให้ประชาชนได้รับทราบ โดยมีรูปแบบการนำเสนอตามเนื้อหา เช่น รูปแบบของข่าว บทความ สารคดี คอลัมน์ และบทบรรณาธิการ เป็นสิ่งพิมพ์ที่ออกตามระยะเวลาที่กำหนดอาจเป็นรายวัน ราย 3 วัน หรือรายสัปดาห์ จัดพิมพ์บนกระดาษราคาถูก จำนวนหลายแผ่นพับ ไม่มีการเย็บเล่ม ประกอบด้วยเนื้อหาข่าว ภาพข่าว ข้อเขียน การ์ตูน รูปภาพประกอบ และโฆษณา

⁷ สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ. เรียนรู้วิธีการและงานบรรณาธิการสื่อสิ่งพิมพ์. (กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2549). หน้า 19

1.1) ประเภทของหนังสือพิมพ์^๑

การแบ่งประเภทของหนังสือพิมพ์สามารถแบ่งได้เป็นหลายลักษณะ โดยมีเกณฑ์การพิจารณาที่ดูจากลักษณะเนื้อหาข่าวที่นำเสนอในหน้าหนึ่ง ประเภทเนื้อหา และอาณาเขตการให้บริการหรือการจัดจำหน่าย ดังนี้

1. แบ่งตามหลักวิชาทางวารสารศาสตร์ โดยพิจารณาจากเนื้อหาและลักษณะการนำเสนอ มี 3 ประเภทคือ

1.1 หนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ (Quality newspaper) ได้แก่ หนังสือพิมพ์ที่นำเสนอข่าวที่มีสาระหนักหรือที่เรียกว่า ข่าวหนัก (Hard news) เช่น ข่าวเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา ซึ่งข่าวประเภทนี้จะมุ่งเสนอความรู้และความคิดเป็นสำคัญ ทำให้ผู้อ่านต้องใช้ความรู้และความคิดในการทำความเข้าใจมากพอควร ข่าวสารที่ได้จะให้ผลตอบแทนแก่ผู้อ่านในระยะยาว (Delay rewards) คือเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ได้ เช่น ใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจหรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หนังสือพิมพ์ประเภทนี้มีรูปแบบการจัดหน้าแรกเป็นลักษณะเรียบๆ ค่อนข้างจริงจัง มีภาพประกอบไม่มากนัก รายงานข่าวตรงไปตรงมา ใช้ภาษาค่อนข้างเป็นแบบแผน ตัวอย่างหนังสือพิมพ์ ได้แก่ มติชน สยามรัฐ เป็นต้น

1.2 หนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยม (Popular newspaper) หรือหนังสือพิมพ์เชิงปริมาณ เนื่องจากเป็นหนังสือพิมพ์ที่คนทั่วไปนิยมอ่าน และมียอดจำหน่ายค่อนข้างสูง ได้แก่ หนังสือพิมพ์ที่นำเสนอข่าวประเภทเร้าอารมณ์ผู้อ่าน (Sensational) เช่น ข่าวอาชญากรรม ข่าวภัยพิบัติต่างๆ ข่าวบุคคล ข่าวเกี่ยวกับความขัดแย้ง ข่าวที่เกี่ยวกับเพศ และข่าวความรุนแรงต่างๆ โดยมีเนื้อหาสาระไม่หนักเกินไปหรือที่เรียกว่า ข่าวเบา (Soft news) ซึ่งเป็นที่สนใจของคนทั่วไปหรือปฏิกิริยาดูใจ (Human interest) และสามารถให้ผลตอบแทนทางอารมณ์ทันที (Immediate rewards) หนังสือพิมพ์ประเภทนี้มีรูปแบบการจัดหน้าแรกที่ดึงดูดความสนใจ เร้าอารมณ์ ด้วยการพาดหัวข่าวตัวโตๆ ใช้สีเส้นหลากหลาย มีภาพประกอบมากมายที่หือหาวและรุนแรง ใช้ภาษาไม่เป็นทางการนัก ค่อนข้างโลดโผนจนอาจทำให้เกิดการเข้าใจผิดได้ ตัวอย่างหนังสือพิมพ์ได้แก่ เดลินิวส์ ไทยรัฐ เป็นต้น

^๑ปราณี สุรสิทธิ์. การเขียนสร้างสรรค์เชิงวารสารศาสตร์. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว, 2541). หน้า 59-61

1.3 หนังสือพิมพ์ประเภทผสมผสาน คือมีลักษณะผสมหรืออยู่ระหว่างหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพและประชานิยม ไม่สามารถจัดให้เข้าประเภทใดประเภทหนึ่งได้ โดยลักษณะของหนังสือพิมพ์ประเภทนี้จะมีหน้าแรกคล้ายกับแบบประชานิยม คือมีการพาดหัวข่าวขนาดใหญ่ ใช้สีสັນ มีรูปประกอบหลายภาพ นำเสนอข่าวประเภทเร้าอารมณ์แต่ไม่รุนแรงเท่าแบบประชานิยม มีเนื้อหาภายในที่ค่อนข้างหนัก ประกอบด้วยคอลัมน์วิเคราะห์เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ตัวอย่างหนังสือพิมพ์ประเภทนี้ ได้แก่ บ้านเมือง แนวหน้า เป็นต้น

2. แบ่งตามเนื้อหา โดยพิจารณาจากเนื้อหาที่นำเสนอ มี 2 ประเภทคือ

2.1 หนังสือพิมพ์ทั่วไป (General newspaper) เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีความหลากหลายในการนำเสนอเนื้อหา โดยมีทั้งข่าว บทความ บทวิจารณ์ และคอลัมน์ต่างๆ ในด้านสังคม การเมือง การศึกษา ศิลปะวัฒนธรรม การบันเทิง ด้านกีฬา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งหนังสือพิมพ์รายวันส่วนใหญ่ที่จำหน่ายอยู่ในท้องตลาดจัดอยู่ในประเภทหนังสือพิมพ์ทั่วไป

2.2 หนังสือพิมพ์เฉพาะเรื่องหรือเฉพาะกลุ่ม (Specialized newspaper) เป็นหนังสือพิมพ์ที่เสนอเนื้อหาเน้นเฉพาะเรื่อง เพื่อผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม ได้แก่

- หนังสือพิมพ์ธุรกิจ เสนอเนื้อหาที่เน้นเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ธุรกิจ การเงิน การค้าเป็นส่วนใหญ่ อาจมีข่าวอื่น เช่น การเมือง สังคม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี บันเทิงบ้าง แต่เนื้อหาที่นำเสนอมักเกี่ยวข้องกับธุรกิจหรือเศรษฐกิจไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ตัวอย่างหนังสือพิมพ์ประเภทนี้ เช่น กรุงเทพธุรกิจ ผู้จัดการ เป็นต้น

- หนังสือพิมพ์ด้านกีฬา เสนอเนื้อหาที่เน้นเฉพาะเรื่องกีฬาทุกประเภท ทั้งข่าว บทความ และบทสัมภาษณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างหนังสือพิมพ์ประเภทนี้ เช่น สยามกีฬารายวัน โลกกีฬา เป็นต้น

3. แบ่งตามอาณาเขตของการให้บริการหรือจัดจำหน่าย โดยพิจารณาจากอาณาเขตของการให้บริการหรือการจัดจำหน่ายหนังสือพิมพ์ ซึ่งแบ่งได้ 3 ระดับ คือ

3.1 หนังสือพิมพ์ระดับนานาชาติ (International newspaper) เป็นหนังสือพิมพ์ที่ผลิตขึ้นในประเทศใดประเทศหนึ่งแล้วจัดส่งไปจำหน่ายในประเทศต่างๆ โดยใช้ภาษาสากล มีผู้อ่านหลากหลายต่างเชื้อชาติ ต่างภาษา เช่น New York Times ของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

3.2 หนังสือพิมพ์ระดับชาติ (National newspaper) เป็นหนังสือพิมพ์ที่พิมพ์จำหน่ายทั่วไปภายในประเทศ มีเนื้อหาและข่าวสารเป็นเรื่องส่วนรวมในประเทศ ทุกท้องถิ่นให้ความสนใจ เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับรัฐบาล การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปะ วัฒนธรรม หรือเรื่องราวของต่างประเทศที่น่าสนใจ ซึ่งหนังสือพิมพ์รายวันในกรุงเทพฯ ที่จัดได้ว่าเป็นหนังสือพิมพ์ระดับชาติ นำเสนอเนื้อหาทั่วไปและมีจำหน่ายทั่วประเทศ เช่น ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน สยามรัฐ เป็นต้น

3.3 หนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่น (Local newspaper) เป็นหนังสือพิมพ์ที่พิมพ์จำหน่ายในท้องถิ่นต่างๆ มีเนื้อหาสาระที่เน้นข่าวสาร เหตุการณ์ ความเคลื่อนไหวภายในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นสำคัญ ซึ่งอาจแบ่งย่อยได้เป็น

- ระดับภูมิภาค (Regional newspaper) เป็นหนังสือพิมพ์ที่จัดทำเพื่อผู้อ่านที่อยู่ในกลุ่มภูมิภาคเดียวกัน อาจประกอบด้วยหลายจังหวัด เช่น หนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ เป็นหนังสือพิมพ์สำหรับภาคเหนือ มีผู้อ่านที่จังหวัดเชียงใหม่ และเชียงราย เป็นต้น

- ระดับจังหวัด (Provincial newspaper) เป็นหนังสือพิมพ์ที่จัดทำเพื่อผู้อ่านที่อยู่ในเขตจังหวัดนั้นๆ เพื่อประโยชน์ของท้องถิ่นหรือจังหวัด เช่น หนังสือพิมพ์เพชรภูมิของจังหวัดเพชรบุรี หนังสือพิมพ์พิมพ์พิษณุของจังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น

- ระดับชุมชน (Community newspaper) เป็นหนังสือพิมพ์ที่จัดทำเพื่อผู้อ่านที่อยู่ในเขตชุมชนนั้นๆ ที่เป็นชุมชนชานเมืองใหญ่หรือในเขตอำเภอที่มีประชากรหนาแน่น เช่น หนังสือพิมพ์ของชุมชนเมืองพัทยา หนังสือพิมพ์ของชุมชนเมืองหัวหิน เป็นต้น

1.2) องค์ประกอบของหนังสือพิมพ์⁹

องค์ประกอบของหนังสือพิมพ์โดยทั่วไปจะประกอบด้วยเนื้อหาต่างๆ ที่เป็นข่าว บทความ สารคดี คอลัมน์ เนื้อหาบันเทิง และโฆษณา ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบการนำเสนอและเนื้อหาที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ได้ ดังนี้คือ

1. ข่าว (News) เนื้อหาที่เป็นข่าวนั้น อาจนำเสนอในรูปแบบของข้อเขียนแสดงรายละเอียดของข่าวและรูปภาพที่เรียกว่า ภาพข่าว เพราะภาพข่าวเป็นองค์ประกอบ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
ห้องสมุดงานวิจัย	
วันที่.....	17 ก.ค. 2555.....
เลขทะเบียน.....	247793.....
เลขเรียกหนังสือ.....

⁹ สุภาณี นิตยเสมอ. การหนังสือพิมพ์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 1. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2537). หน้า 24

ของข่าวที่ช่วยสื่อความหมายเป็นเรื่องราวได้ชัดเจนขึ้น มีคุณค่าในเชิงข่าว ทำให้ผู้อ่านเห็นเหตุการณ์ ตอบคำถามว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไรได้

ข่าวควรประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการ คือ ความน่าสนใจ (Interest) ข้อเท็จจริง (Facts) และผู้อ่าน (Readers) กล่าวคือ ข่าวต้องเป็นข้อเท็จจริงที่น่าสนใจสำหรับผู้อ่าน ซึ่งข้อเท็จจริงที่นำมารายงานนั้นต้องครอบคลุมเหตุการณ์ สถานการณ์ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหรือผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการเห็นพ้องกันว่าสำคัญและน่าสนใจพอที่ประชาชนหรือผู้อ่านควรรู้ โดยพิจารณาจากคุณค่าข่าวประกอบ

- ข่าวหน้าหนึ่ง เป็นข่าวเด่นประจำวันที่มีความสดใหม่ ทันเหตุการณ์ และสอดคล้องกับนโยบายของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ การให้ความสำคัญกับการพาดหัวข่าวและภาพประกอบข่าว เพื่อดึงดูดสายตา สร้างความสนใจจากผู้อ่าน นอกจากหัวข่าวแล้วหน้าแรกของหนังสือพิมพ์ยังประกอบด้วย ความนำ และรายละเอียดบางส่วนในเนื้อหาข่าว และภาพข่าว

- ข่าวหน้าใน เป็นข่าวที่นำเสนอโดยจำแนกตามหมวดหมู่ของเนื้อหา เช่น ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวต่างประเทศ การเมือง สังคม การศึกษา ข่าวภูมิภาค ข่าวกีฬา ข่าวบันเทิง เป็นต้น ซึ่งการเรียงลำดับข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์นั้นขึ้นอยู่กับนโยบายของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ เพื่อสะดวกในการจัดหน้าหนังสือพิมพ์ตามชื่อประเภทที่กำหนดไว้และความสะดวกของผู้อ่านในการเลือกอ่านเรื่องที่สนใจ

2. บทความ (Articles) เนื้อหาที่เป็นบทความในหนังสือพิมพ์นั้นมีหลากหลายรูปแบบ โดยส่วนใหญ่เป็นข้อเขียนแสดงความคิดเห็นที่ผู้เขียนเสนอความคิดหรือมุมมองเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่อยู่ในความสนใจ อาจเป็นการวิพากษ์ วิจารณ์ วิเคราะห์ เพื่อขยายมุมมองของผู้อ่านให้เท่าทันกับเหตุการณ์ เปิดโลกทัศน์ และลดช่องว่างความรู้ความเข้าใจ อันได้แก่

2.1 บทบรรณาธิการ (Editorial) เป็นบทความที่เขียนขึ้นเพื่อแสดงทัศนะหรือความคิดเห็นในนามของหนังสือพิมพ์ทั้งฉบับต่อเรื่องราวที่เป็นประเด็นในสังคมหรือกำลังได้รับความสนใจ และมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งในระยะสั้นหรือระยะยาว โดยความคิดเห็นที่บรรณาธิการแสดงออกในบทบรรณาธิการนั้นต้องผ่านการวินิจฉัยและพิจารณาอย่างรอบคอบจากการประชุมกองบรรณาธิการ อีกทั้งสมเหตุสมผล ถูกต้อง และเป็นข้อเท็จจริง ปราศจากอคติ เพื่อเป็นการชี้แนะหรือหาทางออกที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาอย่างเป็นกลาง

ตลอดจนสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ผู้อ่านด้วยภาษาที่สุภาพ และเข้าใจง่าย

2.2 บทวิจารณ์ (Criticism) เป็นบทความแสดงความคิดเห็นเชิงวิพากษ์วิจารณ์ หรือแสดงทัศนะเกี่ยวกับผลงานวรรณกรรม สิ่งประดิษฐ์ที่มีคุณค่า เช่น วรรณกรรม หนังสือ ละคร ภาพยนตร์ ผลงานศิลปะ เป็นต้น โดยผู้เขียนบทวิจารณ์ควรมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่ตนวิจารณ์ แสดงความคิดเห็นได้อย่างมีเหตุมีผลและวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ สามารถอธิบาย ไขความ สร้างความเข้าใจให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าและได้รับประโยชน์จากการวิจารณ์หรือเป็นการแสดงความคิดเห็นให้เจ้าของผลงาน เห็นถึงข้อดีข้อเสียด้วยความเป็นกลาง

3. สารคดี (Features) เนื้อหาที่เป็นสารคดีในหนังสือพิมพ์เป็นข้อเขียนที่มีลักษณะเฉพาะ มุ่งให้สาระ ความรู้ ข้อเท็จจริงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือรายงานเรื่องที่เป็นความจริง มีวัตถุประสงค์เพื่อบอกกล่าว เล่าเรื่อง รายงานความจริงด้วยการเรียบเรียงเนื้อหาอย่างมีระบบ สละสลวย ได้ใจความ ใช้ภาษาที่มีอรรถรสสูงใจ เน้นองค์ประกอบของสารคดีคือ ให้สาระที่เป็นประโยชน์ทั้งในด้านความรู้และข่าวสาร อยู่ในความสนใจของปวงชนทั่วไป (Human interest) และช่วยผ่อนคลายความเครียด ทั้งนี้เพื่อให้สาระและความบันเทิงแก่ผู้อ่าน ผู้เขียนสามารถสื่อสารกับผู้อ่านด้วยการสร้างสรรค์งานเขียนอย่างอิสระปราศจากเงื่อนไขของเวลา มีเวลาศึกษารวบรวมข้อมูลเพื่อแสดงรายละเอียดเชิงกว้างและลึกของเรื่องนั้นๆ ทั้งยังสอดแทรกสาระบันเทิงหรืออารมณ์ขัน โดยไม่ทิ้งสาระที่เป็นประโยชน์และอยู่บนพื้นฐานของความจริงซึ่งพิสูจน์ได้

4. คอลัมน์ (Column) เนื้อหาที่เป็นคอลัมน์ในหนังสือพิมพ์มีอยู่หลากหลายประเภท สามารถจำแนกได้ตามชื่อคอลัมน์อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีลักษณะเป็นข้อเขียนที่มีการกำหนดกรอบพื้นที่ชัดเจนอยู่ในหน้าประจำและมีคอลัมนิสต์ (Columnist) หรือผู้เขียนบทความประจำคอลัมน์นั้นเป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งอาจใช้นามจริงหรือนามแฝงก็ได้ โดยจะเปิดโอกาสให้ผู้อ่านและคอลัมนิสต์ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างมีเป้าหมาย เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนะ ความรู้ และความคิดเห็นในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับข่าวหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน นำเสนอเนื้อหาสาระที่อยู่ในความสนใจของผู้อ่านตั้งแต่เรื่องระดับชาติไปจนเรื่องทั่วไป ประเภทคอลัมน์ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย¹⁰ ได้แก่

¹⁰ มาลี บุญศิริพันธ์. วารสารศาสตร์เบื้องต้น ปรึษาและแนวคิด. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550). หน้า 30

4.1 คอลัมน์วิเคราะห์ข่าว เป็นข้อเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่กำลังเป็นข่าว มีการอธิบาย วิเคราะห์ ให้เหตุผล ตลอดจนแสดงความคิดเห็นประกอบการคาดการณ์ แนวโน้มของเหตุการณ์ โดยผู้เขียนมุ่งให้สาระหรืออธิบายความเป็นมา พร้อมทั้งประเด็นที่น่าสนใจ แสดงความคิดเห็นซึ่งจะมีประเด็นข่าวหรือน้ำหนักน้อยกว่าทบรรณาธิการ เนื่องจากเป็นทัศนะของผู้เขียนคอลัมน์เพียงคนเดียว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความเชี่ยวชาญและความน่าเชื่อถือของผู้เขียนด้วยว่าจะเป็นที่ยอมรับของผู้อ่านมากน้อยเพียงไร คอลัมน์ประเภทนี้จะถูกกำหนดให้อยู่ในหน้าทบรรณาธิการหรืออยู่ตรงข้าม เพราะเรื่องที่น่าสนใจจะค่อนข้างหนักและมีประเด็นเกี่ยวกับมุมมองทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมที่เกิดขึ้น

4.2 คอลัมน์ซุบซิบสังคม เป็นข้อเขียนเกี่ยวกับเรื่องของบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม ตั้งแต่เรื่องเล็ก เกร็ดน้อย เรื่องส่วนตัวไปจนถึงความเป็นไปของบุคคลในชุมชนหรือสังคม เป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นทั้งข้อเท็จจริงและข่าวลือในสังคม ซึ่งได้รับความนิยมมากเมื่อเทียบกับคอลัมน์ประเภทอื่น เนื่องจากสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ที่อยากรู้อยากเห็นเรื่องของบุคคลอื่น บางครั้งเนื้อหาในคอลัมน์อาจเป็นเบาะแสของข่าวหน้าหนึ่งหรือกลายเป็นเครื่องมือของแหล่งข่าวในการหยั่งท่าทีของสังคม

4.3 คอลัมน์ซุบซิบการเมือง เป็นข้อเขียนที่มุ่งเสนอความเคลื่อนไหวที่ไม่ค่อยเป็นทางการและมีประเด็นการเมืองของบุคคลในแวดวงรัฐบาล นักการเมือง ข้าราชการ นักธุรกิจที่สะท้อนปัญหาในระดับชาติหรือระหว่างประเทศได้ โดยเรื่องที่น่าสนใจอาจเป็นประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนหรือหนักแน่นพอจะนำมาเขียนเป็นข่าวได้ แต่มีข้อมูลหรือเค้าเงื่อนของข้อเท็จจริงที่ค่อนข้างเชื่อถือได้ เช่น การโยกย้ายเปลี่ยนแปลงตำแหน่งข้าราชการระดับสูง การปรับคณะรัฐมนตรีก่อนมีการแถลงอย่างเป็นทางการ เป็นต้น ทำให้ได้รับความสนใจจากผู้อ่านค่อนข้างมาก

4.4 คอลัมน์อารมณ์ขัน เป็นข้อเขียนหรือภาพเขียนที่มีเป้าหมายเพื่อการหยอก ล้อหรือประชดประชัน (Satire) เหตุการณ์ปัจจุบัน บุคคลที่เป็นข่าว แหล่งข่าว สภาพสังคม เพื่อสร้างความบันเทิง ความขบขันให้กับผู้อ่านได้ผ่อนคลายความเครียดอย่างมีสาระในอีกรูปแบบหนึ่ง เช่น คอลัมน์การ์ตูนล้อการเมือง

4.5 คอลัมน์แนะนำหรือเสนอวิธีปฏิบัติ เป็นข้อเขียนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ช่วยให้ผู้อ่านได้รับเกร็ดความรู้ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตหรือแก้ปัญหาได้ เช่น วิธีการทำอาหาร การประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ การประหยัดพลังงาน การสร้างอาชีพ เป็น

ต้น สามารถเป็นช่องทางหนึ่งในการช่วยเยียวยาจิตใจของผู้อ่าน แนะนำแนวทางให้ไปใช้คลี่คลายปัญหา ซึ่งหนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับจะนำเสนอคอลัมน์ประเภทนี้

4.6 คอลัมน์จดหมายจากผู้อ่าน เป็นข้อเขียนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมต่อสังคม โดยเป็นพื้นที่สำหรับแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งคอลัมน์ประเภทนี้จะเป็นช่องทางหนึ่งที่จะสะท้อนทัศนะของผู้อ่านเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชน

4.7 คอลัมน์วิจารณ์ เป็นข้อเขียนที่ให้ข้อมูลสาระเล็กๆ น้อยๆ ในวงสังคมเกี่ยวกับเกร็ด ประเด็น ความเคลื่อนไหวในหลายๆ ด้านทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา การต่างประเทศ สิ่งแวดล้อม กีฬา อยู่ในคอลัมน์เดียวกัน โดยแยกประเด็นด้วยการใช้ลักษณะตัวอักษรต่างกันในแต่ละหัวเรื่อง (Sub-head) เพื่อเน้นให้ผู้อ่านเห็นความแตกต่างในแต่ละประเด็นที่นำเสนอด้วยภาษา กึ่งทางการ มีสำนวนหนักเบาตามประเด็นเนื้อหาและลีลาการเขียนของคอลัมนิสต์ ซึ่งคอลัมน์ประเภทนี้จะพบไม่บ่อยนักในหนังสือพิมพ์ เช่น คอลัมน์รถไฟการเมือง

4.8 คอลัมน์บทความทั่วไป เป็นข้อเขียนที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่าน นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญส่งงานเขียนเข้ามาร่วมแสดงความรู้ ความคิดเห็นในเรื่องที่สนใจ ทั้งประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่กำลังเป็นข่าวหรืออยู่ในกระแสความสนใจของประชาชน ตลอดจนประเด็นที่ผู้อ่านควรทราบ เช่น การพัฒนาชนบท การศึกษา สิ่งแวดล้อม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งความหลากหลายของการนำเสนอความคิดเห็นในหนังสือพิมพ์เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

5. เนื้อหาด้านบันเทิง (Entertainment) เป็นการเสนอเนื้อหาที่ให้ความบันเทิงเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงสาระความรู้ เพื่อให้ผู้อ่านผ่อนคลายความเครียดจากข่าวและบทความ เช่น บทละครโทรทัศน์ที่ฉายทางโทรทัศน์ นวนิยาย เรื่องสั้น การพยากรณ์ดวงชะตา การแจ้งรายการโทรทัศน์และวิทยุ การ์ตูน ปริศนาอักษรไขว้ เวลาฉายรอบภาพยนตร์ เป็นต้น

6. โฆษณา (Advertising) หนังสือพิมพ์มีรายได้จากโฆษณาประมาณ 2 ใน 3 หรือประมาณ 75-80% ของรายได้ทั้งหมด ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้หนังสือพิมพ์ดำเนินธุรกิจอยู่ได้โดยขายหนังสือพิมพ์ในราคาที่ไม่แพง นอกจากนี้โฆษณาที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ยังเป็นช่องทางหนึ่งให้ผู้บริโภคหรือผู้อ่านสามารถเปรียบเทียบคุณภาพและราคาสินค้าได้

1.3) ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดเนื้อหาของหนังสือพิมพ์

การที่หนังสือพิมพ์จะได้รับความนิยมหรือความเชื่อถือจากผู้อ่านมากน้อยเพียงใด นั้นขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่น่าสนใจด้วย โดยปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ ได้แก่

1. นโยบายของหนังสือพิมพ์ เป็นสิ่งที่หนังสือพิมพ์ยึดถือเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ อาจมีการเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้ โดยนโยบายหลักของหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่คือ การเสนอข่าวสารให้ตรงตามความเป็นจริงอย่างเป็นกลาง และส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย ส่วนนโยบายอื่นๆ อาจแตกต่างกันไป มีผลต่อลักษณะการรายงานข่าวและการให้คุณค่าข่าว เช่น หนังสือพิมพ์คุณภาพมักจะมีนโยบายในการนำเสนอข่าวแบบเชิงคุณภาพ เน้นข่าวที่มีเนื้อหาหนักอย่างเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หนังสือพิมพ์เชิงปริมาณมักจะเน้นเนื้อหาที่อยู่ในความสนใจของคนทั่วไปหรือปฏิกิริยา หรือนำเสนอข่าวที่มีเนื้อหาไม่หนักมากอย่างข่าวอาชญากรรม ภัยพิบัติ บุคคล ความขัดแย้ง เพื่อมุ่งขายหนังสือพิมพ์ให้ได้เป็นจำนวนมาก หนังสือพิมพ์เฉพาะด้านจะเน้นข่าวสาร สารความรู้ บันเทิงที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักของหนังสือพิมพ์ที่น่าสนใจ เช่น หนังสือพิมพ์ธุรกิจเน้นข่าวเศรษฐกิจ การค้า หนังสือพิมพ์กีฬาเน้นข่าวกีฬา บุคคลในแวดวงกีฬา และหนังสือพิมพ์บันเทิงเน้นข่าวบันเทิง บุคคลในวงการบันเทิง ข่าวซุบซิบสังคม เป็นต้น นอกจากนี้เนื้อหา รูปแบบ และการนำเสนอแล้ว คำขวัญของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับก็สามารถสะท้อนนโยบายของหนังสือพิมพ์ได้ในระดับหนึ่งด้วย

2. เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ ข้อจำกัดในเนื้อหาของหนังสือพิมพ์เป็นตัวแปรหนึ่งในการกำหนดปริมาณข่าวและเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ การประเมินคุณค่าข่าวจึงเป็นวิธีการคัดสรรข่าวที่นักข่าวและบรรณาธิการข่าวเห็นว่ามีค่าและน่าสนใจลงตีพิมพ์ก่อน ซึ่งหมายความว่าในหนึ่งวันจะมีปริมาณข่าวที่ถูกตัดทิ้งไปเป็นจำนวนมาก และเนื่องจากรายได้หลักของหนังสือพิมพ์มาจากโฆษณา ทำให้เนื้อหาบางส่วนหนึ่งต้องถูกจำกัดเป็นเนื้อหาโฆษณาด้วย การกำหนดเนื้อหาของข่าวในหนังสือพิมพ์จึงต้องคำนึงถึงพื้นที่ที่จะนำเสนอว่าจะเสนอข่าวอย่างไร รายละเอียดของข่าวมากน้อยเพียงใด และต้องมีรูปภาพประกอบด้วยหรือไม่ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจและได้รับสารจากข่าวที่นำเสนอได้

3. **ปัจจัยทางด้านเวลา** เป็นปัจจัยที่มีบทบาทในด้านความสดใหม่ รวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์ของหนังสือพิมพ์ เนื่องจากทุกฝ่ายต้องทำงานแข่งกับเวลา เพื่อให้ทันตามกำหนดและเวลาในการวางแผงของหนังสือพิมพ์ในแต่ละวัน ชาวที่นำเสนอต้องมีความสดใหม่ ทันเหตุการณ์ และกำลังอยู่ในความสนใจของประชาชนแข่งกับหนังสือพิมพ์คู่แข่งฉบับอื่นๆ ทำให้บางครั้งชาวที่นำเสนออาจยังหาข้อสรุปไม่ได้หรือตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ไม่ครบถ้วน แหล่งข่าวอาจให้ข้อมูลบิดเบือนหรือไม่ถูกต้องชัดเจนได้

4. **ทัศนคติของบรรณาธิการหรือเจ้าของหนังสือพิมพ์ ตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้อง** ทัศนคติส่วนตัวของบรรณาธิการและความเชื่อส่วนตัวของเจ้าของหนังสือพิมพ์มีบทบาทต่อการพิจารณาตัดสินใจเลือกเหตุการณ์หรือข้อเท็จจริงใดมาเป็นข่าว เพื่อลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ส่วนความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในกองบรรณาธิการตั้งแต่ผู้สื่อข่าว ช่างภาพ นักเขียนข่าว นักเขียนบทความ สารคดี และคอลัมนิสต์นั้นถือว่าเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญต่อคุณภาพของเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ ซึ่งถ้าสามารถจับประเด็นได้ถูกต้อง รวดเร็ว ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และรายงานออกมาได้สละสลวยทั้งในเชิงวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ หรือเจาะลึกได้ จะทำให้ผู้อ่านอยากติดตามและเกิดความเชื่อถือทั้งต่อผู้เขียนและหนังสือพิมพ์

5. **ปัจจัยทางด้านธุรกิจและเศรษฐกิจของหนังสือพิมพ์** เนื่องจากหนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่มีลักษณะการดำเนินการแบบธุรกิจเอกชนที่ต้องอาศัยการลงทุน รายได้หลักของหนังสือพิมพ์ก็มาจากโฆษณา ดังนั้นเพื่อความอยู่รอดของหนังสือพิมพ์จึงต้องพิจารณาปัจจัยทางด้านธุรกิจและเศรษฐกิจของหนังสือพิมพ์ด้วย การมีเครือข่ายพันธมิตรทางธุรกิจ การค้า และการเมือง อาจส่งผลต่อเสรีภาพและความเป็นอิสระของฝ่ายบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ทำให้ลักษณะเนื้อหาที่ปรากฏขาดความเป็นกลางหรือเน้นประโยชน์ทางธุรกิจมากกว่าการนำเสนอข้อเท็จจริงได้ในบางครั้ง

6. **ปัจจัยแวดล้อม** เป็นสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เช่น สถานการณ์การเมือง เศรษฐกิจ กระแสสังคม หนังสือพิมพ์จะตีพิมพ์เนื้อหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ภายนอกที่กำลังเป็นกระแสอยู่ในขณะนั้น เนื่องจากจะได้รับความสนใจจากผู้อ่านมาก และทำให้รู้สึกว่หนังสือพิมพ์มีความรวดเร็วในการรายงานเรื่องราว ทันต่อเหตุการณ์ โดยสามารถทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ ความเข้าใจ และทราบรายละเอียดของเหตุการณ์นั้นได้ ทั้งยังช่วยเปิดประเด็น จุดประกายความคิดหรือชี้นำสังคมให้ดีขึ้น

7. **ผู้อ่าน** เนื่องจากผู้อ่านเป็นลูกค้าของหนังสือพิมพ์ ถือว่าเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในการกำหนดมาตรฐานและความอยู่รอดของหนังสือพิมพ์ระดับหนึ่ง ดังนั้นคุณภาพและ

ระดับการศึกษาของผู้อ่านจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถกำหนดรูปแบบการเสนอ เนื้อหา และประสิทธิภาพการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ได้ นอกจากนี้ยังมีรสนิยม ความรู้ และฐานะทางเศรษฐกิจของผู้อ่านที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการกำหนดทิศทางการนำเสนอ ข่าวของหนังสือพิมพ์ด้วย กล่าวคือ ยิ่งผู้อ่านมีความรู้เท่าทันสื่อหนังสือพิมพ์มากเพียงไร ก็ยิ่งมีโอกาสตรวจสอบประสิทธิภาพของการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ได้มากขึ้น เท่านั้น ไม่ใช่เป็นแค่เพียงผู้รับสารอย่างเดียว

1.4) องค์กรหนังสือพิมพ์และหน่วยงานต่าง ๆ

หนังสือพิมพ์เป็นธุรกิจที่มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างจากธุรกิจอื่นๆ คือต้องเสนอ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมและต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย ผู้อ่านหรือ ลูกค้าน่าจะซื้อสินค้าหรือหนังสือพิมพ์เพื่อต้องการทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งในรูปแบบของข่าว บทความ สารคดี บทวิจารณ์ และบทบรรณาธิการ โดยข่าวสารนั้นจะมี อิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของผู้อ่านไม่มากนักน้อย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองได้

โดยทั่วไปองค์กรหนังสือพิมพ์ประกอบด้วยหน่วยงานหลัก 3 ฝ่ายคือ

1. ฝ่ายบรรณาธิการ (Editorial Department) เป็นฝ่ายที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ กระบวนการด้านเนื้อหาสาระที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ทั้งหมด ซึ่งเริ่มตั้งแต่การแสวงหา ข้อมูลข่าวสาร เตรียม ตรวจสอบ ตลอดจนปรับปรุงต้นฉบับสำหรับพิมพ์ทุกประเภท เช่น ข่าวสำหรับหน้าหนึ่ง ข่าวในประเทศ ข่าวต่างประเทศ บทความ สารคดี บท บรรณาธิการ ภาพข่าว และการ์ตูน โดยเนื้อหาทุกประเภทที่ส่งมายังฝ่ายบรรณาธิการ จะได้รับการพิจารณา วิจัยคุณค่า ตรวจสอบข้อมูล ปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องตาม ข้อเท็จจริง มีการเขียนให้เหมาะสมในรูปแบบต่างๆ ที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ ทั้งข่าว บทความ พาดหัวข่าว การกำหนดขนาดตัวอักษร และการจัดหน้า ก่อนส่งไปยังฝ่าย ผลิตหรือฝ่ายการพิมพ์ กล่าวคือ ฝ่ายบรรณาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อความ สมบูรณ์พร้อมของต้นฉบับ ตั้งแต่การเตรียมประเด็นข่าว ภาพข่าว เนื้อหาทุกประเภทที่ นำเสนอในหนังสือพิมพ์ไปยังฝ่ายผลิตให้ดำเนินการจัดพิมพ์เป็นหนังสือพิมพ์ฉบับ สมบูรณ์

หนังสือพิมพ์อาจแบ่งการทำงานในฝ่ายบรรณาธิการออกเป็นหน่วยย่อย ตามสายข่าว ประเภทข่าว หรือกลุ่มประเภทเนื้อหา เพื่อความสะดวกในการสั่งการ

และปฏิบัติงาน เช่น ฝ่ายข่าวในประเทศ ฝ่ายข่าวต่างประเทศ ฝ่ายกีฬา ฝ่ายบทความ ฝ่ายช่างภาพ ฝ่ายบรรณาธิการ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายองค์กร การจัดแบ่งตามกระบวนการทำงานและความเหมาะสมของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ได้แก่

- ห้องข่าว (News room) งานในส่วนนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการข่าว ข้อมูล และเนื้อหาทุกประเภทที่จะได้รับการเขียนเป็นต้นฉบับที่ถูกต้อง ภายใต้การดูแลของหัวหน้าข่าวและบรรณาธิการ อาจแบ่งเป็นหน่วยย่อยๆ ตามประเภทเนื้อหาที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ เช่น โต๊ะข่าวการเมือง โต๊ะข่าวเศรษฐกิจ โต๊ะข่าวกีฬา โต๊ะข่าวบันเทิง เป็นต้น โดยการทำงานจะเริ่มตั้งแต่บรรณาธิการหรือหัวหน้าข่าว มอบหมายให้ผู้สื่อข่าวประจำกองบรรณาธิการไปรวบรวมข้อมูลข่าวตามสถานที่ต่างๆ หรือจากแหล่งข่าว ซึ่งข้อมูลข่าวที่ได้มาจะได้รับการพิจารณาคัดเลือกตามหลักคุณค่าข่าวให้ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์

- ฝ่ายบรรณาธิการ (Copydesk) มีหน้าที่ตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไข ตกแต่งต้นฉบับที่ผ่านการกลั่นกรองจากบรรณาธิการหรือหัวหน้าข่าวมาแล้ว โดยงานในส่วนนี้จะพิจารณาในเรื่องความถูกต้องของเนื้อหา ภาษา ไวยากรณ์ รูปแบบการนำเสนอ ตลอดจนความกระชับในลีลาการเขียน มีการตัดคำฟุ่มเฟือยที่เกินความจำเป็น หรือมีการเติมข้อมูลให้สมบูรณ์ครบถ้วน แก้ไขตัวสะกด การันต์ การแบ่งวรรคตอนให้ถูกต้อง การจัดย่อหน้า ลักษณะพาดหัวข่าว ตัวอักษร และการจัดหน้าตามรูปแบบที่กำหนดของหนังสือพิมพ์ในหน้าต่างๆ ซึ่งบุคลากรในฝ่ายนี้ประกอบด้วยพนักงานพิมพ์ต้นฉบับ พนักงานตรวจแก้ต้นฉบับ พนักงานเรียบเรียงต้นฉบับ และพนักงานพิสูจน์อักษร

- ฝ่ายบรรณาธิการ (Editorial room) เป็นฝ่ายที่รับผิดชอบต้นฉบับงานเขียนที่นำลงในหน้าบรรณาธิการและหน้าตรงข้ามหน้าบรรณาธิการ ซึ่งงานเขียนส่วนใหญ่เป็นบทความแสดงความคิดเห็น สารคดี การ์ตูนล้อการเมือง และจดหมายจากผู้อ่าน มีผู้เขียนบรรณาธิการและผู้เขียนคอลัมน์ในหน้าบรรณาธิการเป็นผู้รับผิดชอบข้อเขียนต่างๆ

- ฝ่ายภาพ (Photography division) เป็นฝ่ายที่รับผิดชอบด้านการผลิตต้นฉบับภาพประเภทต่างๆ เพื่อลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ เช่น ภาพข่าว ภาพประกอบข่าว ภาพประกอบสารคดี ภาพบุคคล เป็นต้น ซึ่งจะทำงานใกล้ชิดและประสานงานกันกับห้องข่าว โดยบุคลากรในฝ่ายนี้ประกอบด้วยช่างภาพ พนักงานฝ่ายศิลป์ และบรรณาธิการภาพ

- ห้องสมุดหนังสือพิมพ์ (Morgue) เป็นสถานที่สำหรับเก็บเอกสาร ข้อมูล ข่าว หลักฐานที่ใช้แล้ว และหนังสือพิมพ์เก่าที่อยู่ในสภาพขึ้นข่าวตัดหรือไมโครฟิล์ม เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับการค้นคว้า อ้างอิง หรือเป็นประโยชน์ต่อการทำงาน ข่าว สามารถใช้เป็นภูมิหลังให้กับข่าวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

2. ฝ่ายบริหารจัดการ (Management department) เป็นฝ่ายที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเงิน การจัดการทางธุรกิจ และรายได้ของหนังสือพิมพ์ เพื่อความอยู่รอดขององค์กร ซึ่งครอบคลุมถึงการจัดจำหน่าย การตลาด การเงินการบัญชี การโฆษณา การบริหารงานบุคคล และการจัดส่ง ฝ่ายนี้จึงมีบทบาทสำคัญต่อความก้าวหน้าขององค์กร หนังสือพิมพ์ด้วยประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ การขายพื้นที่โฆษณา การส่งเสริมการขาย การวางกลยุทธ์ทางการตลาด การกำหนดแผนการจำหน่าย ตลอดจนการสร้าง ความสัมพันธ์กับเครือข่ายธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยไม่เสียสมดุลของความเป็นกลางในหน้าที่สื่อมวลชน อาจแบ่งย่อยฝ่ายรับผิดชอบตามลักษณะงาน เช่น

- ฝ่ายโฆษณา (Advertising department) เนื่องจากโฆษณาเป็นรายได้หลักของหนังสือพิมพ์ จึงมีบทบาทอย่างมากต่อสถานภาพและความอยู่รอดขององค์กร ผู้จัดการฝ่ายโฆษณาร่วมกับผู้บริหารฝ่ายอื่นๆ ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย และอัตราการขายเนื้อที่โฆษณา วางแผนการเสนอขายพื้นที่โฆษณาทั้งโฆษณา ย่อยและโฆษณาขนาดใหญ่ให้แก่ลูกค้าที่ต้องการลงพิมพ์โฆษณาในหนังสือพิมพ์ ซึ่งงานในส่วนนี้จะครอบคลุมถึงการออกแบบจัดทำร่างต้นแบบชิ้นงานโฆษณาและการติดต่อประสานความสัมพันธ์กับลูกค้าอย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษาไว้ซึ่งแหล่งรายได้ถาวรของหนังสือพิมพ์

- ฝ่ายจัดจำหน่าย (Circulation department) เนื่องจากยอดการจัดจำหน่ายหนังสือพิมพ์ สามารถส่งผลต่อรายได้จากการขายพื้นที่โฆษณาได้ เนื่องจากเจ้าของผลิตภัณฑ์ต้องการลงโฆษณาในหนังสือพิมพ์ที่มียอดจำหน่ายสูง มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการให้ยอดจำหน่ายหนังสือพิมพ์อยู่ในความนิยมของผู้อ่านได้อย่างต่อเนื่อง ความรับผิดชอบของผู้จัดการฝ่ายจัดจำหน่ายครอบคลุมถึงการจัดส่งหนังสือพิมพ์ไปยังแผงหนังสือหรือผู้อ่านที่เป็นสมาชิก การจัดทำบัญชี การขาย การตลาด และการส่งเสริมการขาย ดังนั้นเพื่อความสะดวกในการจัดระบบการบริหารสามารถแบ่งออกเป็นแผนกย่อย เช่น แผนกจัดจำหน่ายในเขตเมืองและเขตนอกเมือง แผนกจัดส่งสมาชิก แผนกวางแผง และแผนกส่งเสริมการขาย เป็นต้น

- ฝ่ายรับพิมพ์งานพิเศษ (Job printing division) เป็นหน่วยงานเล็กๆ สังกัดอยู่ในฝ่ายจัดการหนังสือพิมพ์ ช่วยในการประหยัดค่าใช้จ่ายของหนังสือพิมพ์ ด้วยการสนับสนุนงานพิมพ์ประเภทแบบฟอร์ม คำสั่ง จดหมายเวียน เอกสารทุกชนิด วัสดุสำนักงานที่ต้องใช้ในฝ่ายบรรณาธิการ รับจ้างพิมพ์งานพิเศษจากผู้จ้างภายนอก เพื่อเพิ่มรายได้แก่หนังสือพิมพ์อีกทางหนึ่ง

3. ฝ่ายการผลิต (Production department) เป็นฝ่ายที่รับผิดชอบด้านการพิมพ์ ต้นฉบับที่ผ่านกระบวนการบรรณาธิการและการจัดหน้าในรูปแบบพร้อมพิมพ์จากฝ่ายบรรณาธิการแล้วมาดำเนินการผลิตเป็นหนังสือพิมพ์จำนวนมากเพื่อจำหน่าย ดังนั้นหน่วยงานหลักของฝ่ายผลิตคือ ฝ่ายโรงพิมพ์ ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในส่วนการผลิตให้ได้หนังสือพิมพ์ฉบับสมบูรณ์พร้อมที่จะขนส่งไปวางจำหน่ายให้ทันกำหนดเวลา ซึ่งองค์กรหนังสือพิมพ์ขนาดใหญ่ที่ผลิตหนังสือพิมพ์รายวันจำเป็นจะต้องมีโรงพิมพ์เป็นของตัวเอง มีแผนกผลิตแม่พิมพ์ที่นำต้นฉบับที่จัดหน้าเรียบร้อยแล้วมาทำแม่พิมพ์ และแผนกพับหนังสือพิมพ์ด้วยเครื่องพับกระดาษอัตโนมัติ เพื่อความสะดวก รวดเร็ว และทันเวลา นอกจากนี้ยังต้องมีการเก็บสต็อกกระดาษสำหรับพิมพ์หนังสือพิมพ์ให้เพียงพอ กับจำนวนที่ต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้ฝ่ายผลิตสามารถผลิตหนังสือพิมพ์ได้เป็นจำนวนมาก ในเวลาที่รวดเร็วและทันกำหนดเวลาในการจัดจำหน่ายในแต่ละวัน

นอกจาก 3 หน่วยงานหลักขององค์กรหนังสือพิมพ์แล้ว ยังมีฝ่ายอำนวยการที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจการบริหารองค์กร ได้แก่ เจ้าของหรือผู้บริหารหนังสือพิมพ์ ทำหน้าที่ดูแลประสิทธิภาพการดำเนินงานในแต่ละหน่วยงานองค์กรให้สามารถทำงานได้บรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ขององค์กร มีอำนาจในการตัดสินใจกิจกรรมสำคัญ กำหนดนโยบายของหนังสือพิมพ์ทั้งในเชิงเนื้อหาและทางธุรกิจ สร้างความสัมพันธ์อันดีกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กรต่อสาธารณะ

1.5) ลักษณะการเป็นเจ้าของธุรกิจหนังสือพิมพ์

ลักษณะการเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์มีแนวโน้มความเป็นธุรกิจเต็มรูปแบบตามแนวการบริหารองค์กรธุรกิจประเภทอื่นๆ มากขึ้น โดยแฟรงค์ รัคเกอร์ (Frank W. Rucker) และ

เฮอริเบิร์ต วิลเลียมส์¹¹ (Herbert L. Williams) ได้แบ่งรูปแบบของการเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ไว้ดังนี้

1. แบบเจ้าของคนเดียว (Single ownership) เป็นการดำเนินธุรกิจในรูปแบบของเจ้าของคนเดียว บริหารโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลขนาดเล็ก ตลอดจนการบริหารงานแบบครอบครัวที่ให้สมาชิกในครอบครัวมีบทบาทร่วมในการตัดสินใจในด้านต่างๆ มีระบบการบริหารที่ค่อนข้างเป็นกันเอง ไม่มีกฎเกณฑ์มากนัก ส่วนใหญ่ใช้กับหนังสือพิมพ์ขนาดเล็ก มีระยะการวางตลาดไม่ถี่นัก โดยเจ้าของอาจทำหน้าที่เป็นทั้งบรรณาธิการ ผู้จัดการ และหน้าที่อื่นๆ ตามความจำเป็น ซึ่งการเป็นเจ้าของที่ควบคุมดูแลกิจการทั้งหมดเพียงผู้เดียวจะมีผลดีในด้านอำนาจการตัดสินใจทางธุรกิจ และนโยบายด้านการข่าว (Editorial policy) ดังนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการดำเนินธุรกิจจึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการและระดับความน่าเชื่อถือของเจ้าของหนังสือพิมพ์

2. แบบหุ้นส่วนหรือกลุ่ม (Partnership/Group ownership) เป็นการดำเนินธุรกิจในรูปแบบที่มีเจ้าของตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป บริหารโดยกลุ่มบุคคลรวมกันเป็นกิจการลักษณะในรูปแบบของห้างหุ้นส่วน มีเป้าหมายเพื่อผลกำไรขององค์กรเป็นหลัก ความรับผิดชอบในการบริหารงานจะกระจายไปยังบุคคลที่เป็นหุ้นส่วน ซึ่งเป็นผลให้อำนาจในการตัดสินใจต้องดำเนินการร่วมกัน เปิดโอกาสให้ผู้มีความสามารถต่างกันร่วมแสดงความคิดเห็นในการตัดสินใจด้านนโยบายและแนวทางการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สูงสุดขององค์กร ทำให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของต้องรับผิดชอบต่อความอยู่รอดขององค์กรร่วมกัน โดยการเป็นหุ้นส่วนสามารถเป็นได้ทั้งแบบหุ้นส่วนทั่วไป (General partnership) และแบบหุ้นส่วนจำกัด (Limited partnership) ซึ่งมีระดับความรับผิดชอบตามกฎหมายต่างกัน

3. แบบบริษัทจำกัด (Company limited ownership) เป็นการดำเนินธุรกิจในรูปแบบบริษัทเป็นนิติบุคคล มีผู้ร่วมทุนไม่ต่ำกว่า 7 คน ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมในวงธุรกิจหนังสือพิมพ์ทั่วไป เนื่องจากความรับผิดชอบต่อหนี้สินของผู้ลงทุนอยู่ในวงจำกัดตามฐานะการลงทุน ทำให้ธุรกิจไม่กระทบกระเทือนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้ร่วมทุน ในการดำเนินธุรกิจแบบนี้ เจ้าของธุรกิจหนังสือพิมพ์จะถือหุ้นเกินร้อยละ 51 จึงจะทำให้มีอำนาจในการควบคุมนโยบายด้านการบริหารงานส่วนใหญ่ได้ ใช้กับหนังสือพิมพ์

¹¹ Frank W. Rucker, & Herbert Lee Williams, *Newspaper Organization and Management*. Ames : Iowa State University Press, 1974 อ้างถึงใน มาลี บุญศิริพันธ์. หน้า 42

ระดับกลางและระดับใหญ่ที่ดำเนินการโดยกลุ่มธุรกิจครอบครัว เช่น ไทยรัฐ (บริษัท วัชรพล จำกัด), เดลินิวส์ (บริษัท สีพระยาการพิมพ์ จำกัด), แนวหน้า (บริษัท หนังสือพิมพ์แนวหน้า จำกัด), สยามรัฐ (บริษัท สยามรัฐ จำกัด) เป็นต้น

แบบบริษัทจำกัด (มหาชน) เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการดำเนินธุรกิจแบบบริษัท โดยมีผู้ถือหุ้นแบบไม่จำกัดจำนวนและมีการนำบริษัทเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ รายได้ของบริษัทจึงมาจากการระดมทุนและมูลค่าซื้อขายหุ้นในตลาดหลักทรัพย์เป็นส่วนใหญ่ โดยเจ้าของธุรกิจจะเป็นผู้บริหารจัดการและดำเนินการด้านการผลิตให้เป็นไปตามนโยบายของหนังสือพิมพ์และข้อตกลงร่วมกันกับผู้ถือหุ้น ทำให้การดำเนินการกิจการต้องมีความระมัดระวัง สามารถสร้างความน่าเชื่อถือ และทำผลกำไรให้แก่ผู้ถือหุ้นได้ด้วย ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดขององค์กรและความก้าวหน้าทางธุรกิจ ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมใช้ในธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์ขนาดใหญ่ เช่น บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน), บริษัท โฟสต์พับลิชซิง จำกัด (มหาชน) เป็นต้น

4. **แบบเครือข่ายหรือลูกโซ่ (Network/Chain ownership)** เป็นการดำเนินธุรกิจในรูปแบบของบริษัทที่มีการรวมตัวกันในลักษณะเครือข่าย ขยายไปในปริมนทลต่างๆ ได้ มีการบริหารในลักษณะเครือข่ายภายใต้นโยบายหลักของบริษัทแม่ อำนาจในการตัดสินใจจึงขึ้นอยู่กับสำนักงานใหญ่เป็นสำคัญ ทำให้เจ้าขององค์กรสามารถมีหนังสือพิมพ์ได้มากกว่า 1 ฉบับเป็นบริษัทลูก

5. **แบบธุรกิจข้ามสื่อ (Cross-media ownership)** เป็นการดำเนินธุรกิจในรูปแบบของบริษัทที่มีการรวมกลุ่มธุรกิจสื่อหลายประเภท ไม่จำกัดขอบเขตเฉพาะสื่อประเภทใดสื่อประเภทหนึ่ง ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อมวลชนประเภทต่างๆ เจ้าของหนังสือพิมพ์มีนโยบายขยายกิจการไปยังสื่อประเภทอื่นที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อธุรกิจหลักได้ หรือเพื่อขยายผลประโยชน์ทางธุรกิจ เช่น บริษัท เนชั่นมัลติมีเดียกรุ๊ป จำกัด (มหาชน), บริษัท เมเนเจอร์ มีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันแนวโน้มการเป็นเจ้าของธุรกิจข้ามสื่อและหลายสื่อมีเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการกระจุกตัวของเจ้าของธุรกิจสื่อเพียงไม่กี่ราย แนวโน้มของการเสนอข่าวสารจึงอาจตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางเศรษฐกิจของเจ้าของสื่อหรือนักธุรกิจกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และยังคงคำนึงถึงความสัมพันธ์ของบรรดาเครือข่ายอื่นๆ ของเจ้าของหนังสือพิมพ์อีกด้วย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการทำหน้าที่สื่อมวลชน ความเป็นกลาง และเสรีภาพของหนังสือพิมพ์

6. **แบบธุรกิจหลายกิจการ (Conglomerate ownership)** เป็นการดำเนินธุรกิจที่มีกิจการหรือสินค้าหลายประเภทภายใต้เจ้าของเดียว โดยแต่ละกิจการจะแยกอำนาจในการบริหารออกจากกัน ซึ่งธุรกิจสื่ออาจเป็นเพียงส่วนหนึ่งจากกิจการทั้งหมดของ

เจ้าของที่มีแหล่งเงินทุนมหาศาลสามารถควบซื้อกิจการสื่อมวลชนได้ เช่น เจ้าของบริษัทธุรกิจศูนย์การค้า มีกิจการโรงแรม สถานบันเทิง และเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ด้วย เป็นต้น

7. แบบธุรกิจร่วมทุน (Joint operation ownership) เป็นการดำเนินธุรกิจหนังสือพิมพ์ร่วมกับโรงพิมพ์ สำนักพิมพ์ หรือธุรกิจอื่นๆ ที่สามารถช่วยลดต้นทุนในการผลิตด้วยการใช้สถานที่ อุปกรณ์ หรือเครื่องจักรร่วมกัน ตลอดจนการร่วมลงทุนทางการเงิน โดยมีการทำข้อตกลงเพื่อดำเนินการตามที่เห็นชอบและแบ่งผลกำไรร่วมกัน จะใช้กับหนังสือพิมพ์ขนาดเล็กหรือขนาดกลางที่มีทุนจำกัด

1.6) บทบาทและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์ถือเป็นสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลและบทบาทหน้าที่ต่อสังคมในการให้ข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในสังคมให้ประชาชนได้รับทราบ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ในสังคม ให้ความรู้และความบันเทิง ตลอดจนเป็นสื่อกลางโฆษณาและประชาสัมพันธ์เรื่องราวที่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน ซึ่งหน้าที่พื้นฐานของหนังสือพิมพ์มีดังนี้คือ

1. การให้ข่าวสาร (To inform) ถือเป็นหน้าที่หลักในการเฝ้าติดตามเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในสังคมมาเสนอและรายงานให้ประชาชนได้รับทราบตามความจริง โดยไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์หรือแสดงความคิดเห็นใดๆ ซึ่งรูปแบบการให้ข้อมูลข่าวสารอาจอยู่ในรูปแบบของข่าว สารคดี ประกาศแจ้งเตือน หรืออื่นๆ ที่เป็นข้อเท็จจริง ถูกต้อง ครบถ้วน เพียงตรง และเป็นกลาง โดยพิจารณาถึงคุณค่าข่าวที่มีผลกระทบหรือเกิดประโยชน์ต่อประชาชน

2. การให้ความคิดเห็น (To give opinion) เนื่องจากหนังสือพิมพ์ต้องแสวงหาข้อมูลข่าวสารมารายงานให้ประชาชนทราบ จึงต้องส่งผู้สื่อข่าวออกไปเก็บข้อมูลของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้มีโอกาสใกล้ชิดหรือสัมผัสกับเหตุการณ์จริง และในบางเหตุการณ์มีความซับซ้อนยากที่จะทำความเข้าใจ จึงเป็นหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ที่จะต้องรายงาน อธิบาย วิเคราะห์และตีความ ตลอดจนให้ความเห็นต่อเหตุการณ์ให้ผู้อ่านได้รับทราบอย่างมีเหตุผลและเป็นไปตามข้อเท็จจริง โดยความคิดเห็นในหนังสือพิมพ์จะปรากฏในรูปแบบของบทความ คอลัมน์ต่างๆ และบทบรรณาธิการ

3. การให้ความรู้ (To educate) เป็นการให้ความรู้ การศึกษา จริยธรรม ตลอดจนถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมให้กับผู้อ่านจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งทั้งใน

ทางตรงและทางอ้อม เช่น สาระความรู้ที่ปรากฏในข้อเขียนต่างๆ ลักษณะการใช้ภาษา บทความวิชาการ บทความด้านต่างๆ ที่ช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจอย่างบทความ ด้านการศึกษา การเกษตร ศิลปวัฒนธรรม กฎหมาย ประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

4. การให้ความบันเทิง (To entertain) นอกจากการรายงานข่าวสาร แสดงความเห็น และการให้ความรู้แล้ว หนังสือพิมพ์ยังทำหน้าที่ช่วยผ่อนคลายความ เคร่งเครียดต่อเหตุการณ์ต่างๆ ให้ผู้อ่านด้วยการให้ความบันเทิง นำเสนอเนื้อหาเพื่อ ความบันเทิงอย่างเช่น การ์ตูน เรื่องสั้น นวนิยายจากละครโทรทัศน์ การเสนอข่าวสารใน แวดวงบันเทิง กีฬา สังคม คอลัมน์ซุบซิบ พยากรณ์ โหราศาสตร์ การท่องเที่ยว การ แทรกอารมณ์ขันในคอลัมน์ต่างๆ ตลอดจนเนื้อหาอื่นๆ ที่ช่วยเพิ่มความสดวกแก่ผู้อ่าน อย่างแผนผังรายการโทรทัศน์พร้อมเวลาออกอากาศ รอบฉายภาพยนตร์ แนะนำ สถานที่ และตอบปัญหา เป็นต้น

5. การเป็นสื่อกลางโฆษณาและประชาสัมพันธ์ (To advertise and public relations) ถือว่าเป็นการบริการชุมชนอย่างหนึ่งในการทำหน้าที่เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ เรื่องราวที่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน ได้แก่ การให้เนื้อหาในการประชาสัมพันธ์การ เลือกลง การศึกษา การส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น ส่วนในด้านการเป็นสื่อโฆษณา นั้นจะช่วยให้ผู้อ่านได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าและบริการต่างๆ เช่น การโฆษณา ขายผลิตภัณฑ์ รับสมัครงาน ทัวร์ท่องเที่ยว การลดราคาสินค้า ซึ่งช่วยเพิ่มทางเลือกและ การตัดสินใจของประชาชน และเนื่องจากโฆษณารายได้หลักของหนังสือพิมพ์ ทำให้ช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายต่างๆ ได้ ประชาชนจึงสามารถซื้อหนังสือพิมพ์ได้ในราคาที่ไม่ สูงนัก

จากหน้าที่พื้นฐานของหนังสือพิมพ์ที่กล่าวมาในข้างต้นแล้ว หนังสือพิมพ์ยังมีบทบาทที่ สำคัญต่อสังคมในการทำหน้าที่สื่อมวลชนคือ

1. **สุนัขเฝ้าบ้าน (Watchdog)** เป็นบทบาทของสื่อมวลชนที่ต้องเฝ้าจับตาดูการ ทำงานของรัฐบาลให้เป็นไปตามที่แถลงนโยบายไว้อย่างสุจริตและโปร่งใส ตรวจสอบ การบริหารงานของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในสังคมให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม อันถือเป็นส่วนหนึ่งในการถ่วงดุลอำนาจในระบบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย เฝ้าสังเกตการณ์สิ่งผิดปกติที่เกิดขึ้นในสังคมให้ประชาชนได้รับทราบ ช่วยดูแลปกป้อง ผลประโยชน์ของสาธารณะ จึงเปรียบเสมือนเป็นสุนัขเฝ้าบ้านที่คอยจับตาดูไม่ให้มีสิ่ง ผิดปกติเกิดขึ้นหรือถ้ามีเหตุอันควรสงสัยก็จะส่งเสียงเตือนให้เจ้าของบ้านได้รู้ ดังนั้น

หนังสือพิมพ์จึงเป็นเหมือนผู้เตือนภัย เฝ้าระวัง และสอดส่องความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมให้สาธารณชนได้รับทราบถึงสิ่งที่ผิดสังเกตหรือเป็นภัยต่อสังคม

2. นายทวารข่าวสาร (Gatekeeper) เป็นบทบาทหน้าที่ประจำวันของหนังสือพิมพ์ในฐานะสื่อมวลชนที่ต้องกลั่นกรองคัดเลือกข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ ที่มีคุณค่ามารายงานให้ประชาชนได้รับทราบ เป็นการเปิดประตูข่าวสารหรือควบคุมการไหลของข่าวสารต่อสาธารณชน กล่าวคือหนังสือพิมพ์จะเป็นผู้กำหนดเลือกข่าวสารมานำเสนอให้ประชาชนได้รับทราบ โดยมีบุคคลในกองบรรณาธิการรับบทบาทเป็นนายทวารข่าวสารตั้งแต่ผู้สื่อข่าว ช่างภาพ ผู้เรียบเรียงข่าว หัวหน้าข่าวแต่ละฝ่าย บรรณาธิการข่าวในประเทศ ผู้ช่วยบรรณาธิการ ไปจนถึงบรรณาธิการบริหารและบรรณาธิการใหญ่ ซึ่งจะใช้วิจารณญาณพิจารณาประเมินคุณค่าเนื้อหาของข่าวสารที่รวบรวมมาได้ แล้วคัดเลือกข่าวสารที่มีคุณค่าตามหลักเกณฑ์ของหนังสือพิมพ์ หรือมีความสำคัญเป็นประโยชน์ และตรงต่อความสนใจใคร่รู้ของประชาชน ก่อนจะตัดสินใจเปิดประตูให้ข่าวสารเหล่านั้นไหลไปสู่สาธารณชน ทำให้ผู้อ่านเกิดการยอมรับและความเชื่อถือ

3. ผู้กำหนดวาระสังคม (Agenda setter) เป็นบทบาทที่หนังสือพิมพ์มีอิทธิพลต่อความคิด ทศนคติ และพฤติกรรมของผู้อ่านด้วยการเสนอเรื่องราวข่าวสารที่วินิจฉัยแล้วว่า เป็นประเด็นสำคัญที่สังคมควรรับทราบ ประชาชนต้องรับรู้และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งการนำเสนอข้อมูลของหนังสือพิมพ์สามารถสร้างให้เกิดสาธารณมตที่อาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่พึงประสงค์ของสังคมหรือไม่ก็ได้ การกำหนดวาระสังคมของหนังสือพิมพ์อาจเห็นได้จากการลำดับความสำคัญของประเด็นข่าวโดยการใช้น้ำหนักข่าว ตำแหน่งการจัดวางในหน้าหนึ่ง การนำเสนอข่าวอย่างต่อเนื่องและตอกย้ำประเด็น ตลอดจนการให้น้ำหนักด้วยการแสดงความคิดเห็น ซึ่งประเด็นปัญหาในบทความต่างๆ จนผู้อ่านต้องหันมาให้ความสนใจและมองเห็นประเด็นสำคัญนั้น

4. ผู้แจ้งข่าวสาร (Informer) เป็นบทบาทของหนังสือพิมพ์ในการนำข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชน มาเขียนเป็นข่าว บทความ สารคดี คอลัมน์ และรูปแบบอื่นๆ เพื่อแจ้งให้ประชาชนได้รับทราบ ด้วยการนำเสนอข่าวสารที่เหมาะสม ถูกต้อง ครบถ้วน และเที่ยงตรง ช่วยให้ประชาชนได้รับรู้ความเคลื่อนไหวอย่างทันเหตุการณ์ หรือสามารถนำไปใช้ปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ โดยหนังสือพิมพ์จะแจ้งข้อมูลข่าวสารได้ละเอียดหรือเจาะลึกกว่าวิทยุและโทรทัศน์ สามารถค้นหาข้อเท็จจริงต่างๆ มานำเสนอ รายงานข่าวด้วยการอธิบาย ตีความ หรือวิเคราะห์ได้อย่างหลากหลายและน่าสนใจ ซึ่งการเสาะหาข้อเท็จจริงและการรายงานข่าวนั้นสามารถทำ

ได้หลายรูปแบบ เช่น การรายงานข่าวแบบเจาะลึก การรายงานข่าวแบบพิเศษทั้งในเชิงสืบสวนและอธิบายความ เป็นต้น

5. ผู้รับเรื่องราร้องทุกข์ (Ombudsman) เป็นบทบาทที่หนังสือพิมพ์ปฏิบัติตนเป็นแหล่งในการรับแจ้งเรื่องราร้องเรียนต่างๆ จากประชาชน ซึ่งนำไปสู่การสืบหาข้อเท็จจริงและข้อมูล แล้วนำมารายงานเป็นข่าว บทความ สารคดี การ์ตูน และข้อเขียนต่างๆ เพื่อให้สังคมเกิดความเท่าเทียมกันมากขึ้น ซึ่งเรื่องที่ได้รับการร้องเรียนอาจเปิดเผยโดยการตีพิมพ์ลงในคอลัมน์ต่างๆ หรือไม่เปิดเผยแต่หนังสือพิมพ์นำไปใช้เป็นข้อมูลในการสืบข่าวต่อไปก็ได้ โดยเรื่องร้องเรียนส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องที่ประชาชนได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่รัฐหรือเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนรู้เห็น

1.7) สิทธิและเสรีภาพของหนังสือพิมพ์

ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยหรือเสรีนิยม ประชาชนได้มอบอำนาจให้หนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนเป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนของประชาชนในการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ได้แก่ สิทธิในการรับรู้ (Right to know) สิทธิในการเข้าถึงแหล่งที่มาของข่าวสาร (Right to access) และสิทธิในการแสดงความคิดเห็น (Right to express) โดยจะต้องคำนึงถึงสิทธิในความเป็นส่วนตัว (Right to privacy) ของบุคคลหรือประชาชนที่ตกเป็นข่าว ด้วยការไม่ไปล่วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่นในเรื่องที่เป็นชีวิตส่วนตัวหรืออาจเป็นผลร้ายต่อภาพพจน์ของบุคคลนั้น¹²

หนังสือพิมพ์ต้องมีสิทธิเสรีภาพในการรับรู้ การเข้าถึงแหล่งที่มาของข่าวสาร และการแสดงความคิดเห็น เพื่อนำข่าวสารนั้นๆ มารายงานหรือเผยแพร่สู่สาธารณชน ทำให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ช่วยกันรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนสามารถวินิจฉัยเหตุการณ์และแสดงประชามติในการปกครองตนเองได้อย่างสมเหตุสมผล โดยหนังสือพิมพ์ทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนที่เป็นประหนึ่งสถาบันสาธารณะและธุรกิจเอกชนซึ่งปราศจากอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมือง เป็นเสมือนตลาดเสรีของความคิดเห็น นำเสนอประเด็นหรือข้อเท็จจริงที่หลากหลายโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติเป็นหลัก เปิดโอกาสให้ความคิดเห็นและทัศนะต่างๆ ได้เข้ามาแข่งขันประชันกันโดยให้สาธารณชนเป็นผู้ตัดสินเอง จึงอาจกล่าวได้ว่า

¹² ฉอาน วุฑฒิกกรมรักษา. หลักการรายงานข่าว. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประกายพิริภัก, 2536). หน้า 19

เสรีภาพของหนังสือพิมพ์คือเสรีภาพของประชาชนภายใต้โครงสร้างการปกครองแบบประชาธิปไตย¹³

ดังนั้นเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ในการรายงานข่าว ทั้งในแง่ของการแสวงหาข่าวสาร การเข้าถึงแหล่งข่าวสาร และการเผยแพร่ข่าวสารไปสู่สาธารณชนนั้น จึงมีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับเสรีภาพของประชาชนในการได้รับทราบข่าวสารหรือการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ในการปกครองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ ถ้าประชาชนในประเทศได้รับหลักประกันสิทธิเสรีภาพในการได้รับข่าวสารหรือการแสดงความคิดเห็นมากเพียงใด หนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนก็ย่อมมีเสรีภาพในการแสวงหาข่าวสารอย่างกว้างขวางมากขึ้นเท่านั้นโดยยังคงอยู่ในกรอบของกฎหมาย ทั้งนี้เพราะหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนเป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนของประชาชนในการใช้เสรีภาพในการแสวงหาข่าวสาร เพื่อสนองตอบความอยากรู้อยากเห็นอันจะนำมาซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์หรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อสวัสดิภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนโดยปราศจากการแทรกแซงหรือกีดกันจากอำนาจรัฐ ซึ่งถือเป็นการสร้างสมดุลอย่างหนึ่งในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

2) นิตยสารและวารสาร

นิตยสาร (Magazine) หมายถึง สิ่งพิมพ์ที่เน้นความหลากหลายของเนื้อหาภายในเล่มเดียวกัน โดยมุ่งให้ทั้งสาระความรู้และความบันเทิงแก่ผู้อ่าน มีแนวเนื้อหาที่น่าสนใจตามวัตถุประสงค์ของผู้จัดทำและคำนึงถึงความต้องการหรือรสนิยมของกลุ่มเป้าหมายหลัก ประกอบด้วยข้อเขียนที่สะท้อนถึงแนวคิดหลักของนิตยสารทั้งบทบรรณาธิการ บทความ เรื่องสั้น บทกวี นวนิยาย คอลัมน์ประจำ และภาพต่างๆ เป็นสิ่งพิมพ์ที่ออกตามระยะเวลาที่กำหนดอาจเป็นรายสัปดาห์ รายบimester หรือรายเดือน จัดพิมพ์บนกระดาษอย่างดี จำนวนหลายหน้ายก มีการเย็บเล่มและออกแบบปกอย่างสวยงาม

วารสาร (Periodical) หมายถึง สิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น เพื่อการสร้างภาพลักษณ์ขององค์กร ซึ่งอาจเป็นองค์กรราชการ สมาคม สถาบันวิชาชีพต่างๆ หรือมหาวิทยาลัย โดยมีกำหนดออกเป็นประจำคือ รายสัปดาห์ รายบimester หรือรายเดือน ส่วนมากจะเป็นวารสารทางวิชาการและวารสารองค์กร ทั้งนี้เพื่อให้ความรู้เชิงวิชาการ แสดงรายละเอียดงานวิจัย และข้อมูลทางวิชาการใหม่ๆ หรือเพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารภายในองค์กรนั้นๆ เป็นต้น

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25

2.1) ประเภทของนิตยสาร

การจัดแบ่งประเภทนิตยสารสามารถแบ่งได้หลายลักษณะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นตามความเหมาะสมและความสะดวกในการศึกษาลักษณะของนิตยสาร กล่าวคืออาจจัดแบ่งประเภทตามวัตถุประสงค์ของการผลิต เช่น เพื่อการจัดจำหน่ายหรือเพื่อเผยแพร่ข่าวสาร ตามกลุ่มผู้อ่าน เช่น ผู้หญิง ผู้ชาย เด็ก ผู้ใหญ่ นักเรียน นิสิตนักศึกษา นักธุรกิจ เป็นต้น ตามแนวเนื้อหาที่น่าสนใจ เช่น เนื้อหาทั่วไป เนื้อหาเฉพาะด้านเฉพาะกลุ่มที่อาจเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง การข่าว วิทยาศาสตร์ บันเทิง เป็นต้น ตามระยะเวลาการจัดจำหน่ายคือ รายสัปดาห์ รายบิรษั รายเดือน และตามขนาดพื้นที่ของการจัดจำหน่าย เป็นต้น

เจ.ดับบลิว.คลิก (J. W. Click) และรัสเซล เบียร์ด (Russel N. Baird)¹⁴ ได้แบ่งประเภทของนิตยสารออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. นิตยสารทั่วไป (General or Consumer magazine) เป็นนิตยสารที่มุ่งผู้อ่านทั่วไป มีเนื้อหาที่หลากหลายในเล่มเดียวกัน โดยส่วนใหญ่มุ่งให้ความบันเทิงและความรู้ในด้านต่างๆ ไม่จำกัดขอบเขตเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นพิเศษ มีเจ้าหน้าที่ประจำกองบรรณาธิการจำนวนมาก และมักมียอดจำหน่ายสูง ได้แก่ นิตยสารผู้หญิง นิตยสารข่าว นิตยสารท่องเที่ยว นิตยสารบันเทิง เป็นต้น

2. นิตยสารประเภทธุรกิจ (Business publications) เป็นนิตยสารที่มุ่งบริการเฉพาะกลุ่มผู้อ่านที่อยู่ในวงธุรกิจอุตสาหกรรม การเงิน การธนาคาร การบริหารและการจัดการหรืออาชีพใดอาชีพหนึ่ง ซึ่งบางทีเรียกว่า วารสารการค้า (Trade journal) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงสถานการณ์ทางด้านวงการธุรกิจต่างๆ นิตยสารประเภทนี้อาจประกอบด้วยกองบรรณาธิการที่มุ่งจัดทำเพื่อให้ข้อมูลทางธุรกิจและการบริการ หรือจัดทำขึ้นเพื่อสนองตอบความเคลื่อนไหวต่างๆ เช่น มีการนำเสนอรายงานผลการวิจัยทางการตลาดที่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาชีพ เป็นต้น

3. นิตยสารสมาคม (Association magazine) เป็นนิตยสารที่ออกในนามของสมาคมต่างๆ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่สาระระหว่างหมู่สมาชิกของสมาคม โดยไม่ได้มุ่งรายได้การขายโฆษณา แต่อยู่ได้ด้วยค่าบำรุงสมาชิกและเงินอุดหนุนจากองค์กรใดองค์กรหนึ่ง ส่วนใหญ่มักจะออกเป็นรายเดือน ราย 3 เดือน ราย 6 เดือนหรือรายปี ได้แก่ นิตยสารสมาคมนักหนังสือพิมพ์ นิตยสารมูลนิธิหมอชาวบ้าน เป็นต้น

¹⁴ J. W. Click, and Russel N. Baird, *Magazine Editing and Production*. U.S.: Wmc. Brown Company Publishers, 1974 อ้างถึงใน ปราณีย์ สุรสิทธิ์, หน้า 28

4. นิตยสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ (Public relation magazine) เป็นนิตยสารที่ออกโดยบริษัทหรือองค์กรต่างๆ เพื่อเผยแพร่แก่ลูกค้า ผู้ถือหุ้น ตัวแทนจำหน่าย พนักงาน ตลอดจนประชาชนทั่วไป โดยมีจุดมุ่งหมายในการประชาสัมพันธ์บริษัทหรือหน่วยงาน ซึ่งงบประมาณในการจัดทำมาจากเจ้าของหน่วยงานหรือบริษัท กลุ่มผู้อ่านอาจมาจากภายในหน่วยงานหรืออยู่ภายนอกหน่วยงานก็ได้ เช่น นิตยสารของบริษัทขนาดใหญ่อย่างบริษัทการบินไทย บริษัทปูนซีเมนต์ไทย บริษัทไทยประกันชีวิต และนิตยสารของบริษัทเครื่องสำอางยี่ห้อต่างๆ เป็นต้น

5. นิตยสารวาระพิเศษ (One-shot magazine) เป็นนิตยสารที่จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเสนอเรื่องราวหรือเหตุการณ์หนึ่งโดยเฉพาะ อาจออกในวาระพิเศษเพียงครั้งเดียว และเมื่อมีเหตุการณ์พิเศษเกิดขึ้นก็จะจัดพิมพ์ขึ้นใหม่ ซึ่งนิตยสารประเภทนี้จะมีภาพประกอบมากและอาจพัฒนาไปเป็นนิตยสารทั่วไปหรือหนังสือชุดก็ได้ เช่น ราชกิจจานุเบกษาซึ่งเป็นนิตยสารของทางราชการจัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่ประกาศข้อบังคับต่างๆ ของทางราชการ เป็นต้น

2.2) องค์ประกอบของนิตยสาร¹⁵

นิตยสารโดยทั่วไปประกอบด้วยเนื้อหาที่หลากหลายอยู่ในเล่มเดียวกัน ซึ่งจะสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และผู้อ่านกลุ่มเป้าหมายของนิตยสาร โดยแนวเนื้อหาหรือเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในเล่มจะสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกลักษณะของนิตยสารนั้น องค์ประกอบของนิตยสารอาจแบ่งเป็นบทความ บทวิเคราะห์ บทวิจารณ์ สารคดี คอลัมน์ประจำ เรื่องสั้น นวนิยาย คอลัมน์เบ็ดเตล็ด ภาพประกอบ และโฆษณา ดังนี้คือ

1. บทความ (Article) เป็นความเรียงชนิดหนึ่งที่ผู้เขียนมุ่งแสดงความรู้ ความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ผู้อ่านกำลังให้ความสนใจ ซึ่งเขียนโดยนักเขียนประจำหรือนักเขียนอิสระ ผู้เขียนอาจลงชื่อจริงหรือนามปากกาก็ได้ และถ้าเป็นบทความที่เขียนโดยบรรณาธิการหรือกองบรรณาธิการมักเรียกว่า บทนำหรือบทบรรณาธิการ ที่นำเสนอเนื้อหาในภาพรวมหรือประเด็นสำคัญของนิตยสารฉบับนั้นๆ ให้ผู้อ่านได้รับทราบ ซึ่งเป็นเหมือนการพูดคุยกับผู้อ่านของบรรณาธิการ

2. บทวิเคราะห์ เป็นงานเขียนที่มุ่งค้นหาสาเหตุหรือผลกระทบของเรื่องใดเรื่องหนึ่งภายใต้กรอบความคิดที่เป็นหลักการ และนำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้ในการวิเคราะห์หรือ

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54-56

อธิบายความอย่างเป็นเหตุเป็นผล ตลอดจนการคาดการณ์เหตุการณ์ในอนาคต เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้อ่านได้รับทราบเรื่องราวได้ดีขึ้น ช่วยยกระดับความรู้ของผู้อ่าน และเป็นการเปิดตลาดเสรีทางความคิดให้เกิดขึ้นในสังคม ได้แก่ บทวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เป็นข่าว แนวโน้มทางเศรษฐกิจ การเมือง และบทวิเคราะห์กีฬา เป็นต้น

3. **บทวิจารณ์** เป็นงานเขียนที่ผู้เขียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานทางศิลปะ วรรณกรรม หนังสือ ภาพยนตร์ ภาพเขียน ตลอดจนผลงานต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ด้วยการแสดงทัศนะทั้งในด้านบวกและด้านลบ โดยยึดหลักของเหตุผลและความเป็นกลางมากกว่าความรู้สึกส่วนตัว เพื่อให้เจ้าของผลงานทราบถึงข้อบกพร่องและสามารถนำไปพัฒนาผลงานของตนให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้เขียนควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผลงานที่ตนวิจารณ์มากพอสมควร ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในผลงานนั้นๆ มากขึ้น และสามารถมองเห็นแง่มุมที่เจ้าของผลงานต้องการนำเสนอจากการอ่านบทวิจารณ์

4. **สารคดี (Feature)** เป็นงานเขียนที่มุ่งให้สาระความรู้ ความคิด และความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน โดยสามารถหยิบยกเรื่องราวต่างๆ เช่น ข่าว การศึกษา สังคม การเมือง บุคคล ศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยว เป็นต้น มาเขียนได้อย่างหลากหลาย และหลายรูปแบบตามความสามารถของผู้เขียน ซึ่งจะต้องนำเสนอเรื่องราวที่เป็นจริงอย่างสร้างสรรค์ มีลีลาการเขียนหรือการใช้ภาษาอย่างมีอรรถรสให้ชวนติดตาม ช่วยเพิ่มทั้งสาระ ความรู้ และความบันเทิงให้แก่ผู้อ่าน

5. **เรื่องสั้น (Short story)** เป็นงานเขียนที่เกิดจากจินตนาการของผู้เขียน เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นไม่ใช่เรื่องจริง มีการสร้างตัวละครเพียงไม่กี่ตัวและเหตุการณ์ต่างๆ ให้คล้ายกับมีอยู่จริงมานำเสนอ โดยให้ตัวละครโลดแล่นผ่านเหตุการณ์หรือเรื่องราวไปในทิศทางที่ผู้เขียนต้องการจนถึงจุดสูงสุดแล้วจึงจบเรื่อง ผู้เขียนจึงต้องมีการวางโครงเรื่องที่ดีและวิธีการนำเสนอที่แยบยล เพื่อให้ผู้อ่านเชื่อในตัวละครและติดตามเรื่องราวไปจนจบ

6. **นวนิยาย (Novel)** เป็นงานเขียนที่เกิดจากจินตนาการของผู้เขียน เป็นเรื่องที่สมมติขึ้นหรืออาจมีมูลความจริงแฝงอยู่ก็ได้ ผ่านการดำเนินเรื่องราวอย่างต่อเนื่องและตัวละครที่ไม่กำหนดว่ามีกี่ตัว ทั้งยังมีการคลี่คลายปัญหาและเรื่องราวต่างๆ จนดำเนินมาจบเรื่องตามความต้องการของผู้เขียน โดยมีความยาวตั้งแต่ 40,000 คำขึ้นไป เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลินและมีอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับตัวละคร ตลอดจนติดตามเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบ ทั้งนี้ผู้เขียนจะต้องมีความสามารถในการผูกตัวละครกับเหตุการณ์ต่างๆ จนทำให้ผู้อ่านเชื่อและเกิดอารมณ์ร่วมกับตัวละครได้

7. **บทร้อยกรองหรือบทกวี** เป็นงานเขียนประเภทโคลง ฉันท์ กลอน กาพย์ และคำประพันธ์ต่างๆ ที่ใช้คำสละสลวย ละเมียดละไมตามลักษณะบังคับหรือฉันทลักษณ์ที่

แตกต่างกัน เพื่อสื่อเรื่องราว อารมณ์ความรู้สึก ความคิด จินตนาการ และคติชีวิตของผู้ประพันธ์ไปยังผู้อ่าน ผ่านศิลปะของการใช้ภาษา นำถ้อยคำมาร้อยเรียงประกอบกัน เป็นบทร้อยกรองหรือบทกวี ทำให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลิน ผ่อนคลายความตึงเครียด และช่วยประโลมจิตใจ

8. คอลัมน์ (Column) เป็นงานเขียนที่ปรากฏอยู่ในนิตยสารโดยมีชื่อคอลัมน์และผู้เขียนประจำคอลัมน์นั้นๆ อาจเป็นคอลัมน์ประจำหรือคอลัมน์เบ็ดเตล็ด นำเสนอเรื่องราวที่หลากหลายหรือกำลังอยู่ในความสนใจของผู้อ่าน ทั้งที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน สาระความรู้ ความบันเทิง เกร็ดความรู้ เรื่องขำขัน และความคิดเห็นต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ความบันเทิง เกร็ดเล็กเกร็ดน้อย ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน

9. ภาพประกอบ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของนิตยสาร ทั้งที่เป็นภาพสี ภาพขาว-ดำ และภาพการ์ตูน เนื่องจากมีส่วนช่วยให้นิตยสารน่าอ่านและดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้ง่าย สามารถใช้เป็นหน้าปก ภาพประกอบเรื่อง หรืออธิบายเรื่องราว ตลอดจนช่วยในการจัดหน้านิตยสารได้

10. โฆษณา (Advertising) เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของนิตยสาร เนื่องจากรายได้จากการลงโฆษณาในหน้าโฆษณาของนิตยสารนั้นจะเป็นตัวชี้ขาดถึงความมั่นคงและอนาคตของนิตยสาร ตลอดจนกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายที่ผู้ลงพิมพ์โฆษณาเห็นว่าตรงกับลูกค้ากลุ่มเป้าหมายของตน โดยหน้าโฆษณาจะประกอบด้วยภาพและข้อความที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งการจัดหน้าโฆษณาในตำแหน่งต่างๆ ของนิตยสารนั้นถือเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งในการดึงดูดความสนใจทั้งของผู้อ่านและผู้ลงพิมพ์โฆษณาให้เปิดอ่านหรือลงพิมพ์โฆษณา ช่วยเพิ่มจุดดึงดูดสายตาจากภาพประกอบที่สวยงาม คมชัด และเป็นแหล่งรายได้ของนิตยสาร

2.3) ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดเนื้อหาของนิตยสาร

นิตยสารเป็นสื่อสิ่งพิมพ์อย่างหนึ่งที่นำเสนอเนื้อหาโดยคำนึงถึงผู้อ่านกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก ในการผลิตนิตยสารนั้นจะต้องพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายในการผลิต ตลาดจำหน่าย มาตรฐานการครองชีพของผู้อ่านเป้าหมาย ระดับการศึกษาและวัฒนธรรมของผู้อ่าน นโยบายของคู่แข่ง และภาวะทางการเงินของผู้ผลิต ตลอดจนการทดลองทำ

นิตยสารตัวอย่างและความคิดเห็นของผู้อ่านที่มีต่อนิตยสารทดลองนั้น ดังนั้นปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดเนื้อหาของนิตยสาร¹⁶ คือ

1. **วัตถุประสงค์ของนิตยสาร** คือ สิ่งที่เจ้าของนิตยสารหรือบรรณาธิการกำหนดขึ้น เพื่อเป็นเกณฑ์ในการนำเสนอเนื้อหาของนิตยสารว่าจะมุ่งให้สาระในด้านใดด้านหนึ่งแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ เช่น การให้สาระความรู้ทางวิชาการ สาระความบันเทิง เนื้อหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เนื้อหาทั่วไปหรือเนื้อหาเฉพาะด้านเฉพาะกลุ่ม หรือเป็นนิตยสารภาพ เป็นต้น

2. **ตลาดจำหน่ายนิตยสาร** เป็นการกำหนดผู้อ่านกลุ่มเป้าหมายของนิตยสารว่าจะจำหน่ายให้ใครหรือใครจะเป็นผู้ซื้อนิตยสารกลุ่มหลัก ซึ่งการกำหนดเนื้อหาจะตรงกับความต้องการหรือความสนใจของผู้อ่านเป็นหลัก เน้นการนำเสนอที่สามารถดึงดูดความสนใจและสร้างความภักดีของผู้อ่านต่อนิตยสารได้

3. **มาตรฐานการครองชีพของผู้อ่านเป้าหมาย** เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ทราบถึงฐานะทางการเงินของผู้อ่านโดยเฉลี่ย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการหาโฆษณามาลงพิมพ์ในนิตยสาร และการกำหนดเนื้อหาให้เหมาะสมกับระดับฐานะตลอดจนรสนิยมของผู้อ่าน

4. **ระดับการศึกษาของผู้อ่านเป้าหมาย** เป็นตัววัดระดับความสนใจของผู้อ่านเกี่ยวกับเนื้อหาในนิตยสารได้ระดับหนึ่ง เนื่องจากการนำเสนอเนื้อหาในนิตยสารที่ยากต่อการอ่านหรือยากต่อการทำความเข้าใจ ตลอดจนเนื้อหาที่ง่ายเกินไปจนไม่ได้ช่วยยกระดับความคิดความรู้สึกรู้สึกของผู้อ่านเลย อาจส่งผลให้ผู้อ่านขาดความสนใจในนิตยสารนั้นได้ ดังนั้นการนำเสนอเนื้อหาของนิตยสารจึงต้องคำนึงถึงระดับการศึกษาของผู้อ่านด้วย

5. **คู่แข่งชั้น** คือ นิตยสารประเภทเดียวกันที่มีอยู่ในท้องตลาด ซึ่งอาจมีเนื้อหาอย่างเดียวกันหรือมีกลุ่มผู้อ่านเป้าหมายกลุ่มเดียวกัน โดยการทราบถึงแนวโน้มนโยบายและแนวทางการนำเสนอเนื้อหาของนิตยสารคู่แข่งนั้น จะช่วยให้การกำหนดเนื้อหาของนิตยสารมีความชัดเจน สามารถพัฒนาคุณภาพของเนื้อหาให้ดีขึ้น เพื่อเพิ่มศักยภาพทางการแข่งขัน นำเสนอเนื้อหาได้ทันต่อเหตุการณ์ และตรงตามความต้องการหรืออยู่ในความสนใจของผู้อ่าน

¹⁶ สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. สาขาวิชานิติศาสตร์. เอกสารการสอนชุดความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์หน่วยที่ 8-15. (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532). หน้า 39-40

6. **ภาวะทางการเงินของผู้ผลิต** เนื่องจากองค์กฤษฎนิยสารถือเป็นธุรกิจอย่างหนึ่ง การผลิตนิตยสารจึงต้องใช้ต้นทุนและค่าใช้จ่ายในด้านต่างๆ ก่อนที่จะหาโฆษณามาลงพิมพ์ ดังนั้นภาวะทางการเงินของผู้ผลิตนิตยสารจะเป็นตัวกำหนดคุณภาพของเนื้อหาที่นำเสนอและรูปแบบรูปเล่มของนิตยสารด้วย

7. **สภาพแวดล้อม** เป็นสถานการณ์หรือปัจจัยภายนอกที่บอกถึงความสนใจของผู้อ่านในขณะนั้น ซึ่งจะช่วยให้นำเสนอเนื้อหาได้ทันต่อเหตุการณ์หรือตรงกับความสนใจของผู้อ่าน ตลอดจนความเหมาะสมในการกำหนดขนาดของเนื้อหาและรูปแบบของนิตยสาร

2.4) องค์กฤษฎนิยสารและหน่วยงานต่างๆ¹⁷

นิตยสารเป็นสิ่งพิมพ์ที่มีกำหนดการออกตามระยะเวลาที่แน่นอน อาจเป็นรายสัปดาห์ รายปักษ์ หรือรายเดือน ทั้งยังมีเนื้อหาที่หลากหลาย ดังนั้นเพื่อให้การบริหารงานและการผลิตนิตยสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพออกทันตามกำหนด จึงต้องมีการแบ่งหน้าที่การทำงานออกเป็นฝ่ายต่างๆ ดังนี้

1. **ผู้พิมพ์โฆษณา (Publisher)** ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของกิจการเองหรือเป็นตัวแทน ผู้พิมพ์โฆษณาจะเป็นผู้วางแผนหรือกำหนดนโยบายสูงสุดของนิตยสาร ทั้งในด้านธุรกิจและด้านกองบรรณาธิการ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้พิมพ์โฆษณาจะเกี่ยวข้องกับด้านธุรกิจของนิตยสารมากกว่า โดยอาจมีแผนกบริหารงานเป็นฝ่ายจัดการควบคุมดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายและเรื่องการจัดพิมพ์ต่างๆ ในขั้นตอนการผลิตของนิตยสาร

2. **ฝ่ายบรรณาธิการ (Editorial)** เป็นหัวใจสำคัญและหน่วยงานหลักในการกำหนดเนื้อหาของนิตยสาร ตลอดจนการออกแบบรูปเล่มลักษณะ การสร้างสรรค์รูปแบบ การจัดหน้า การคัดเลือกเรื่องราวและภาพประกอบของนิตยสารทั้งหมดให้ตรงตามนโยบายที่กำหนดไว้ โดยมีบุคคลที่เกี่ยวข้องดังนี้

- **บรรณาธิการหรือบรรณาธิการอำนวยการ (Editor)** เป็นตำแหน่งสูงสุดของผู้บริหารในกองบรรณาธิการ ซึ่งมีหน้าที่วางแผนในระยะยาวและรับผิดชอบการดำเนินงานในการผลิตนิตยสารให้ออกมาตามนโยบายหรือเป้าหมาย และรูปแบบที่กำหนดไว้ จึงต้องติดต่อประสานงานกับทุกแผนกในกองบรรณาธิการ เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีและอำนวยความสะดวกในการทำงานของกองบรรณาธิการ

¹⁷ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ. สื่อสารมวลชนเบื้องต้น สื่อสารมวลชน วัฒนธรรม และสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550). หน้า 72

ตลอดจนประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารให้เป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งร่วมมือกับฝ่ายโฆษณาและฝ่ายส่งเสริมการขาย โดยให้ทั้งสองฝ่ายได้ทราบถึงรูปแบบเนื้อหาสาระของนิตยสารในฉบับ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการขายเนื้อที่โฆษณาและกำหนดวิธีการส่งเสริมการขายที่เหมาะสม

- บรรณาธิการบริหาร (Managing editor) เป็นผู้รับผิดชอบหลักเกี่ยวกับงานทั่วไปก่อนนิตยสารแต่ละฉบับจะออกสู่ตลาด โดยการดูแลรวบรวมต้นฉบับทั้งหมดตั้งแต่ต้นฉบับงานเขียนต่างๆ ภาพประกอบ การบรรณาธิกรณ การจัดหน้า และหน้าปกให้ครบเสร็จเป็นรูปเล่มนิตยสารฉบับสมบูรณ์ทันตามกำหนดเวลานอกจากนี้ยังมีบรรณาธิการคนอื่นๆ ที่ทำหน้าที่ลดหลั่นกันไปตามงานที่ตนต้องรับผิดชอบ เช่น บรรณาธิการบทความที่ทำหน้าที่รวบรวมงานเขียน บรรณาธิการตรวจต้นฉบับที่ทำหน้าที่ตรวจหรือบรรณาธิกรณต้นฉบับ บรรณาธิการภาพที่ทำหน้าที่คัดเลือกภาพประกอบและปก เป็นต้น

- ผู้อำนวยการฝ่ายศิลป์ (Art director) เป็นผู้รับผิดชอบด้านการออกแบบในส่วนต่างๆ ของนิตยสาร ทั้งการคัดเลือกตัวพิมพ์สำหรับหัวเรื่อง การเลือกภาพประกอบ การจัดหน้าในนิตยสาร การออกแบบปก และการจัดหน้าโฆษณา ทำให้นิตยสารมีความสวยงาม น่าอ่าน และดึงดูดความสนใจของผู้ซื้อ โดยผู้อำนวยการฝ่ายศิลป์จะต้องทำงานประสานกับบรรณาธิการบริหารอย่างใกล้ชิด เพื่อให้การออกแบบและจัดหน้าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือรูปแบบที่กำหนดไว้ และเสร็จทันตามกำหนดเวลา

- ทีมงานประจำกองบรรณาธิการ (Editorial staff) เป็นผู้ร่วมงานที่ทำงานอยู่ในกองบรรณาธิการในตำแหน่งต่างๆ เช่น พนักงานพิมพ์ดีด พนักงานติดตามต้นฉบับจากนักเขียนทั้งภายในและภายนอก พนักงานพิสูจน์อักษร พนักงานประจำกองบรรณาธิการ เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้การทำงานเกี่ยวกับต้นฉบับนิตยสารดำเนินไปได้ด้วยดีและเสร็จทันตามกำหนดเวลา

3. ฝ่ายโฆษณา (Advertising department) เป็นฝ่ายที่รับผิดชอบด้านการหารายได้เข้าองค์กรนิตยสารด้วยการขายเนื้อที่โฆษณาให้แก่เจ้าของธุรกิจต่างๆ ที่มีความประสงค์จะลงพิมพ์โฆษณาในหน้าโฆษณาของนิตยสาร ซึ่งอาจเป็นรายได้หลักของนิตยสารที่ช่วยให้สามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้หรือเป็นรายได้ที่ก่อให้เกิดกำไร ทั้งนี้หน้าโฆษณายังมีส่วนช่วยดึงดูดความสนใจของผู้ซื้อและผู้อ่านเป้าหมายด้วย

4. ฝ่ายจัดจำหน่าย (Circulation department) เป็นฝ่ายที่รับผิดชอบด้านการจัดจำหน่ายนิตยสารและส่งเสริมการขาย เพื่อเพิ่มยอดจำหน่ายของนิตยสารให้มากขึ้น

อาจเป็นการเพิ่มจำนวนแผงหนังสือ หรือเพิ่มยอดสมาชิกโดยการจูงใจให้ผู้อ่านสมัครเป็นสมาชิกนิตยสารด้วยการแถมสิ่งของหรือลดราคาพิเศษ

5. ฝ่ายผลิต (Production) เป็นฝ่ายที่ดูแลรับผิดชอบด้านกระบวนการผลิตที่เกี่ยวข้องกับการพิมพ์ เมื่อได้ต้นฉบับที่ผ่านการพิสูจน์อักษรและตกแต่งต้นฉบับจากฝ่ายบรรณาธิการแล้ว ฝ่ายผลิตจะทำการแยกสี ถ่ายฟิล์มต้นฉบับ ทำแม่พิมพ์จากฟิล์มต้นฉบับ ควบคุมการพิมพ์ให้ได้สีตรงตามที่กำหนด จากนั้นนำมาพับเข้าเล่มเป็นนิตยสารฉบับเสร็จสมบูรณ์ครบตามจำนวนที่กำหนด และทำการบรรจุหีบห่อ เพื่อส่งไปยังแผงหนังสือและสมาชิกของนิตยสารทันตามกำหนดเวลาการออกจำหน่าย ซึ่งจำนวนพิมพ์ของนิตยสารสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจของผู้ลงพิมพ์โฆษณา เพื่อแสดงภาพพจน์ของสินค้าและให้ผลทางการโฆษณา

2.5) ลักษณะการเป็นเจ้าของนิตยสาร

องค์กรนิตยสารเป็นองค์กรธุรกิจอย่างหนึ่งที่ต้องแสวงหารายได้และผลกำไร เพื่อความอยู่รอดและการดำเนินงานของธุรกิจ ตลอดจนการแข่งขันในตลาดธุรกิจนิตยสารด้วย ซึ่งลักษณะการเป็นเจ้าของธุรกิจนิตยสารนั้น สามารถแบ่งรูปแบบตามการเป็นเจ้าของได้ดังนี้

1. แบบเจ้าของคนเดียว (Single ownership) เป็นการดำเนินธุรกิจในรูปแบบของเจ้าของคนเดียว บริหารโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลขนาดเล็ก ตลอดจนการบริหารงานแบบครอบครัวที่ให้สมาชิกในครอบครัวมีบทบาทร่วมในการตัดสินใจในด้านต่างๆ มีระบบการบริหารที่ค่อนข้างเป็นกันเอง ไม่มีกฎเกณฑ์มากนัก ส่วนใหญ่ใช้กับนิตยสารขนาดเล็ก มีระยะการวางตลาดไม่ถี่นัก โดยเจ้าของอาจทำหน้าที่เป็นทั้งบรรณาธิการ ผู้จัดการ และหน้าที่อื่นๆ ตามความจำเป็น ซึ่งการเป็นเจ้าของที่ควบคุมดูแลกิจการทั้งหมดเพียงผู้เดียวจะมีผลดีในด้านอำนาจการตัดสินใจทางธุรกิจและนโยบายด้านการบรรณาธิการ ดังนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการดำเนินธุรกิจจึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของเจ้าของเอง และระดับความสนใจของผู้อ่านที่มีต่อนิตยสาร

2. แบบหุ้นส่วนหรือกลุ่ม (Partnership/Group ownership) เป็นการดำเนินธุรกิจในรูปแบบที่มีเจ้าของตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป บริหารโดยกลุ่มบุคคลรวมกันเป็นกิจลักษณะในรูปแบบของห้างหุ้นส่วน มีเป้าหมายเพื่อผลกำไรขององค์กรเป็นหลัก ความรับผิดชอบในการบริหารงานจะกระจายไปยังบุคคลที่เป็นหุ้นส่วน ซึ่งเป็นผลให้อำนาจในการตัดสินใจต้องดำเนินการร่วมกัน เปิดโอกาสให้ผู้มีความสามารถต่างกัน

ร่วมแสดงความคิดเห็นในการตัดสินใจด้านนโยบายและแนวทางการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สูงสุดขององค์กร ทำให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของต้องรับผิดชอบความอยู่รอดขององค์กรร่วมกัน โดยการเป็นหุ้นส่วนสามารถเป็นได้ทั้งแบบหุ้นส่วนทั่วไป (General partnership) และแบบหุ้นส่วนจำกัด (Limited partnership) ซึ่งมีระดับความรับผิดชอบตามกฎหมายต่างกัน

3. แบบบริษัทจำกัด (Company limited ownership) เป็นการดำเนินธุรกิจในรูปแบบบริษัทเป็นนิติบุคคล มีผู้ร่วมทุนไม่ต่ำกว่า 7 คน ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมในวงธุรกิจนิตยสารทั่วไป เนื่องจากความรับผิดชอบต่อหนี้สินของผู้ลงทุนอยู่ในวงจำกัดตามฐานะการลงทุน ทำให้ธุรกิจไม่กระทบกระเทือนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้ร่วมทุน ในการดำเนินธุรกิจแบบนี้ เจ้าของธุรกิจนิตยสารจะถือหุ้นเกินร้อยละ 51 จึงจะทำให้มีอำนาจในการควบคุมนโยบายด้านการบริหารงานส่วนใหญ่ได้ ใช้กับนิตยสารระดับกลางและระดับใหญ่ที่ดำเนินการโดยกลุ่มธุรกิจครอบครัว เช่น บริษัท ศรีสยามการพิมพ์ จำกัด, บริษัท ศรีสารา จำกัด เป็นต้น

4. แบบบริษัทจำกัด (มหาชน) เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการดำเนินธุรกิจแบบบริษัท โดยมีผู้ร่วมถือหุ้นแบบไม่จำกัดจำนวนและมีการนำบริษัทเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ รายได้ของบริษัทจึงมาจากการระดมทุนและมูลค่าซื้อขายหุ้นในตลาดหลักทรัพย์เป็นส่วนใหญ่ โดยเจ้าของธุรกิจจะเป็นผู้บริหารจัดการและดำเนินการด้านการผลิตให้เป็นไปตามนโยบายของนิตยสารและข้อตกลงร่วมกันกับผู้ถือหุ้น ทำให้การดำเนินการกิจการต้องมีความระมัดระวัง สามารถสร้างความน่าเชื่อถือ และทำผลกำไรให้แก่ผู้ถือหุ้นได้ด้วย ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดขององค์กรและความก้าวหน้าทางธุรกิจ ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมใช้ในธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์ขนาดใหญ่ เช่น บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), บริษัท โพลสตาร์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) เป็นต้น

2.6) บทบาทและหน้าที่ของนิตยสาร

นิตยสารเป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมในการให้ข้อมูลข่าวสาร สารความรู้ และความบันเทิง ตลอดจนเป็นสื่อกลางโฆษณาและประชาสัมพันธ์ ซึ่งหน้าที่พื้นฐานของนิตยสารที่มีต่อสังคม คือ

1. ทำหน้าที่ในลักษณะเป็นผู้คอยรวบรวมเหตุการณ์ ความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้สมาชิกในสังคมได้รับทราบ ทั้งในทางกายภาพและทางความคิดของคนในสังคม มาวิเคราะห์ วิจารณ์ หรือสรุปในลักษณะที่มีเนื้อหาและข้อเท็จจริงมากขึ้นเมื่อ

เทียบกับสื่อประเภทอื่น นิตยสารสามารถให้รายละเอียดของข้อมูลข่าวสารได้ เนื่องจากนำเสนอเนื้อหาที่หลากหลาย มีระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูล และผู้เขียนสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ได้ อาจนำเอาเหตุการณ์ในอดีตมานำเสนอใหม่ โดยไม่มีข้อจำกัดทางด้านเวลา

2. ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างสังคม โดยถ่ายทอดเรื่องราวและความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นระหว่างสังคมเก่าไปสู่สังคมใหม่ ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในยุคสมัยต่างๆ อย่างต่อเนื่องผ่านเนื้อหาในนิตยสาร ทั้งในแง่ของการใช้ภาษา รูปแบบการนำเสนอ ค่านิยม ภาพประกอบ และลักษณะการบรรณาธิการซึ่งจะเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของสังคม

3. ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางหรือเวทีในการแสดงความคิดเห็น เนื่องจากนิตยสารเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถส่งผลงานเข้ามา ไม่ว่าจะเป็นงานเขียน ทั้งเรื่องสั้น นวนิยาย บทความ สารคดี จดหมาย โดยผลงานที่ผ่านการคัดเลือกจากบรรณาธิการจะได้รับการลงพิมพ์ในนิตยสาร ทำให้ผู้อ่านสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่ตนสนใจมายังสำนักพิมพ์ นอกจากนี้การนำเสนอบทความความคิดเห็น บทวิจารณ์ บทวิเคราะห์ในนิตยสารยังช่วยกระตุ้นความคิดความรู้สึกและการแสดงออกของผู้อ่านได้

4. ทำหน้าที่เป็นเสมือนครูผู้ให้ความรู้ การศึกษา และทักษะต่างๆ ซึ่งนิตยสารอาจมุ่งเน้นเนื้อหาที่ให้ความรู้หรือการศึกษาแก่ผู้อ่านโดยตรง หรือเน้นเนื้อหา ด้านบันเทิงและสอดแทรกสาระความรู้ที่ให้อ่านเข้าใจได้ง่ายกว่าการนำเสนอสาระโดยตรงก็ได้ หรืออาจเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับงานฝีมือ ฝึกทักษะต่างๆ ที่ผู้อ่านสามารถนำไปประกอบอาชีพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายและแนวทางในการดำเนินงานนิตยสารแต่ละฉบับด้วย

5. ทำหน้าที่ในการให้บริการทางด้านธุรกิจ ทั้งในด้านโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าและบริการที่ตรงกับความต้องการของตน ตลอดจนเรื่องราวข่าวสารที่เป็นประโยชน์กับประชาชน

3) หนังสือเล่ม

หนังสือเล่ม (Book) หมายถึง สื่อสิ่งพิมพ์ที่เสนอเนื้อหาเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้งครบถ้วน มีการเรียบเรียงเนื้อหาหรือรายละเอียดอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบ เพื่อให้เนื้อหาสาระ ความรู้ และความบันเทิงจบภายในเล่ม ทำให้อ่านต้องใช้เวลาในการอ่านมากกว่าสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น ไม่มีการกำหนดเวลาการวางจำหน่ายเป็นวาระที่แน่นอนเหมือนสื่อหนังสือพิมพ์หรือ

นิตยสาร อาจเป็นตำรา หนังสือเรียน บทความ สารคดี วรรณคดี เรื่องสั้น หรือนวนิยายก็ได้ มีความพิถีพิถันในการผลิต ทั้งการเย็บเข้าเล่ม การหุ้มปกหนังสือแบบปกอ่อนหรือปกแข็ง ตลอดจนการออกแบบหน้าปกให้สวยงาม เพื่อให้หนังสือสามารถเก็บไว้ได้นาน คงทน และดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน¹⁸

ประเภทของหนังสือเล่มอาจแบ่งตามเนื้อหาสาระหลักที่นำเสนอคือ

- ตำราวิชาการ มีเนื้อหาที่เป็นความรู้ทางวิชาการ ใช้ภาษาที่มีลักษณะเฉพาะและค่อนข้างเป็นทางการ ผู้เขียนต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เขียนเป็นอย่างดี และผู้อ่านต้องมีความรู้ในระดับหนึ่ง
- สารคดี (Non-fiction) มีเนื้อหาที่มุ่งให้สาระ ความรู้ ความคิด และความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน นำเสนอแง่มุมที่น่าสนใจ โดยแสดงข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงและสอดแทรกสาระบันเทิงเพื่อไม่ให้มีความเป็นวิชาการมากเกินไป ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจได้รวดเร็วและชัดเจน สามารถจินตนาการตามหรือมีอารมณ์ร่วมกับเรื่องที่น่าสนใจ ผู้เขียนจึงต้องมีความรู้ความสามารถหรือมีข้อมูลในเรื่องที่จะเขียน ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย อาจเป็นทางการหรือไม่ก็ได้
- บันเทิงคดี (Fiction) มีเนื้อหาที่มุ่งให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านเป็นหลัก โดยเลียนแบบหรือจำลองชีวิตจริงได้อย่างมีศิลปะ เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นจากจินตนาการของผู้เขียนซึ่งใช้การแสดงออกทางความคิดทั้งในแง่ของอารมณ์และความรู้สึก สามารถทำให้ผู้อ่านเชื่อเรื่องที่น่าสนใจจนเกิดความรู้สึกคล้อยตามและมีอารมณ์ร่วมกับตัวละครได้

นอกจากนี้อาจแบ่งประเภทของหนังสือเล่มตามลักษณะที่นำเสนอ เช่น หนังสือเล่มทั่วไปที่เป็นข้อเขียน หนังสือภาพหรือนิทานภาพ (Picture book) ที่ประกอบด้วยภาพและคำบรรยายบอกเล่าเรื่องราว และหนังสือการ์ตูน (Comic) ที่ประกอบด้วยลายเส้น ตัวการ์ตูน และบทพูดของการ์ตูน ซึ่งหนังสือประเภทนี้จะมีวาระการวางจำหน่ายที่แน่นอนสำหรับการ์ตูนชุด เป็นต้น

องค์ประกอบสำคัญของการผลิตหนังสือเล่ม นอกจากนักเขียนที่เป็นผู้นำเสนอเนื้อหาและผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของตลาดแล้ว โดยทั่วไปสำนักพิมพ์ก็จะมีหน้าที่โดยตรงในการดำเนินการผลิตหนังสือคือ การพิจารณา คัดเลือก ประเมินคุณค่าต้นฉบับ

¹⁸ อ่างแก้ว, สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ. หน้า 45

จากนักเขียนที่สามารถตอบสนองความต้องการ ทักษะคติ และแนวโน้มของผู้อ่านได้โดยยังคงอยู่ในนโยบายของสำนักพิมพ์ ซึ่งสามารถแบ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็น 4 ฝ่าย ดังนี้

1. ฝ่ายจัดการ มีหน้าที่ดูแลด้านการเงิน การบัญชี การวางระบบจ่ายค่าลิขสิทธิ์ และค่าใช้จ่ายต่างๆ และดูแลเกี่ยวกับการจัดการทั่วไป

2. กองบรรณาธิการ เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของหนังสือเล่มโดยตรง เริ่มจากการคัดเลือกและพิจารณาต้นฉบับที่สอดคล้องกับนโยบายของสำนักพิมพ์และความต้องการของผู้อ่าน หรือความสนใจส่วนตัวของบรรณาธิการ ซึ่งต้นฉบับอาจมาจากนักเขียนเสนอผลงานมายังสำนักพิมพ์เองหรือสำนักพิมพ์ติดต่อซื้อเรื่องจากนักเขียนโดยตรง ต่อมาก็จัดการกับต้นฉบับโดยทำการจัดวางรูปเล่มหรือองค์ประกอบต่างๆ ให้เป็นต้นฉบับพร้อมพิมพ์แล้วส่งให้ฝ่ายจัดพิมพ์หรือฝ่ายผลิตต่อไป

3. ฝ่ายผลิต เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับโรงพิมพ์ในการทำหน้าที่พิมพ์หนังสือและเข้ารูปเล่มจนออกมาเป็นเล่มตามจำนวนที่กำหนด ในส่วนนี้ยังมีเรื่องของกระดาษ แม่พิมพ์ และการเข้าเล่มด้วย ซึ่งฝ่ายผลิตจะดูว่าต้องใช้กระดาษชนิดใด จำนวนเท่าไร แม่พิมพ์มีกี่แผ่น ลักษณะการเข้าเล่มเป็นแบบไหน หน้าปกเป็นปกแข็งหรือปกอ่อน เป็นต้น โดยสำนักพิมพ์อาจมีส่วนโรงพิมพ์เป็นของตัวเองหรืออาจจ้างโรงพิมพ์ข้างนอกก็ได้

4. ฝ่ายการตลาด เป็นส่วนที่ทำหน้าที่ด้านการจัดจำหน่ายและส่งเสริมการขาย ซึ่งทางสำนักพิมพ์จะให้ความสำคัญกับส่วนนี้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมแนะนำหนังสือใหม่ให้ผู้อ่านได้พบปะกับนักเขียน การส่งเสริมการขายแบบมีส่วนลด การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน การให้บริการสั่งซื้อทางเว็บไซต์และจัดส่งถึงบ้าน เป็นต้น เพื่อให้สามารถแข่งขันกับสำนักพิมพ์อื่นได้ และเข้าถึงผู้อ่านได้มากขึ้น ช่วยเพิ่มยอดขายให้แก่สำนักพิมพ์ บางแห่งมีร้านจัดจำหน่ายหนังสือเป็นของตัวเอง

4) สิ่งพิมพ์เฉพาะกิจ

สิ่งพิมพ์เฉพาะกิจ (Specialized publication) หมายถึง สื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้ในกิจการใดกิจการหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นสิ่งพิมพ์เฉพาะเรื่องสำหรับผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม ใช้ในวงจำกัดเพื่อวัตถุประสงค์เชิงการสื่อสารทางการตลาด (Marketing communication) หรือส่งเสริมการขาย การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ ตลอดจนเงินเพื่อการสมาชิกสัมพันธ์หรือมวลชนสัมพันธ์ โดยทำขึ้นเพื่อนำเสนอข้อมูลข่าวสารเฉพาะเรื่อง เป็นการแจ้งให้ทราบ ประกาศ หรือเผยแพร่เรื่องราว เป็นต้น ผู้อ่านได้รับมาจากหน่วยงานหรือองค์กรที่จัดทำโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

การจัดทำสิ่งพิมพ์เฉพาะกิจอาจทำขึ้นโดยหน่วยราชการที่ไม่แสวงผลทางธุรกิจ หน่วยงานเอกชน สถาบันและองค์กรต่างๆ เพื่อวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร นำเสนอข้อมูลองค์กร สร้างภาพลักษณ์ของหน่วยงาน และรายละเอียดต่างๆ ตลอดจนสร้างความร่วมมือร่วมใจของบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยลักษณะของสิ่งพิมพ์เฉพาะกิจมีอยู่หลายประเภท ได้แก่

- จุลสาร (Booklet) เป็นสิ่งพิมพ์ขนาดเล็ก มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียวและจบสมบูรณ์ภายในเล่ม ความยาวหรือจำนวนหน้าไม่มากนัก เย็บเข้าเล่มและใช้ปกอ่อน ขนาดไม่หนาจนเกินไป พกพาสะดวก มักจัดทำขึ้นโดยหน่วยงานราชการ องค์กร สถาบันต่างๆ เพื่อเผยแพร่เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงาน ทั้งข้อมูล ข่าวสาร และลักษณะการดำเนินการให้แก่บุคคลที่สนใจ โดยจะออกมาตามวาระที่สำคัญหรือตามวัตถุประสงค์
- แผ่นพับ (Folder) เป็นสิ่งพิมพ์ที่ใช้กระดาษแผ่นเดียวพับไปมาตั้งแต่ 2 ทบขึ้นไปเพื่อแบ่งเป็นหน้าๆ โดยใช้พื้นที่ทั้งด้านหน้าและด้านหลังของกระดาษ ไม่มีการเย็บเล่ม อาจประกอบด้วยข้อความและภาพที่เกี่ยวข้องกับองค์กรหรือเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ใช้ในการแจกจ่ายเฉพาะกิจ เพื่อเผยแพร่ข้อมูล แจ้งให้ทราบ บอกกล่าวเรื่องราว แนะนำข่าวสาร และโน้มน้าวผู้อ่าน
- เอกสารเย็บเล่มหรือโบรชัวร์ (Brochure) เป็นสิ่งพิมพ์เฉพาะกิจที่มุ่งเสนอข่าวสารเป็นการเฉพาะ สามารถให้รายละเอียดได้มากกว่าแผ่นพับ มีหน้าปกสวยงาม อาจเย็บเล่มแบบมุงหลังคาหรือแค่พับเก็บเล่มไว้เฉยๆ ก็ได้
- โปสเตอร์ (Poster) เป็นสิ่งพิมพ์ที่ใช้กระดาษแผ่นเดียวขนาดใหญ่ มีเนื้อหาสาระเพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ชักชวนให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง
- ใบปลิว (Leaflet) เป็นสิ่งพิมพ์เฉพาะกิจที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เพียงเรื่องเดียวในลักษณะของการให้ข้อมูล การประกาศ การชี้แจง ไปยังกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อการโฆษณาหรือการประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจรับทราบ
- จดหมายข่าว (Newsletter) เป็นสิ่งพิมพ์เฉพาะกิจที่ใช้ภายในองค์กร ซึ่งรับผิดชอบโดยฝ่ายประชาสัมพันธ์ขององค์กร จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเสนอข่าวสาร ข้อมูลภายในและเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงาน สร้างความรู้ ความเข้าใจ และความเคลื่อนไหวขององค์กรให้กลุ่มเป้าหมายทั้งภายในและภายนอกได้รับทราบ

2.2 สื่อสารสนเทศ

สื่อสารสนเทศ (Information media) คือ สื่อที่ใช้กระบวนการผลิตด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ช่วยลดอุปสรรคในด้านภูมิศาสตร์และเวลา ซึ่งมีกลไกการส่งเนื้อหา ข้อมูลข่าวสาร หรือสารสนเทศ ผ่านทางคลื่นไฟฟ้าหรือโครงข่ายโทรคมนาคมต่างๆ ทำให้ต้องอาศัยอุปกรณ์และเครื่องมือในการรับ-ส่งแหล่งข้อมูลข่าวสาร¹⁹ ได้แก่

1) สื่อวิทยุและโทรทัศน์

สื่อวิทยุและโทรทัศน์ (Radio and Television media) หมายถึง สื่อที่ต้องอาศัยคลื่นความถี่ไฟฟ้าในอากาศหรือสัญญาณจากโครงข่ายโทรคมนาคมในการถ่ายทอดเนื้อหา ข้อมูลข่าวสาร หรือสารสนเทศไปยังผู้รับสาร ได้แก่ เครื่องรับวิทยุ เครื่องรับโทรทัศน์ ซึ่งในการส่งสัญญาณนั้นจะต้องอาศัยอุปกรณ์เครื่องส่งสัญญาณการสื่อสารต่างๆ หรือเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างดาวเทียม สายเคเบิล โครงข่ายไร้สาย เพื่อให้การรับ-ส่งเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและมีคุณภาพ

1.1) วิทยุ

วิทยุ (Radio) หมายถึง สื่อกระจายเสียงที่ใช้คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าหรือคลื่นวิทยุในอากาศส่งสัญญาณจากเครื่องส่งวิทยุที่เปลี่ยนสัญญาณเสียงเป็นคลื่นวิทยุไปยังเครื่องรับวิทยุที่เปลี่ยนคลื่นวิทยุกลับไปเป็นสัญญาณเสียง ซึ่งเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ฟังได้เป็นจำนวนมากพร้อมๆ กัน ทำให้การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร สาระความรู้ ความบันเทิง และความเคลื่อนไหวต่างๆ ไปยังผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ²⁰

วิทยุเป็นสื่อที่ใช้เสียงในการสื่อสาร เปรียบเสมือนเป็นสื่อบอด (Blind medium) ซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่มีโอกาสเห็นสีหน้าหรือท่าทางระหว่างกัน เสียงจึงมีความสำคัญในการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ดังนั้นในการจัดรายการข่าววิทยุจะต้องคำนึงถึงลีลาการเสนอเนื้อหา น้ำหนักเสียง จังหวะการพูด ที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกและการแปลความหมายของผู้รับสาร โดยการนำเสนอเนื้อหาข่าวที่สั้น กระชับ ถูกต้อง ตรงไปตรงมา ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายต่อการรับฟัง รวมทั้งกระตุ้นความสนใจของผู้ฟัง

¹⁹ อ่างแก้ว, มาลี บุญศิริพันธ์. หน้า 60

²⁰ อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์. หลักการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552). หน้า 19

รูปแบบรายการข่าววิทยุ²¹

เนื่องจากวิทยุกระจายเสียงมีจำนวนความถี่ในเสนอข่าวได้บ่อยครั้ง การจัดรายการข่าววิทยุจึงต้องพิจารณากลุ่มผู้ฟังในแต่ละช่วงเวลา จำนวนครั้งในการนำเสนอ ตลอดจนความพร้อมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายข่าว เพื่อกำหนดรูปแบบในการนำเสนอ ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบรายการข่าววิทยุออกเป็น

1. รายการข่าว (News program) นำเสนอข่าวในตอนเช้าและตอนเย็นที่เป็นช่วงข่าวหลักประมาณ 20-30 นาที และช่วงข่าวสั้นประมาณ 3-5 นาทีในทุกต้นชั่วโมง โดยมีผู้อ่านข่าวนำเสนอข่าวที่รวบรวมมาจากแหล่งข่าวต่างๆ ซึ่งบางครั้งอาจเป็นการรายงานสดหรือเป็นข่าวประกอบเสียงที่บันทึกไว้แล้วเอามาตัดต่อเพื่อนำเสนอในรายการข่าวของสถานีวิทยุ
2. นิวส์ทอล์ค (News talk or talk news) เป็นรายการที่นำเสนอเรื่องราวที่เป็นข่าวอยู่ในขณะนั้นมาสนทนาพูดคุยกัน โดยเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมสนทนาและอาจเปิดโอกาสให้ผู้ฟังที่กำลังฟังรายการอยู่ได้โทรศัพท์เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นกับเรื่องที่สนทนาอยู่ (Call-in)
3. การสัมภาษณ์ข่าว (News interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับข่าวอย่างละเอียดและเจาะลึก ถ้ามีผู้ร่วมรายการมากกว่าสองคนขึ้นไปอาจจะจัดเป็นรายการประเภทอภิปราย (Panel program)
4. รายการนิตยสารข่าว (News magazine) เป็นการนำเสนอข่าวที่มีรูปแบบในการนำเสนอหลากหลาย อาจประกอบด้วยกรายงานข่าวประจำวัน การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับข่าวเด่นในขณะนั้น หรือเชิญผู้มีชื่อเสียงมาร่วมสนทนาในรายการ
5. รายการสารคดีข่าว (News documentary) เป็นรายการที่นำเอาเหตุการณ์ที่เป็นข่าวหรือสภาพสังคมในช่วงขณะนั้น มานำเสนอตามข้อเท็จจริงให้มีความน่าสนใจ อาจใช้เสียงของผู้ที่เกี่ยวข้องมาตัดต่อเป็นเรื่องราว มีเสียงประกอบ ที่ให้อารมณ์ความรู้สึกมากกว่าการบรรยายเพียงอย่างเดียว หรือมีผู้ดำเนินรายการมากกว่าหนึ่งคน
6. รายการวิเคราะห์ข่าว (News analysis) เป็นการรายงานข่าวโดยผู้รายงานจะเสนอความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่นำเสนอพร้อมทั้งมีข้อมูลสนับสนุนความคิด ซึ่งผู้วิเคราะห์ข่าวมักจะเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญหรือความรู้

²¹ นาฏยา ตนานนท์. กรรรายงานข่าว. (กรุงเทพฯ : นัท รีพับลิก, 2546). หน้า 21

ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ในระดับหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟังได้สาระประโยชน์ แง่คิด หรือมุมมองใหม่ๆ

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการรายงานข่าววิทยุ

กระบวนการในการจัดและผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงจำเป็นต้องมีบุคลากรฝ่ายต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยบุคคลเหล่านั้นต้องมีความชำนาญเฉพาะทาง และแบ่งหน้าที่กันปฏิบัติงานได้อย่างประสานซึ่งกันและกัน ซึ่งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายข่าวของสถานีวิทยุ ได้แก่

- บรรณาธิการข่าว (News editor) หรือหัวหน้าข่าว เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการดำเนินงานฝ่ายข่าวทั้งหมดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และอยู่ในความเรียบร้อย มีหน้าที่ในการกำหนดประเด็น จัดรูปแบบการนำเสนอข่าว คัดเลือกกลั่นกรอง ตัดต่อแก้ไข เรียบเรียง และลำดับความสำคัญของข่าว ควบคุมการผลิตข่าวให้เป็นไปตามนโยบายของสถานี
- ผู้สื่อข่าว (Reporter) มีหน้าที่ในการหาข่าวด้วยวิธีการต่างๆ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข่าวทั้งจากที่เป็นบุคคล เอกสาร การประชุม สัมมนา สัมภาษณ์ หรือสถานที่เกิดเหตุ ตลอดจนจากสื่ออื่นๆ มาคัดเลือก ตรวจสอบเขียนข่าว และรายงานข่าว ซึ่งลักษณะการรายงานข่าวอาจเป็นการรายงานสดจากสถานที่จริงหรือเป็นการบันทึกเทป
- ผู้ประกาศข่าว (News caster) เป็นผู้รายงานข่าวหรืออ่านข่าวให้ผู้ฟังได้รับทราบ บางสถานีอาจให้ผู้สื่อข่าวเป็นผู้ประกาศข่าวเอง ส่วนสถานีใหญ่ๆ จะมีผู้ประกาศข่าวที่ทำหน้าที่เฉพาะอ่านข่าวซึ่งเตรียมโดยผู้สื่อข่าว
- ผู้แปลข่าว มีหน้าที่ในการแปลข่าวจากสื่อต่างๆ จากภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย และนำมาเรียบเรียงพร้อมกับการนำเสนอบรรณาธิการ
- พนักงานธุรการฝ่ายข่าว มีหน้าที่ในการพิมพ์และจัดเก็บข่าว บทความ สกู๊ปข่าว หรือเอกสารที่เกี่ยวข้อง จัดเตรียมบทข่าวและเอกสารต่างๆ
- ผู้ควบคุมหรือช่างเทคนิค (Technician or Sound engineer) มีหน้าที่ดูแลเครื่องมือและปฏิบัติงานด้านการควบคุมเสียง ทั้งจากบุคคล แผ่นเสียง และแหล่งข้อมูลเสียงต่างๆ ให้เป็นไปตามบทวิทยุ และได้คุณภาพเสียงที่ทุกฝ่ายต้องการ ซึ่งจะทำงานประสานกับผู้ประกาศข่าว

วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้เป็นจำนวนมาก โดยมีการดำเนินการเป็นองค์กรสื่อมวลชน ทำให้การจัดรูปแบบรายการวิทยุจะต้องคำนึงถึงนโยบายหรือวัตถุประสงค์ของสถานีวิทยุ กลุ่มผู้ฟังเป้าหมาย ลักษณะทางเทคนิคของสถานีวิทยุ บุคลากร สภาพแวดล้อม งบประมาณ และโฆษณา ซึ่งมีผลต่อรูปแบบของรายการ คุณภาพของเนื้อหาที่น่าสนใจ และความอยู่รอดของสถานีวิทยุ

1.2) โทรทัศน์

โทรทัศน์ (Television) หมายถึง สื่อกระจายเสียงและภาพเคลื่อนไหวที่ใช้คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าหรือคลื่นวิทยุในอากาศส่งสัญญาณจากเครื่องส่งโทรทัศน์ที่เปลี่ยนสัญญาณเสียงและภาพเป็นคลื่นวิทยุไปยังเครื่องรับโทรทัศน์ที่เปลี่ยนคลื่นวิทยุกลับไปเป็นสัญญาณเสียงและภาพ ซึ่งเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้เป็นจำนวนมากพร้อมๆ กันทั้งภาพและเสียง ทำให้การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร สาระความรู้ ความบันเทิง และความเคลื่อนไหวต่างๆ ไปยังผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ²²

โทรทัศน์เป็นสื่อที่สามารถสื่อสารได้ทั้งภาพและเสียง สามารถดึงดูดความสนใจของผู้รับสารได้เป็นอย่างดี การพัฒนาทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่ก้าวหน้าในปัจจุบัน ช่วยให้สื่อโทรทัศน์ได้เปรียบในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็ว สดใหม่ ทันเหตุการณ์ และมีความสมจริงทั้งภาพและเสียง ทำให้ผู้รับสารเกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วม เสมือนว่าอยู่ร่วมในเหตุการณ์ ดังนั้นเนื้อหาข่าวสารและภาพที่น่าสนใจผ่านสื่อโทรทัศน์จึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้รับสารมากกว่าสื่อประเภทอื่น

รูปแบบรายการข่าวโทรทัศน์

เนื่องจากรายการข่าวโทรทัศน์จัดอยู่ในประเภท Journalistic program คือ รายการที่น่าสนใจเหตุการณ์ เรื่องราว ข้อเท็จจริง หรือข้อคิดเห็นที่น่าสนใจ ตลอดจนเรื่องราวที่มีผลกระทบต่อประชาชน มานำเสนอในลักษณะของการรายงานเหตุการณ์ การวิเคราะห์หรือวิจารณ์ข่าว และสารคดีเชิงข่าว เพื่อมุ่งให้รายละเอียดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งสามารถแบ่งรูปแบบรายการข่าวโทรทัศน์ออกเป็น

1. รายการข่าว (News program) เป็นรายการที่น่าสนใจข่าวในช่วงเวลาต่างๆ ได้แก่ ข่าวภาคเช้า ข่าวภาคเที่ยง ข่าวภาคค่ำ และข่าวรอบดึก เพื่อให้ผู้รับสารทราบเหตุการณ์ ความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ

²² อังแล้ว, อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์. หน้า 35

ได้อย่างทันเหตุการณ์ สดใหม่ รวดเร็ว และหลากหลาย มีการแบ่งย่อยและเรียงลำดับการรายงานข่าวตามประเภทของข่าว

2. รายการข่าวสั้นหรือข่าวด่วน (Breaking news or Flash news) นำเสนอข่าวในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เวลาประมาณ 3-5 นาที อาจเป็นข่าวที่มีรายละเอียดไม่มากนัก หรือเป็นข่าวด่วนของเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วนและต้องรีบนำเสนอ ซึ่งจะแทรกข่าวด่วนเข้ามาในรายการปกติของสถานีโทรทัศน์
3. นิวส์ทอล์ค (News talk or talk news) เป็นรายการที่นำเสนอเรื่องราวที่เป็นข่าวอยู่ในขณะนั้นมาสนทนาพูดคุย โดยเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมสนทนา และอาจเปิดโอกาสให้ผู้ชมที่กำลังดูรายการอยู่ได้โทรศัพท์ (Call-in) หรือส่งข้อความเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นกับเรื่องที่กำลังสนทนากันอยู่
4. การสัมภาษณ์ข่าว (News interview) เป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับข่าว โดยมีพิธีกรเป็นผู้พูดคุยและซักถามให้ผู้เข้าร่วมรายการตอบในประเด็นต่างๆ อย่างละเอียดและเจาะลึก ซึ่งผู้สัมภาษณ์จะต้องตั้งคำถามที่สามารถดึงหรือล้วงเอาคำตอบและข้อมูลจากผู้ถูกสัมภาษณ์ได้อย่างตรงประเด็น
5. รายการสารคดีข่าว (News documentary) เป็นรายการที่นำเสนอเหตุการณ์ที่เป็นข่าวหรือเป็นประเด็นในสังคมขณะนั้น มานำเสนอตามข้อเท็จจริงให้มีความน่าสนใจ เพื่อให้ผู้รับสารได้เห็นประเด็นปัญหาในมุมมองใหม่ และรับทราบเรื่องราวที่เจาะลึกมากขึ้นกว่าการรายงานข่าวแบบทั่วไป ตลอดจนกระตุ้นให้ผู้รับสารตระหนักถึงปัญหา เกิดความระมัดระวังตัว และร่วมกันหาวิธีป้องกันหรือแนวทางการแก้ไข
6. รายการวิเคราะห์ข่าว (News analysis) เป็นการรายงานข่าวในเชิงวิเคราะห์หรือวิจารณ์เรื่องราวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นำเสนอข้อเท็จจริงพร้อมกับความคิดเห็นในแง่มุมต่างๆ โดยมีข้อมูลที่น่าเชื่อถือมาประกอบการวิเคราะห์ ผู้รายงานข่าวจึงต้องมีความพร้อมในด้านข้อมูล ความรู้ความสามารถ และความเชี่ยวชาญในเรื่องที่จะวิเคราะห์ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับทราบข้อมูลที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ มองเห็นแง่มุมใหม่ๆ และมีความเข้าใจในเรื่องนั้นได้ดีขึ้น

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการรายงานข่าวโทรทัศน์

สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่นำเสนอทั้งภาพและเสียง ในการรายงานข่าวโทรทัศน์จะต้องคำนึงถึงวิธีการนำเสนอภาพข่าวและการบรรยายเนื้อหาข่าว ซึ่งบุคคลที่รับผิดชอบด้านการ

ข่าวอย่างบรรณาธิการข่าว ผู้สื่อข่าว และช่างภาพแล้ว ยังต้องมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายผลิตรายการที่รับผิดชอบดูแลด้านเทคนิคต่างๆ อย่างผู้กำกับรายการ ผู้กำกับด้านเสียงและภาพ ช่างกล้อง ช่างจัดแสง ผู้กำกับเวที รวมทั้งผู้ประกาศข่าวหรือพิธีกรที่ทำหน้าที่นำเสนอเนื้อหาข่าวให้ผู้รับสารได้รับทราบ ซึ่งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการรายงานข่าวของสถานีโทรทัศน์²³ ได้แก่

- ผู้อำนวยการฝ่ายข่าว (News director) เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินงานฝ่ายข่าวทั้งหมดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และอยู่ในความเรียบร้อยตามนโยบายของสถานีโทรทัศน์ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์สามารถเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี มีหน้าที่ดูแลงานข่าวทุกชิ้นที่จะนำออกอากาศ โดยควบคุมการผลิตข่าวให้เป็นไปตามนโยบายของสถานี
- บรรณาธิการข่าว (News editor) หรือหัวหน้าข่าว เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการดำเนินงานฝ่ายข่าวโดยมอบหมายงานประจำวันให้แก่ผู้สื่อข่าว มีหน้าที่ในการกำหนดประเด็น ตัดสินใจและวางแผนงาน คัดเลือกกลั่นกรอง แก้ไขและเรียบเรียงเนื้อหาข่าว
- ผู้สื่อข่าว (Reporter) มีหน้าที่ในการหาข่าวด้วยวิธีการต่างๆ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข่าวทั้งจากที่เป็นบุคคล เอกสาร การประชุม สัมมนา สัมภาษณ์ หรือสถานที่เกิดเหตุ มาคัดเลือก ตรวจสอบ และเขียนข่าว รวมทั้งรายงานข่าวด้วย ซึ่งลักษณะการรายงานข่าวอาจเป็นการรายงานสดจากสถานที่จริงหรือเป็นการบันทึกเทปก็ได้
- ช่างภาพ (Camera man) หรือช่างควบคุมกล้อง มีหน้าที่บันทึกภาพเหตุการณ์บุคคล สถานที่ หรือผู้สื่อข่าวขณะรายงานข่าว ซึ่งผู้สื่อข่าวจะทำงานร่วมกับช่างภาพในการบันทึกภาพเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นมานำเสนอเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการถ่ายภาพเป็นอย่างดี รู้จักวางองค์ประกอบของภาพให้น่าสนใจและสื่อความหมายได้
- ผู้ประกาศข่าว (News announcer) เป็นผู้รายงานข่าวหรืออ่านข่าวตามบทข่าวที่ผู้สื่อข่าวรวบรวมหรือเรียบเรียงมาให้ ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ บางครั้งผู้ประกาศข่าวอาจเป็นผู้เรียบเรียงข่าวเอง ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกดี สามารถอ่านข่าวได้ชัดเจน สามารถทำหน้าที่ในการรายงานเหตุการณ์ สัมภาษณ์ แหล่งข่าว ตลอดจนเชื่อมโยงข่าวกับเหตุการณ์ที่ถ่ายทอดสดได้ทันที มีความน่าเชื่อถือและรอบรู้ในเรื่องข่าว

²³ นรินทร์ นำเจริญ. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการรายงานข่าว. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549). หน้า 28

โทรทัศน์เป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้เป็นจำนวนมากและได้รับความนิยมอย่างมาก โดยลักษณะการดำเนินการของสถานีโทรทัศน์เป็นองค์กรสื่อมวลชน เป็นธุรกิจที่แสวงหาผลกำไรและมีการแข่งขันสูง ทำให้การจัดรูปแบบรายการโทรทัศน์จะต้องคำนึงถึงกลุ่มผู้รับสารเป้าหมาย นโยบายหรือวัตถุประสงค์ของสถานี ประเภทรายการโทรทัศน์ บุคลากร งบประมาณ คู่แข่ง และโฆษณา ซึ่งมีผลต่อรูปแบบของรายการ คุณภาพของเนื้อหาที่น่าสนใจ และความอยู่รอดของสถานีโทรทัศน์

2) สื่อใหม่หรืออินเทอร์เน็ต

สื่อใหม่หรืออินเทอร์เน็ต (News Media or Internet) หมายถึง การสื่อสารทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถส่งผ่านข้อมูลข่าวสารทางโครงข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นการสื่อสารออนไลน์ที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการนำเสนอหรือส่งผ่านสารไปยังผู้รับสาร โดยมีอุปกรณ์คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและการเชื่อมต่อเครือข่าย ซึ่งอาจเป็นเครือข่ายโทรศัพท์หรือเครือข่ายไร้สาย²⁴

อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อสมัยใหม่ที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเป็นสื่อที่มีระบบเชื่อมโยงเครือข่ายจำนวนมากทั่วโลกเข้าด้วยกันภายใต้เกณฑ์มาตรฐานเดียวกัน เป็นโลกไร้พรมแดนสามารถติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว สามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสารในรูปแบบที่หลากหลายทั้งในรูปแบบของข้อความ ภาพ และเสียง ในลักษณะของสื่อประสม (Multimedia) หรือสื่อบูรณาการ (Integrated media) โดยผู้รับสารสามารถโต้ตอบกับผู้ส่งสารได้ทันที (Interactive media)

2.1) การประยุกต์ใช้งานอินเทอร์เน็ต

ในยุคปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศและคอมพิวเตอร์มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ทั้งยังมีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของผู้คนทั่วโลก อินเทอร์เน็ตได้ถูกพัฒนาให้ใช้งานได้ง่ายขึ้น ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานในด้านต่างๆ²⁵ ได้แก่

1. ด้านการติดต่อสื่อสาร

เนื่องจากระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นระบบที่มีการเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ ทั่วโลก ทำให้การติดต่อสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพิ่มความสะดวกรวดเร็ว ช่วยลด

²⁴ อ่างแก้ว, มาลี บุญศิริพันธ์. หน้า 27

²⁵ นพดล อินนา. เทคโนโลยีสารสนเทศและคอมพิวเตอร์เพื่อการบริหารจัดการ. (กรุงเทพฯ : จามจุรีโปรดักท์, 2549). หน้า 42

ปัญหาหรืออุปสรรคในเรื่องของเวลาและภูมิศาสตร์ ทำให้สามารถติดต่อสื่อสารกับผู้คนได้ทั่วโลก ซึ่งการติดต่อสื่อสารบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การใช้ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์หรืออีเมล (e-Mail), การสนทนาผ่านโปรแกรมแชต (Chat) หรือห้องสนทนา (Chat room), การฝากข้อความหรือคำถามที่กระดานข่าว (Web board), การประชุมทางไกลผ่านอินเทอร์เน็ต (Video Conference) เป็นต้น

2. ด้านการศึกษา

การนำเทคโนโลยีสารสนเทศและระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมาใช้ในการศึกษานั้น จะช่วยเพิ่มโอกาสการเข้าถึงทางการศึกษาทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนให้มากขึ้น ช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย ลดอุปสรรคทางด้านเวลาและสถานที่ สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการของผู้เรียน ทั้งยังเปิดโลกการเรียนรู้ไม่ให้อำกดยู่ที่ห้องเรียนและตำราเรียนอย่างเดียว เนื่องจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ จากทั่วโลก ทำให้สามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม หรือศึกษาวิจัยผลงานทางวิชาการทั้งในประเทศและจากต่างประเทศได้ ด้วยการใช้ระบบการสืบค้นหรือโปรแกรมช่วยค้นหา (Search Engine) ที่เป็นเว็บไซต์ต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการเรียนการสอนผ่านการเรียนรู้ออนไลน์ (e-Learning) ที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาได้อย่างไม่จำกัดเวลาและสถานที่ รวมทั้งการศึกษาเนื้อหาจากเอกสาร ตำราวิชาการต่างๆ ในรูปแบบของตำราอิเล็กทรอนิกส์ (e-Booking) ตลอดจนการเรียนการสอนผ่านระบบการประชุมทางไกล (Video Conference) ซึ่งส่งสัญญาณภาพและเสียงในห้องเรียนสดไปยังผู้เรียนทางไกล

3. ด้านธุรกิจ

รูปแบบการดำเนินธุรกิจที่อาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เรียกว่า พาณิชยอิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce) นั้นเป็นการดำเนินธุรกิจทุกรูปแบบที่มีการซื้อขายสินค้าผ่านทางเว็บไซต์ โดยผู้ขายหรือผู้ประกอบการที่จัดทำเว็บไซต์จะให้ข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับสินค้านั้นๆ ให้ผู้ซื้อหรือผู้บริโภคได้รับทราบก่อนตัดสินใจซื้อสินค้า ซึ่งจะมีข้อตกลงระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายเกี่ยวกับการชำระเงิน การขนส่งสินค้า และการบริการต่างๆ การดำเนินธุรกิจในลักษณะนี้สามารถขยายสินค้าและบริการออกไปอย่างกว้างขวางครอบคลุมกลุ่มผู้บริโภคทั่วโลก ทั้งยังเป็นช่องทางหนึ่งในการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ธุรกิจให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น

4. ด้านบันเทิง

ระบบอินเทอร์เน็ตถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความบันเทิงให้กับผู้ใช้อย่างหลากหลาย ไม่จะเป็นการเล่นเกมส์คอมพิวเตอร์ออนไลน์, การอัปโหลด (Upload) หรือดาวน์โหลด (Download) ไฟล์ (File) ข้อมูลต่างๆ ทั้งภาพ เพลง โปรแกรม แฟ้มเอกสาร, การสนทนา

ผ่านโปรแกรมแชท (Chat), การสร้างห้องสนทนา (Chat room) หรือกระดานข่าว (Web board) เฉพาะกลุ่มสมาชิก, การเข้าชมเว็บไซต์ต่างๆ ที่สามารถดูไฟล์วิดีโอหรือฟังเพลงผ่านเว็บได้, การใช้บริการเว็บไซต์ประเภทบริการเครือข่ายสังคม (Social network service) ที่สามารถเชื่อมโยงหรือสร้างกลุ่มเครือข่ายที่มีความสนใจ ความต้องการ หรือวัฒนธรรมเหมือนกันบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งทำให้เกิดเป็นชุมชนเสมือน (Virtual communities) เป็นต้น

2.2) รูปแบบการสื่อสารบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

ระบบอินเทอร์เน็ตเป็นระบบการสื่อสารที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ประกอบด้วยข้อมูลข่าวสารต่างๆ มากมายจากทั่วโลก ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการใช้งานที่ได้รับความนิยมกันมากคือ การสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูลบนเครือข่ายเวิลด์ไวด์เว็บ (World Wide Web) ที่มีรูปแบบการนำเสนอเป็นแบบสื่อประสม (Multimedia) ที่รวมเอาเทคโนโลยีไฮเปอร์เท็กซ์ (Hypertext) ซึ่งมีทั้งภาพ เสียง ข้อความ และภาพเคลื่อนไหว ตลอดจนการเชื่อมโยง (Link) ข้อมูลจากเว็บไซต์หนึ่งไปยังอีกเว็บไซต์หนึ่ง โดยรูปแบบการสื่อสารบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ได้แก่

1. **เว็บไซต์ (Web Site)** ซึ่งประกอบเว็บเพจ (Web page) หลายๆ หน้ามารวมกัน มีหน้าแรกที่เข้าถึงเรียกว่า โฮมเพจ (Home page) จะเชื่อมโยงข้อมูลโดยใช้ไฮเปอร์เท็กซ์ (Hypertext) กดเลือกไปยังเว็บเพจหน้าอื่นๆ ที่ต้องการ ซึ่งจะต้องใช้ Address หรือ URL ของเว็บไซต์นั้นเพื่อบอกแหล่งที่อยู่บนอินเทอร์เน็ต
2. **ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail)** เป็นการรับ-ส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ โดยการใส่หัวข้อจดหมาย พิมพ์ข้อความ แล้วกำหนดที่ส่งถึงผู้รับด้วยอีเมลแอดเดรส ซึ่งจดหมายจะถูกส่งผ่านเครือข่ายไปยังผู้จดหมายปลายทางภายในเวลา 2-3 วินาที แม้จะอยู่ไกลถึงต่างประเทศ จดหมายจะเข้าตู้จดหมายที่เรียกว่า กล่องข้อความขาเข้า (Inbox) และเก็บอยู่ในนั้นจนกว่าเจ้าของจะมาเปิดอ่าน (Read) โดยสามารถส่งต่อ (Forward) ตอบจดหมาย (Reply) หรือ ลบทิ้ง (Delete) ได้ เว็บไซต์ที่ให้บริการอีเมล เช่น www.hotmail.com, www.yahoo.com และ www.gmail.com เป็นต้น
3. **โปรแกรมแชท (Chat) และห้องสนทนา (Chat room)** เป็นการสนทนาสื่อสารโดยการพิมพ์ข้อความโต้ตอบกันทันที สามารถสนทนากันได้หลายคนพร้อมๆ กันผ่านโปรแกรมแชทโดยเฉพาะ เช่น ไอซีคิว (ICQ), เพิร์ช (PITCH), เอ็มเอสเอ็น (MSN), ไออาร์ซี (IRC) เป็นต้น ซึ่งการสนทนาในลักษณะนี้สามารถจะแบ่งเป็นห้องเสมือนหรือที่

เรียกว่า ห้องสนทนา (Chat room) ตามหัวข้อในการสนทนาผ่านทางเว็บไซต์ เช่น www.camfrog.com

4. **เสิร์ชเอ็นจิ้น (Search Engine)** เป็นโปรแกรมช่วยสืบค้นข้อมูลที่ต้องการซึ่งมีอยู่บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยครอบคลุมทั้งข้อความ รูปภาพ ภาพเคลื่อนไหว เพลง ซอฟต์แวร์ แผนที่ ข้อมูลบุคคล กลุ่มข่าว และอื่น ๆ ด้วยการป้อนคำสำคัญ (Keyword) ลงไปที่ช่องค้นหาจากนั้นก็แสดงผลัพท์เป็น link ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในรูปของเว็บไซต์ที่แบ่งแยกไว้เป็นหมวดหมู่ชัดเจน เช่น www.google.com, www.yahoo.com และ www.msn.com เป็นต้น
5. **เว็บท่า (Portals)** เป็นเว็บไซต์ที่ให้บริการข้อมูลโดยจัดระบบฐานข้อมูลเนื้อหาในอินเทอร์เน็ตเป็นกลุ่มประเภทต่างๆ อย่างชัดเจน และมีกลไกการหาข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ มีการเชื่อมโยงกับเว็บไซต์อื่นๆ รวมทั้งยังมีห้องสนทนา (Chat room) กระดานข่าว (Web board) และมีพื้นที่บล็อก (Blog) ไว้ให้ผู้ใช้ที่เป็นสมาชิกได้ใช้บริการด้วย เช่น www.pantip.com, www.sanook.com, www.kapook.com และ www.lemononline.com เป็นต้น
6. **เว็บบล็อก (Webblog) หรือ บล็อก (Blog)** เป็นเว็บไซต์ที่ผู้ใช้สามารถสร้างเนื้อหาขึ้นได้ด้วยตนเอง (user-generated content) โดยที่เจ้าของบล็อกหรือที่เรียกว่า บล็อกเกอร์ (Blogger) สามารถบันทึกเนื้อหาในหลากหลายรูปแบบทั้งข้อความ รูปภาพ ไฟล์เสียง คลิปวิดีโอหรือรายการเชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์อื่นๆ โดยเนื้อหานั้นอาจเป็นบันทึกส่วนบุคคล ข้อมูลด้านวิชาชีพที่บล็อกเกอร์เชี่ยวชาญ หรือเรื่องที่สนใจอย่างการเมือง เทคโนโลยี ศิลปะวัฒนธรรม และอื่นๆ สามารถใช้รูปแบบการเขียนแบบไม่เป็นทางการ และแสดงความคิดเห็นของตนเองลงไปบนบทความนั้นได้ โดยเว็บบล็อกจะแสดงผลเรียงลำดับหัวข้อต่างๆ ตามลำดับเวลาและเนื้อหาที่มีการบันทึกล่าสุด หรือมีส่วนของระบบแสดงความคิดเห็นที่ให้ผู้ใช้งานสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาที่เจ้าของบล็อกนำเสนอ หรือใช้ในการติดต่อสื่อสารกับเจ้าของบล็อกด้วยการส่งข้อความผ่านทางเว็บ เช่น www.bloggang.com, www.exteen.com, www.blogka.com และ www.oknation.net เป็นต้น
7. **เว็บไซต์ประเภทแชร์ริง (Sharing)** เป็นเว็บไซต์ที่สามารถฝากข้อมูลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นไฟล์เอกสาร รูปภาพ เพลง หรือวิดีโอขึ้นไว้ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยสามารถอัปโหลด (Upload) และดาวน์โหลด (Download) มาเก็บไว้ได้ ซึ่งผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถเข้าชมหรือดึงข้อมูลนั้นมาเก็บไว้ได้ เช่น www.mediafire.com, www.4shared.com, www.uploadtoday.com ซึ่งเป็นเว็บจำพวกฝากไฟล์ต่างๆ และ www.youtube.com

ซึ่งเป็นเว็บไซต์ประเภทวีดีโอแชร์िंगที่ผู้ใช้สามารถอัปโหลดไฟล์วีดีโอของตนขึ้นเว็บได้ และให้บุคคลทั่วไปเข้าชมคลิปวีดีโอ

8. **เว็บไซต์ที่ให้บริการเครือข่ายสังคม (Social network service)** เป็นเว็บไซต์ที่ให้บริการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลแต่ละคนที่มีเครือข่ายสังคมของตนเองผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งผู้ใช้บริการสามารถเขียน อธิบายความสนใจ และกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนการอัปโหลดรูป วีดีโอ และเพลงได้ นอกจากนี้ยังมีบริการอื่นๆ อย่างอีเมล เว็บบอร์ด และบล็อก เช่น www.hi5.com, www.facebook.com เป็นต้น

2.3) โทรศัพท์เคลื่อนที่

โทรศัพท์เคลื่อนที่ (Mobile phone) หมายถึง เครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร โดยใช้ความถี่คลื่นวิทยุมาใช้ในการส่งสัญญาณข้อมูล ประกอบด้วย เครื่องโทรศัพท์เคลื่อนที่หรือเครื่องลูกข่าย ซึ่งจะแปลงสัญญาณเสียงส่งไปทางคลื่นวิทยุโดยการเข้ารหัสดิจิทัลแล้วส่งผ่านไปยังเครื่องรับอีกเครื่องที่ถอดรหัสและแปลงกลับไปเป็นสัญญาณเสียง โดยมีเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นผู้จัดสรรสัญญาณของแต่ละคู่สนทนาให้สื่อสารกันได้²⁶

ระบบของโทรศัพท์เคลื่อนที่ได้รับการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วจากระบบ Analog ซึ่งเป็นระบบสัญญาณที่มีขนาดเป็นค่าของตัวเลขที่นับเป็นจำนวนต่อเนื่อง หากมีสัญญาณรบกวนก็จะเพิ่มเข้าไปในสัญญาณจริงโดยตรง ทำให้เกิดความผิดพลาดได้ง่าย มาเป็นระบบ Digital ซึ่งเป็นระบบสัญญาณที่มีขนาดเปลี่ยนแปลงเป็นค่าของตัวเลขลงตัวและแทนด้วยระดับแรงดันสัญญาณที่แสดงสถานะเป็น '0' และ '1' หรืออาจมีหลายสถานะก็ได้ ซึ่งจะมีค่าที่ตั้งไว้ (Threshold) เป็นค่าบอกสถานะ โดยค่าที่สูงกว่าค่าที่ตั้งไว้ จะมีสถานะเป็น 1 แต่ถ้าต่ำกว่าจะมีสถานะเป็น 0 ทำให้เกิดความผิดพลาดน้อยลง เนื่องจากสัญญาณรบกวนต้องมีค่าที่สูงกว่าค่าที่ตั้งไว้ สถานะจึงจะเปลี่ยน โทรศัพท์เคลื่อนที่ในยุคปัจจุบันมีความก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้ใช้สามารถใช้งานได้ง่าย สะดวก และหลากหลายมากขึ้น ทั้งยังเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของผู้คนเพิ่มขึ้น ซึ่งรูปแบบการบริการทางโทรศัพท์เคลื่อนที่ ได้แก่

1. **บริการส่งข้อความ (SMS หรือ Short Message Service)** คือ บริการรับฝากข่าวสารที่เป็นตัวอักษร ไม่ว่าจะเป็นการส่งข้อมูลจากทางผู้ให้บริการเครือข่าย หรือข้อมูลบริการเพิ่มเติมต่างๆ จากทางระบบ การส่งข้อความระหว่างผู้ใช้บริการด้วยตนเอง และจาก

²⁶ พงษ์ศักดิ์ สุสัมพันธ์ไพบูลย์. ระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2542). หน้า 29

หน่วยงานต่างๆ เป็นการสื่อสารในรูปแบบตัวอักษร ข้อความสั้น และข้อความภาพ (Picture Message) ที่สามารถเก็บไว้ในตัวเครื่องโทรศัพท์เคลื่อนที่ได้ ปัจจุบันสื่อประเภทต่างๆ เปิดโอกาสให้ผู้ชมส่งข้อความสั้นร่วมแสดงความคิดเห็นเข้ามายังรายการของสถานี หรือให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารแก่ผู้รับที่ต้องการบริโภคข้อมูลจากสื่อหรือหน่วยงานที่ให้บริการ

2. บริการส่งข้อความสื่อประสม (MMS หรือ Multimedia Message Service) คือ บริการส่งข้อความสื่อประสม ทั้งตัวอักษร รูปภาพ เสียง ภาพยนตร์สั้น รวมทั้งการบรรยายในรูปแบบต่างๆ ไปยังโทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นการส่งข้อความได้ทั้งภาพ เสียง และตัวอักษรในชุดเดียวกัน โดยเทคโนโลยีบริการส่งข้อความสื่อประสมนั้น มีการใช้ช่องทางสื่อสารข้อมูลได้บนเครือข่ายจีพีอาร์เอส (GPRS หรือ Generation Packet Radio Service) ซึ่งเป็นบริการอินเทอร์เน็ตบนโทรศัพท์เคลื่อนที่ ผู้ใช้ต้องสมัครขอใช้บริการจากเครือข่ายโทรศัพท์ผู้ให้บริการและมีเครื่องโทรศัพท์เคลื่อนที่ซึ่งรองรับการให้บริการด้วย
3. บริการการส่งข้อมูลที่เป็น JAVA และบริการอินเทอร์เน็ต คือ บริการการส่งข้อมูลที่เป็นโปรแกรมต่างๆ ซึ่งเขียนขึ้นด้วยภาษาคอมพิวเตอร์ชื่อ JAVA ที่เป็นระบบเปิดที่นิยมใช้ส่งผ่านข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตหรือข้ามระบบเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ได้ โดยไม่ต้องมีระบบจัดการกับฮาร์ดแวร์ ทำให้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในปัจจุบันได้ถูกนำมาใช้งานได้หลายรูปแบบและเกือบใกล้เคียงกับคอมพิวเตอร์ ซึ่งเทคโนโลยีบริการส่งข้อมูลที่เป็นจาวานั้น มีการใช้ช่องทางสื่อสารข้อมูลได้บนเครือข่ายจีพีอาร์เอส (GPRS) หรือ เทคโนโลยีเอ็ด (EDGE หรือ Enhanced Data Rates for Global Evolution) ซึ่งเป็นบริการอินเทอร์เน็ตบนโทรศัพท์มือถือที่มีการปรับปรุงการเข้ารหัสสัญญาณให้มีอัตราเร็วในการถ่ายโอนข้อมูล และได้มีการพัฒนาการบริการเป็นเทคโนโลยี 3G ที่รับส่งข้อมูลได้เร็วขึ้นอีก ผู้ใช้ต้องสมัครขอใช้บริการจากเครือข่ายโทรศัพท์ผู้ให้บริการและมีเครื่องโทรศัพท์เคลื่อนที่ซึ่งรองรับการให้บริการด้วย
4. บริการเสริมอื่นๆ คือ บริการที่เครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่กำหนดขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นการให้บริการพื้นฐานที่ไม่เสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม เช่น บริการโอนสายอัตโนมัติ บริการแสดงเลขหมายผู้โทรเข้า (Calling Line Identification) บริการรับสายเรียกซ้อน (Call Hold & Call Waiting Presentation) บริการประชุมสายโทรศัพท์ (Multiparty) เป็นต้น และบริการเสริมที่ผู้ใช้ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างบริการเสียงรอสาย บริการฝากข้อความเสียง บริการดาวน์โหลดเพลงเสียงรอสาย และบริการอื่นๆ

การให้บริการด้านการข่าว

สื่อมวลชนด้านการข่าวได้พัฒนารูปแบบการนำเสนอข้อมูลข่าวสารแก่ผู้รับสารผ่านระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่ โดยการให้บริการส่งข้อความข่าวสั้นที่เกิดขึ้นในแต่ละวันให้กับผู้ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ซึ่งสมัครใช้บริการรับข้อมูลข่าว ไม่ว่าจะเป็นข่าวเศรษฐกิจ ข่าวกีฬา ข่าวบันเทิง หรือประเด็นข่าวสำคัญต่างๆ ซึ่งผู้ให้บริการจะส่งข้อความข่าวมายังโทรศัพท์เคลื่อนที่ ทำให้ผู้รับสารสามารถติดตามประเด็นข่าวที่เกิดขึ้นในแต่ละวันได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อความสั้น มีเนื้อหาข่าวแบบสรุปพอให้ผู้รับสารเข้าใจได้

2.4) สื่อมวลชนกับอินเทอร์เน็ต

สื่อมวลชนประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ ต่างมีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยของสังคมสารสนเทศ สื่อมวลชนมีรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาผ่านสื่อออนไลน์หรือรูปแบบเว็บไซต์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ได้แก่

- หนังสือพิมพ์ออนไลน์ ซึ่งหนังสือพิมพ์ออนไลน์ส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือพิมพ์ระดับชาติที่ต้องการเพิ่มช่องทางให้เข้าถึงผู้อ่านกลุ่มอื่นและช่วยอำนวยความสะดวกให้กับผู้อ่านกลุ่มเดิม ทั้งยังช่วยสร้างภาพลักษณ์ให้องค์กรดูทันสมัย และขยายช่องทางการสื่อสารกับผู้อ่านผ่านทางเว็บไซต์ได้มากขึ้น โดยรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ออนไลน์จะมีลักษณะเดียวกับที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ คือ มีการพาดหัวข่าว วรรคหน้า และเนื้อข่าว บางครั้งอาจเป็นแบบย่อข่าวหรือสรุปใจความข่าว และแบบสรุปสถานการณ์ที่นำเสนอเนื้อหาข่าวหลักก่อนหนังสือพิมพ์จะตีพิมพ์ หนังสือพิมพ์ที่มีเว็บไซต์หรือเป็นหนังสือพิมพ์ออนไลน์ เช่น มติชน, ไทยรัฐ, เดลินิวส์, ผู้จัดการ, กรุงเทพธุรกิจ, ฐานเศรษฐกิจ, The Nation และ Bangkok Post เป็นต้น
- นิตยสารออนไลน์ ซึ่งนิตยสารออนไลน์ส่วนใหญ่จะนำเสนอเนื้อหาเพียงบางส่วน ซึ่งอาจเป็นภาพหน้าปก รายละเอียดเกี่ยวกับนิตยสารหรือบทความที่น่าสนใจในเล่มมาบางส่วน เพื่อใช้ดึงดูดความสนใจผู้อ่านหรือประชาสัมพันธ์ให้ผู้อ่านทราบเกี่ยวกับนิตยสารฉบับนั้นๆ มากกว่าเป็นการขยายฐานผู้อ่านผ่านสื่อใหม่ หรือบางฉบับจะนำเสนอเนื้อหาต่างๆ บนเว็บไซต์ครบถ้วนเช่นเดียวกับนิตยสาร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายขององค์กรผู้ผลิตนิตยสาร การเปิดเว็บไซต์หรือนิตยสารออนไลน์นั้น ช่วยให้ผู้ผลิตและผู้อ่านได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาของนิตยสาร หรืออาจใช้เป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารกับผู้อ่าน จัดอบรมหรือกิจกรรมต่างๆ ให้ผู้อ่านได้ร่วมสนุกผ่านทาง

เว็บไซต์ และได้ทำกิจกรรมร่วมกัน นิตยสารที่มีเว็บไซต์หรือเป็นนิตยสารออนไลน์ เช่น แพรว, ดิฉัน และ สกุลไทย เป็นต้น

- วิทยุออนไลน์ หรือเว็บเรดิโอ ซึ่งสามารถรับฟังวิทยุผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ รวมทั้งยังเห็นภาพการจัดรายการวิทยุของดีเจได้ด้วย นอกจากนี้ยังมีการให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสถานีวิทยุ ความเคลื่อนไหวของศิลปินดาราร การขอเพลงต่างๆ ซึ่งจัดเก็บแฟ้มข้อมูลประเภทเสียงให้อยู่ในรูปแบบที่สะดวกต่อการเรียกฟังได้ และยังสามารถสนทนากับดีเจผ่านโปรแกรมสนทนาที่เว็บไซต์ของสถานี
- โทรทัศน์ออนไลน์ ซึ่งสถานีโทรทัศน์ได้ขยายช่องทางการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยสถานีโทรทัศน์ส่วนใหญ่ใช้สื่อออนไลน์ในการโฆษณาและประชาสัมพันธ์รายการต่างๆ ของสถานี โดยจะนำเสนอผังรายการ เรื่องย่อละคร รวมทั้งข่าวสารประจำวันที่น่าเสนอตามปกติ ซึ่งเน้นรายการประเภทละครและเนื้อหาในทางบันเทิงมากกว่า

2.5) ปัญหาและการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต

เนื่องจากการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นการสื่อสารที่ไร้พรมแดนอย่างไม่มีขอบเขตจำกัดทั่วโลก ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีเสรีภาพในการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร แสดงความคิดเห็น และใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตได้โดยไม่ต้องแสดงชื่อนามสกุลหรือสถานภาพที่แท้จริง ยกเว้นกรณีการใส่ข้อมูลส่วนบุคคลเพื่อการทำธุรกรรมต่างๆ ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งช่วยเพิ่มความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อสื่อสารและการใช้บริการในด้านต่างๆ โดยอินเทอร์เน็ตมีลักษณะพิเศษทางเทคโนโลยีหลายประการที่มีผลกระทบต่อการกำกับดูแลเนื้อหา²⁷ ได้แก่

- การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารมีลักษณะแบบข้ามพรมแดนและข้ามอำนาจการควบคุมในระดับชาติ
- ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีอำนาจในการควบคุมการเปิดรับข้อมูลข่าวสารด้วยตนเอง
- ผู้จัดทำเนื้อหาที่มีอิสระในการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบต่างๆ บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้อย่างเสรี โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยตัวกลาง (mediator) เพื่อนำเสนอเนื้อหาไปยังผู้รับสารในวงกว้าง
- การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมีลักษณะปฏิสัมพันธ์ (interactivity) ซึ่งผู้ใช้สามารถโต้ตอบระหว่างกันได้ทันที

²⁷ ทิรกรอง รามสุต วัฒนันท์ และนิติมา รณานิติ การกำกับดูแลเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต. (กรุงเทพฯ : รายงานการวิจัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547). หน้า 48

- ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้เปลี่ยนรูปแบบการสื่อสารมวลชนจากการสื่อสารแบบหนึ่งสู่หลาย (one to many) มาเป็นแบบหลายสู่หลาย (many to many)

ปัญหาเกี่ยวกับเนื้อหาอินเทอร์เน็ต

ปัญหาเกี่ยวกับเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาลามกอนาจารหรือเนื้อหาทางเพศ เนื้อหาการโฆษณาชวนเชื่อ เนื้อหาที่เป็นเท็จหรือหลอกลวง เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงหรือยุยงให้เกิดความเกลียดชังและขัดแย้งในสังคม เนื้อหาที่ใช้ในการขโมยข้อมูลส่วนบุคคลเพื่อนำไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องหรือผิดกฎหมาย ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงหรือเป็นภัยกับผู้ที่ใช้ขาดความรู้ ประสบการณ์ และความระมัดระวังได้ รวมทั้งเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับลิขสิทธิ์และทรัพย์สินทางปัญญาที่สร้างความเสียหายทางธุรกิจให้กับองค์กรผู้ผลิต ซึ่งรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมหรืออาจก่อให้เกิดความเสี่ยงกับผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ได้แก่

- เว็บไซต์ที่มีเนื้อหาทางเพศอย่างโจ่งแจ้ง ทั้งภาพโป๊เปลือย ภาพและคลิปวิดีโอ (Clip) ที่แสดงการมีเพศสัมพันธ์ ข้อความที่กระตุ้นอารมณ์ทางเพศ และเนื้อหาลามกเกี่ยวกับเด็ก รวมทั้งการขายบริการทางเพศผ่านเว็บไซต์ ซึ่งเด็กและเยาวชนอาจใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางการเรียนรู้เรื่องราวทางเพศ และอาจนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร หรือก่อให้เกิดปัญหาการข่มขืนและทำร้ายผู้อื่นได้

- เว็บไซต์ที่มีเนื้อหาการโฆษณาชวนเชื่อ หลอกลวงหรือให้ข้อมูลที่ เป็นเท็จ เช่น เว็บไซต์ขายสินค้าที่จะให้ผู้ให้บริการโอนเงินก่อนส่งสินค้าหรือต้องใส่ข้อมูลบัตรเครดิต เว็บไซต์โฆษณาแบบหน้าต่าง (Pop-ups) และการตลาดที่มีลักษณะเป็นลูกโซ่ซึ่งผู้ใช้จะต้องหาเครือข่ายในการนำเว็บไปเผยแพร่ต่อจึงจะได้รับค่าตอบแทน เว็บไซต์สำหรับการพนัน เว็บไซต์ขายสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์หรือผิดกฎหมาย และเว็บไซต์ที่นำเสนอเนื้อหาชวนเชื่อต่างๆ เป็นต้น

- เกมส้อออนไลน์ที่มีเนื้อหารุนแรงอย่างการใช้อาวุธ การต่อสู้ การฆ่ากัน หรือสงคราม และเนื้อหาทางเพศต่างๆ ซึ่งเกมส้อออนไลน์ส่วนใหญ่มีหลายระดับชั้น ทำให้ผู้เล่นต้องใช้เวลาในการเล่นอย่างต่อเนื่องจนอาจเกิดปัญหาการติดเกมส์และเกิดความเคยชินกับเนื้อหาเหล่านั้นได้

- เว็บบอร์ดหรือกระดานสนทนา ซึ่งผู้ใช้ที่เป็นสมาชิกสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างหลากหลาย บางครั้งอาจนำเสนอเนื้อหาที่ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลจนนำไปสู่การยุยงให้เกิดความเกลียดชังหรือความขัดแย้งในสังคมได้

- การสนทนาผ่านโปรแกรมแชต (Chat) หรือห้องสนทนา อาจมีการใช้คำหยาบคายและไม่เหมาะสม มีการล่อลวงคู่สนทนาเพื่อจุดหมายในทางที่มีขอบ

- ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์หรืออีเมล (E-mail) เป็นการส่งข้อมูลข่าวสารที่กระจายไปในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว บางครั้งการส่งข้อมูลส่วนบุคคลด้วยอีเมลอาจก่อให้เกิดความเสียหายหรือ

ความเสี่ยงได้ ซึ่งลักษณะการเผยแพร่ข้อมูลต่างๆ ผ่านทางอีเมลสามารถทำได้ง่ายและรวดเร็ว ผู้รับจึงต้องใช้วิจารณญาณในการพิจารณาให้ความเชื่อถือข้อมูลที่ได้รับด้วย

- เว็บไซต์ประเภทแชร์ (Sharing) ที่สามารถฝากข้อมูลต่างๆ ไว้ ซึ่งผู้ใช้อาจอัปโหลดหรือดาวน์โหลดข้อมูลที่ละเมิดลิขสิทธิ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเพลง ภาพยนตร์ ละคร โปรแกรม และคลิปวิดีโอ ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ยังมีการขายสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์ต่างๆ ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ในราคาที่ถูกลงกว่าโดยผู้ใช้บริการต้องใส่ข้อมูลบัตรเครดิตก่อนดาวน์โหลดผ่านเว็บ การดาวน์โหลดข้อมูลจากเว็บแชร์ในบางครั้งอาจสร้างความเสียหายให้กับผู้ใช้ได้เนื่องจากไวรัสคอมพิวเตอร์ที่มาถึงเว็บ

การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย²⁸

เนื่องจากปัญหาเกี่ยวกับเนื้อหาอินเทอร์เน็ตและอาชญากรรมอันเป็นผลมาจากการใช้งานอินเทอร์เน็ตนั้นมีเพิ่มมากขึ้น ทำให้ต้องมีการกำกับดูแลเนื้อหาของอินเทอร์เน็ตด้วยกลไกต่างๆ ได้แก่ การใช้กฎหมายเพื่อการกำกับดูแลเนื้อหาของอินเทอร์เน็ต มาตรการ และบทลงโทษสำหรับผู้กระทำผิด (Legal sanction) การปิดกั้นและกั้นกรองเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม (Blocking and filtering system) การใช้กฎ กติกา มารยาทสำหรับผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ต (Codes of conduct) สายด่วน (Hotlines) เพื่อการร้องเรียนปัญหาและแจ้งเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม และการรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy) ของผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตและผู้เกี่ยวข้อง

การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตอย่างเป็นทางการในประเทศไทยนั้นเป็นหน้าที่ของกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (กระทรวงไอซีที) โดยทางกระทรวงไอซีทีจะเป็นผู้รับผิดชอบต่อจากศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) ที่เคยดูแลนโยบายด้านอินเทอร์เน็ตอยู่ก่อนหน้านี้ พ.ศ. 2545 ที่มีการจัดตั้งกระทรวงไอซีทีขึ้นมา และเมื่อประมาณกลางปี พ.ศ. 2546 กระทรวงไอซีทีได้มีการจัดตั้งหน่วยงานกำกับดูแลใหม่ ใช้ชื่อว่า คณะกรรมการสืบสวน ป้องกัน และปราบปรามอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ หรือ Cyber-inspector ซึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบดูแลเนื้อหาที่มีความเสี่ยงต่างๆ บนอินเทอร์เน็ต รวมไปถึงอาชญากรรมทางเน็ตต่างๆ โดย Cyber-inspector จะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะปิดกั้นเว็บไซต์ใดบ้าง ซึ่งสมาชิกของ Cyber-inspector จะเป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูงของหน่วยงานราชการ และองค์กรธุรกิจที่มีความสนใจและทักษะในการใช้อินเทอร์เน็ต นอกจากนี้กระทรวงไอซีทียังมีสายด่วนสำหรับรับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับเนื้อหาหรือพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายหรือเป็นอันตรายบนอินเทอร์เน็ต โดยประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงสายด่วนดังกล่าวได้ทั้งทางโทรศัพท์และทางเว็บไซต์ นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐแล้ว ยังมี

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64

ภาคอุตสาหกรรมอินเทอร์เน็ต ภาคประชาสังคม และผู้เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนที่ให้การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ซึ่งแบ่งออกเป็น

1. การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐที่ให้การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติหรือเนคเทค สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และกฎหมายในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ซึ่งลักษณะการกำกับดูแลในแต่ละหน่วยงาน คือ

1.1 กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

กลไกที่กระทรวงไอซีทีนำมาใช้ในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตเป็นลักษณะการกำหนดมาตรการต่างๆ เช่น การแต่งตั้งคณะกรรมการสืบสวน ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ (Cyber Inspector) ซึ่งถือเป็นกลไกและมาตรการหลักของกระทรวงไอซีทีในการกำกับดูแลเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมในอินเทอร์เน็ต โดยดำเนินการตรวจสอบ ติดตาม ป้องกันและสกัดกั้นการเข้าชมเว็บไซต์ที่ไม่เหมาะสม คณะทำงาน Cyber Inspector แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งจำนวน 20 คน มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ติดตามสืบสวน การรุกรานของอาชญากรรมทางระบบเครือข่ายสารสนเทศและการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ
- กำหนดมาตรการในการป้องกัน ปราบปราม หรือระงับความพยายามในการกระทำอาชญากรรมทางระบบเครือข่ายสารสนเทศและการสื่อสาร
- หาแนวร่วมและพัฒนาอาสาสมัครจากประชาชนเพื่อป้องกันและแจ้งภัยที่เกิดขึ้น
- แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อดำเนินการอื่นใดเพื่อลดอาชญากรรมทางระบบเครือข่ายสารสนเทศและการสื่อสาร
- ดำเนินการในเรื่องอื่นๆ ตามที่รัฐมนตรีกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมอบหมาย

และเพื่อให้การปฏิบัติงานของคณะกรรมการสืบสวน ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมคอมพิวเตอร์เป็นไปตามที่ได้รับมอบหมาย คณะกรรมการฯ จึงได้แต่งตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจขึ้นจำนวน 4 ชุด ได้แก่ คณะทำงานเฉพาะกิจป้องกันและปราบปรามสิ่งลามก คณะทำงานเฉพาะกิจป้องกันและปราบปรามการขโมยข้อมูลโดยอินเทอร์เน็ต

คณะทำงานเฉพาะกิจป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ คณะทำงานเฉพาะกิจป้องกัน และปราบปราม Hacker Virus ส่วนคณะทำงานที่สองเป็นคณะทำงานเชิงเทคนิคจากการสื่อสารแห่งประเทศไทย (กสท.) จำนวน 3 คนซึ่งมีหน้าที่วางระบบฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และเครือข่ายเพื่อรองรับการทำงานของคณะ Cyber Inspector ทั้งหมดรวมทั้งมีหน้าที่ในการติดตามสืบสวนเว็บไซต์ชายชู้ดีภาพลามกที่ผิดกฎหมายเพื่อส่งมอบข้อมูลหลักฐานให้แก่สำนักงานตำรวจแห่งชาติไปดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

1.2 ศูนย์ข้อมูลข้อสนเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

สำนักงานตำรวจแห่งชาติในฐานะผู้บังคับใช้กฎหมาย (Law enforcement) มีอำนาจในการจัดการกับอาชญากรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอินเทอร์เน็ต โดยหน่วยงานเฉพาะของสำนักงานตำรวจแห่งชาติที่เข้ามากำกับดูแลเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตได้แก่ศูนย์ข้อมูลข้อสนเทศ ซึ่งทางศูนย์ได้มีการจัดทำเว็บไซต์ www.police.go.th เพื่อใช้เป็นสื่อกลางการสื่อสารระหว่างตำรวจกับประชาชนและรับแจ้งเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม ซึ่งบทบาทในการใช้กลไกและมาตรการต่าง ๆ ของศูนย์ข้อมูลข้อสนเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ในการกำกับดูแลเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมมีดังต่อไปนี้

- การจัดการกับผู้ผลิตเนื้อหาที่ผิดกฎหมาย

เมื่อทางศูนย์ฯ ได้รับแจ้งเบาะแสหรือตรวจสอบพบเว็บไซต์ที่มีภาพโป๊เปลือยหรือข้อความนัยยะทางเพศอย่างชัดเจน ทางทีมงานจะเริ่มจากการสืบสวนเลขไอพีที่อยู่ในกระสุนนั้นก่อน ซึ่งเลขไอพีตัวนี้จะเป็นตัวบอกให้รู้ว่า กระสุนหรือเว็บไซต์นั้นถูกส่งผ่านผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตรายใด เมื่อทราบเลขไอพีเรียบร้อยแล้ว เจ้าหน้าที่จะประสานงานไปยังผู้ให้บริการรายนั้น ในการสืบหาเลขหมายโทรศัพท์ที่เลขไอพีใช้ในการติดต่อเข้ามาที่ผู้ให้บริการ เพราะว่าทุกครั้งที่มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตจะเก็บหมายเลขโทรศัพท์ที่โทรเข้ามาหรือที่เรียกว่า คอลเลอร์ไอดี (Caller ID) ทุกครั้ง เมื่อได้หมายเลขโทรศัพท์เรียบร้อยแล้ว ก็จะทำให้รู้ว่าผู้ต้องสงสัยอยู่ที่ใด ในท้ายที่สุดเจ้าหน้าที่ศูนย์ข้อมูลสนเทศจะประสานไปยังตำรวจท้องที่ ในการนำกำลังเข้าจับกุมผู้ต้องสงสัย และหลังจากที่ได้มีการจับกุมแล้วจะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ตำรวจในท้องที่ทำแผนและส่งฟ้องศาลต่อไป

- การปิดกั้นเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม

ศูนย์ข้อมูลข้อสนเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้ทำการปิดกั้นเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม ได้แก่ เว็บลามกอนาจาร เว็บขายวัตถุลามกอนาจาร เว็บขายสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์ เว็บขายสิ่งผิดกฎหมายอื่น ๆ เว็บขายบริการทางเพศ เว็บไซต์

การพนัน เว็บที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติและสถาบัน เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาเกี่ยวกับการหมิ่นสถาบันกษัตริย์ โดยศูนย์ข้อมูลสนเทศจะทำการจัดส่งรายชื่อเว็บไซต์ดังกล่าวไปยังผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISPs) เพื่อทำการปิดกั้นเว็บไซต์เหล่านั้น

- การรณรงค์ให้ความรู้แก่ประชาชน

ศูนย์ข้อมูลสนเทศ ได้จัดทำเนื้อหาเกี่ยวกับภัยอันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกอินเทอร์เน็ตและนำเสนอทางเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมสำหรับเด็กผ่านทางเว็บไซต์ police.go.th

1.3 ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (National Electronics and Computer Technology Center : NECTEC) มีภารกิจหลัก ได้แก่ การดำเนินการวิจัยพัฒนาและการให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในภาครัฐเพื่อเร่งให้ผลงานวิจัยเกิดผลจริงในภาคอุตสาหกรรม การให้บริการเพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้แก่อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ โทรคมนาคม และสารสนเทศ โดยแบ่งภารกิจออกเป็น 4 ด้านคือ การวิจัย ออกแบบและพัฒนาวิศวกรรม การถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนามูลฐาน การวางนโยบาย และโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งแนวทางนโยบายต่างๆ ที่ เนคเทคใช้การกำกับดูแลเนื้อหาทางอินเทอร์เน็ตในช่วงเริ่มต้นมีดังต่อไปนี้

- การวิจัยเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูล

ในส่วนของ การวิจัยและผู้มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี ทางเนคเทคได้จัดทำฐานข้อมูลรวบรวมเว็บไซต์หรือพฤติกรรมในทางที่ไม่เหมาะสม เพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนในการทำงานของหน่วยงานรัฐอื่นๆ ในการปราบปราม

- เครือข่ายทางการศึกษา

เนคเทคเข้าไปมีส่วนในการกำกับดูแลเนื้อหาทางอินเทอร์เน็ตของโรงเรียน ได้แก่ โครงการเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อโรงเรียนไทย Schoolnet เนื่องจากเป็นอินเทอร์เน็ตที่ใช้กันภายในโรงเรียน ผู้ดูแลโครงการจึงได้ทำการปิดกั้น (proxy server) ในลักษณะการพิจารณาจากคำสำคัญ (keyword) เช่น sex อีกทั้งยังมีการจัดทำและการส่งเสริมการเปิดรับเนื้อหาที่เหมาะสมโดยการพัฒนาต้นแบบห้องสมุดดิจิทัล (Digital Library) ที่มีเนื้อหาสาระประกอบด้วยเอกสารข้อมูลที่เป็นความรู้ ภาพ เสียง สไลด์ สื่อช่วยสอน วีดีโอ ครอบคลุมใน 7 หมวดวิชาหลักสายวิทยาศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้แก่ คอมพิวเตอร์ คณิตศาสตร์ เคมี

ชีววิทยา ฟิสิกส์ สิ่งแวดล้อมและพื้นฐานทางวิศวกรรม และในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาใน 10 หมวดวิชา ได้แก่ ความรู้ทั่วไป ศาสนา ภาษาศาสตร์ เทคโนโลยี วรรณคดี ปรัชญา สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และประวัติศาสตร์

- การนำเสนอนโยบายและกฎหมายการกำกับดูแลเนื้อหาสื่ออินเทอร์เน็ต

ในสถานะสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ เนคเทคได้เข้าไปมีบทบาทในการร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาทางสื่ออินเทอร์เน็ต 2 ฉบับ ได้แก่ กฎหมายอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ (Computer crime) และกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (Data protection)

- การรณรงค์สร้างความเท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต

เนคเทคมีความตระหนักว่าวิธีการที่ดีที่สุดในการแก้ไขปัญหาเนื้อหาสื่อทางอินเทอร์เน็ต คือ การให้ความรู้แก่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตของทั้งเด็ก เยาวชน และผู้ประกอบการดังนั้นทางเนคเทคจึงจัดทำโครงการร่วมกับส่วนงานอื่นๆ เช่น ร่วมกับเว็บไซต์ thaiparents.net จัดทำโครงการพ่อแม่หนูรู้เน็ต เพื่อให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการและเด็กในการใช้อินเทอร์เน็ต, ร่วมกับบริษัท เทเลคอมเอเชีย คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) จัดทำโครงการครอบครัวท่องอินเทอร์เน็ต เพื่อให้เยาวชนสามารถนำอินเทอร์เน็ตมาใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องโดยมีผู้ประกอบการให้การดูแลและเป็นพี่เลี้ยงอย่างใกล้ชิด เป็นต้น นอกจากนี้ทางเนคเทคยังได้ให้ทุนสนับสนุน thaiparents.net ในการจัดทำเว็บไซต์ให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการเพื่อดูแลบุตรหลานของตนในการใช้อินเทอร์เน็ตไปในทางที่เหมาะสมอีกด้วย

1.4 กฎหมายในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต

กฎหมายที่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ตำรวจในการดำเนินคดีกับผู้ละเมิดที่เกี่ยวกับเนื้อหาอินเทอร์เน็ตโดยตรงนั้นปัจจุบันยังไม่มี จึงจำเป็นต้องทำการอ้างอิงจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสื่อต่างๆ ที่มีอยู่เดิม โดยเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมที่ปรากฏอยู่ในระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตส่วนใหญ่จะเป็นในส่วนของสื่อลามกอนาจาร ซึ่งการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นสื่อลามกอนาจารนั้นเป็นการกระทำที่ผิดต่อกฎหมายมาตรา 287 ตามประมวลกฎหมายอาญา ส่วนการเผยแพร่เนื้อหาที่ไม่เหมาะสมประเภทต่างๆ โดยนำกฎหมายที่มีอยู่มาใช้ในพิจารณาความรับผิดชอบบุคคล ได้แก่ การละเมิดลิขสิทธิ์ หมิ่นประมาท การพนัน เป็นต้น ส่วนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาสื่ออินเทอร์เน็ตโดยตรงและจะมีการบังคับใช้ในอนาคตนั้น ได้แก่ ร่างกฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ และร่างกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

2. การกำกับดูแลเนื้อหาสื่ออินเทอร์เน็ตของภาคอุตสาหกรรมอินเทอร์เน็ต

ขณะเดียวกันก็เริ่มมีความพยายามในการกำกับดูแลตนเองของภาคอุตสาหกรรมอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตัวอย่างเช่น สมาคมผู้ดูแลเว็บไทย (Thai Webmaster Association) ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของ Webmaster จากทั่วประเทศ ได้ร่างและรับรองจรรยาบรรณสำหรับ Webmaster ขึ้นมาและมอบให้สภาการผู้ดูแลเว็บไทย (Webmaster Council of Thailand) เป็นผู้บังคับใช้ในวงการ Webmaster และผู้ผลิตเนื้อหาทั่วไป นอกจากนี้ผู้ใช้บริการเว็บท่าและเว็บสืบค้นข้อมูลรายสำคัญ ก็ได้พัฒนากลไกการกลั่นกรองเนื้อหาที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบเพื่อช่วยผู้ใช้ในการเลือกเนื้อหา ส่วนทางผู้ประกอบการร้านอินเทอร์เน็ตก็มีการรวมตัวกันเป็นสมาคมโดยใช้ชื่อว่า ชมรมผู้ประกอบการร้านอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ (Internet Entrepreneur of Thailand) และได้นำเสนอแนวคิดใหม่ในการให้บริการภายใต้โครงการชื่อ Goodnet โดยเป็นการร่วมมือกันกับกระทรวงไอซีที ซึ่งร้านที่เป็นสมาชิกโครงการ Goodnet จะต้องทำตามรูปแบบต่างๆ ที่ได้มีการกำหนดไว้ รวมไปถึงการกลั่นกรองเนื้อหาในเครื่อง Server ของร้าน ทั้งนี้ก็เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนที่เป็นลูกค้าของร้านได้มีการท่องอินเทอร์เน็ตอย่างปลอดภัย และตามข้อตกลงกับกระทรวงไอซีที ร้านในโครงการ Goodnet จะได้ใช้ซอฟต์แวร์ลิขสิทธิ์ในราคาถูกเป็นแรงจูงใจตอบแทนด้วย

3. การกำกับดูแลเนื้อหาสื่ออินเทอร์เน็ตโดยภาคประชาสังคม

ในส่วนของภาคประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน และเครือข่ายความร่วมมือของนักกิจกรรม และนักวิชาการ รวมไปถึงกลุ่มผู้ปกครองที่มีความห่วงใยที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับความเสี่ยงที่มากับเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต ตัวอย่างเช่น องค์กร ECPAT International เว็บไซต์ Thailandkid.com และเว็บไซต์ Thaiparents.net ซึ่งล้วนแต่ผลิตเนื้อหาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต และนำไปเผยแพร่สู่สาธารณชนผ่านช่องทางต่างๆ ขณะเดียวกันโรงเรียน มหาวิทยาลัย และเครือข่ายการศึกษาอื่นๆ ต่างก็แสดงบทบาทของตนโดยเฉพาะในการส่งเสริมให้มีจรรยาบรรณในการใช้อินเทอร์เน็ต (etiquette) ในแต่ละบริบทที่เกี่ยวข้องด้วย ซึ่งเป็นการกำกับดูแลตนเอง โดยมีการเก็บรวบรวมรายชื่อเว็บไซต์อันตรายและมีเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม นำเสนอวิธีการป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากการใช้งานอินเทอร์เน็ต การจัดแบ่งประเภทหรือเรตติ้ง (Rating) ของเนื้อหาสื่อทางเพศบนอินเทอร์เน็ต รวมทั้งการรณรงค์ให้ความรู้หรือจัดอบรมแก่เด็กและผู้ปกครองเกี่ยวกับการใช้งานอินเทอร์เน็ตอย่างปลอดภัยและเหมาะสม

4. การกำกับดูแลเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมทางอินเทอร์เน็ตสำหรับเด็กและเยาวชน

ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยมีหลากหลายกลุ่มอายุ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีโอกาสในการเข้าถึงเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสมอย่างเนื้อหาพวกภาพโป๊เปลือย เนื้อหาเกี่ยวกับเพศ เนื้อหาเกี่ยวกับความรุนแรง การใช้ภาษาที่หยาบคาย หรือเนื้อหาการโฆษณาชวนเชื่อต่างๆ ซึ่งอาจทำให้ถูกชักจูงให้มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ถูกหลอกลวง หรือถูกล่วงละเมิดจากการใช้อินเทอร์เน็ตได้ เนื่องจากการเข้าถึงเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมด้วยวัยที่ยังรู้เท่าไม่ถึงการณ์และขาดความระมัดระวัง ดังนั้นผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และผู้เกี่ยวข้องควรจะต้องมีหน้าที่คอยดูแลสอดส่องและให้คำแนะนำการใช้งานอินเทอร์เน็ตอย่างปลอดภัยให้กับเด็กและเยาวชน โดยการใช้กลไกการกำกับดูแลตนเองเกี่ยวกับเนื้อหาอินเทอร์เน็ต เช่น การปิดกั้นและกั้นกรองเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม การให้ความเอาใจใส่ดูแลเด็กและเยาวชนอย่างใกล้ชิด การสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง และการสร้างความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น

3. ข่าว การรายงานข่าว และการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร

ข่าว (News) คือ การรายงานข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนความคิดเห็นจากบุคคลระดับต่างๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่มีความสำคัญ เป็นที่น่าสนใจ และมีผลกระทบต่อคนหมู่มากหรือประชาชนในสังคม²⁹

3.1 องค์ประกอบของข่าวหรือคุณค่าข่าว (News value)

เนื่องจากในแต่ละวันจะมีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งการพิจารณาเลือกเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งมารายงานเป็นข่าวนั้น จะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะของข่าวที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่ ข้อเท็จจริง (Fact) ความน่าสนใจ (Interest) และผู้รับข่าวสาร (Receivers) ที่ต้องมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นต้องเป็นข้อเท็จจริงและเป็นสิ่งที่น่าสนใจต่อผู้รับข่าวสารมากที่สุด จึงจะนำมารายงานเป็นข่าว

ดังนั้นในการคัดเลือกข่าว (News judgement) มานำเสนอต่อผู้รับสาร จึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของข่าวหรือคุณค่าข่าว³⁰ (News value) ดังนี้

²⁹ อ่างแก้ว, ฉอาน วุฒนิกรมรรักษ์. หน้า 24

³⁰ อ่างแก้ว, มาลี บุญศิริพันธ์. หน้า 40

1. ความสดใหม่ (Timeliness) หมายถึง ความรวดเร็วฉับไวในการรายงานเหตุการณ์หรือสถานการณ์ให้ผู้รับข่าวสารได้รับทราบอย่างทันทีทันใดหรือในระยะเวลานั้นสั้น และเหมาะสมกับช่วงเวลา ซึ่งผู้รับข่าวสารมักให้ความสนใจต่อข่าวที่มีความสดใหม่ ไม่เคยรู้ และทันเหตุการณ์
2. ความใกล้ชิด (Proximity) หมายถึง ความใกล้ชิดของเหตุการณ์ทั้งทางกายภาพและความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้รับข่าวสาร ซึ่งโดยทั่วไปมนุษย์จะให้ความสนใจกับเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวและอาจส่งผลกระทบต่อตัวเองได้
3. ความเด่น (Prominence) หมายถึง สิ่งที่อยู่ในความสนใจของคนทั่วไปซึ่งครอบคลุมถึงความเด่นของบุคคล สถานที่ วัตถุ เหตุการณ์ และช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์
4. ความผิดปกติหรือแปลกประหลาด (Unusualness/Oddity) หมายถึง เหตุการณ์ที่ผิดปกติหรือผิดธรรมชาติ แตกต่างจากสิ่งที่เป็นกิจวัตร เป็นสิ่งที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน หรืออาจเกิดขึ้นไม่บ่อยนัก ซึ่งโดยทั่วไปมนุษย์มักจะให้ความสนใจกับสิ่งที่ผิดไปจากปกติธรรมดาหรือแปลกและไม่เคยพบเห็นมาก่อน
5. ผลกระทบ (Consequence) คือ ผลกระทบของเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในด้านสังคม เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ สวัสดิภาพ และทางด้านจิตใจ
6. ความขัดแย้ง (Conflict) เป็นสิ่งที่ผิดปกติวิสัยของมนุษย์ที่ต้องอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางด้านความคิด ความเชื่อ เชื้อชาติ ผลประโยชน์ และอุดมการณ์ ที่นำไปสู่การต่อสู้ แย่งชิง แข่งขัน หรือความสูญเสียนั้น มักอยู่ในความสนใจของมนุษย์ที่อยากทราบเรื่องราวความขัดแย้งของผู้อื่น
7. ความลึกลับหรือมีเงื่อนงำ (Mystery/Suspense) หมายถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วยังไม่สามารถคลี่คลายให้เกิดความกระจ่าง หรือยังหาสาเหตุที่แท้จริงไม่ได้ ซึ่งมีส่วนในการกระตุ้นความสงสัยใคร่รู้ของผู้รับข่าวสารหรือคนทั่วไป เกิดความสนใจและติดตามเรื่องราวหรือเหตุการณ์จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์หรือคลี่คลาย
8. ปฏิกิริยาสนใจ (Human interest) คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วทำให้ผู้รับข่าวสารเกิดความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ (Emotion) ต่อเหตุการณ์นั้น หรือมีความรู้สึกร่วมกับบุคคลหรือสิ่งมีชีวิตที่ตกเป็นข่าว เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์ต้องการความมั่นคงในการดำเนินชีวิต เมื่อมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นกับมนุษย์ด้วยกันหรือสิ่งมีชีวิตอื่น มักจะให้ความสนใจและเกิดการรับรู้ทางความนึกคิดจนเกิดความรู้สึกหรือมีอารมณ์ร่วมกับเหตุการณ์หรือบุคคลในทำนองที่อาจเกิดขึ้นกับตนเองได้

9. ความก้าวหน้า (Progress) คือ ความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการสาขาต่างๆ อย่าง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทางการแพทย์ การคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ หรือนวัตกรรม ความก้าวหน้าทางการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งมีผลต่อการส่งเสริมพัฒนา ศักยภาพและคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน เนื่องจากมนุษย์มีความสนใจ และต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต สามารถนำความรู้ที่ ได้มาปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น
10. เพศ (Sex) เป็นเรื่องที่ครอบคลุมถึงเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ความแตกต่างทางเพศ ทั้งเพศเดียวกัน ต่างเพศ และมีความผิดปกติทางเพศ ซึ่งเป็น เรื่องใกล้ตัวและมนุษย์ให้ความสนใจ

3.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการคัดเลือกข่าวของสื่อแต่ละประเภท

เนื่องจากสื่อแต่ละประเภทมีลักษณะการนำเสนอข่าวสารที่แตกต่างกัน ทำให้การกำหนด องค์ประกอบของข่าวหรือคุณค่าข่าวแตกต่างกันไปตามคุณลักษณะของสื่อแต่ละประเภท ซึ่งปัจจัยที่ มีผลต่อการคัดเลือกข่าวของสื่อแต่ละประเภท³¹ คือ

1. นโยบายของสื่อมวลชนแต่ละประเภท

เนื่องจากสื่อมวลชนแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน ทำให้นโยบายการนำเสนอข่าวสาร การกำหนดแนวทาง การประเมินคุณค่าข่าว และการจัดลำดับความสำคัญของข่าว แตกต่างกันไป ตามคุณลักษณะของสื่อและตามความเหมาะสม เช่น สื่อหนังสือพิมพ์เน้นการนำเสนอข่าวสารแข่ง กับเวลา ความสดใหม่ ทันวันต่อวัน สื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์เน้นการนำเสนอข่าวสารที่หลากหลาย มี ความใกล้ชิดหรือส่งผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก

2. ภาวะการแข่งขันของสื่อมวลชน

ในปัจจุบันสื่อมวลชนมีลักษณะเป็นธุรกิจเพิ่มมากขึ้น ทำให้การแข่งขันด้านการนำเสนอ ข้อมูลข่าวสารมีความเข้มข้นมากขึ้น ทั้งเรื่องความหลากหลาย ความรวดเร็วในการนำเสนอ การ เลือกประเด็นข่าว การรายงานข่าวเชิงสืบสวนที่เจาะลึกและตรงประเด็น เพื่อดึงดูดผู้รับข่าวสารหรือ ผู้บริโภคให้มาสนใจข่าวสารที่สื่อของตนนำเสนอ

3. พื้นที่ของสื่อแต่ละประเภท

สื่อมวลชนแต่ละประเภทมีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน ทำให้เนื้อหาในการนำเสนอข่าวสาร ค่อนข้างจำกัด คือ สื่อหนังสือพิมพ์เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่เนื้อที่กระดาษที่จะตีพิมพ์จำกัดและมีการกำหนด

³¹ อ่างแล้ว, นรินทร์ นำเจริญ. หน้า 36

พื้นที่การนำเสนอข่าว ภาพข่าว คอลัมน์ และโฆษณา สื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์มีเวลาในการออกอากาศที่จำกัด ซึ่งสื่อวิทยุนำเสนอข่าวสารด้วยเสียงอย่างเดียวไม่มีภาพประกอบในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ส่วนสื่อโทรทัศน์นำเสนอข่าวสารทั้งภาพและเสียงในช่วงเวลาที่กำหนด อาจเป็นรายการข่าวหรือช่วงข่าวสั้น ทั้งนี้การนำเสนอข่าวสารของสื่อจะมากขึ้นอยู่กับนโยบายของสื่อ นั้นด้วยว่าต้องการนำเสนอในด้านใดบ้าง ทำให้พื้นที่การนำเสนอข่าวสารของสื่อแต่ละประเภทแตกต่างกันไป

4. ทศนคติของเจ้าของหรือกองบรรณาธิการ

เนื่องจากเจ้าของหรือกองบรรณาธิการมีส่วนในการกำหนดนโยบายของสื่อมวลชน ทำให้ทัศนคติของเจ้าของหรือกองบรรณาธิการที่มีต่อเหตุการณ์หรือข้อเท็จจริงนั้น มีส่วนในการประเมินคุณค่าข่าวและการคัดเลือกข่าวสารเพื่อนำเสนอด้วย

5. โฆษณา

สื่อมวลชนในปัจจุบันมีลักษณะเป็นธุรกิจที่มีการแข่งขันมากขึ้น ทั้งยังมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานและต้องเป็นสื่อราคาสูงสำหรับประชาชน ทำให้รายได้หลักของสื่อมวลชนมาจากโฆษณา ดังนั้นการนำเสนอข่าวสารของสื่อจึงต้องคำนึงถึงการดึงดูดบริษัทต่างๆ ให้มาลงโฆษณากับสื่อของตน และในบางกรณีการนำเสนอข่าวสารของสื่ออาจต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อบริษัทที่ลงโฆษณาหลักของสื่อ นั้นด้วย ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดและผลกำไรของสื่อมวลชน

6. สถานการณ์หรือช่วงเวลาความเป็นข่าว

สื่อมวลชนมักนำเสนอข่าวสารที่อยู่ในความสนใจของประชาชนหรือเป็นประเด็นที่สังคมส่วนใหญ่ให้ความสนใจ การนำเสนอข่าวสารจึงเป็นไปตามกระแสของข่าวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และได้รับการตอบรับจากประชาชน สื่อจึงมุ่งแข่งขันกันนำเสนอประเด็นหรือสถานการณ์นั้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้รับข่าวสาร ทำให้การคัดเลือกข่าวสารในการนำเสนอแตกต่างกันไปตามสถานการณ์หรือช่วงเวลาความเป็นข่าวนั้นด้วย

7. การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม

เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ทำให้ความสนใจของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่เกิดขึ้น ดังนั้นการกำหนดหรือประเมินคุณค่าข่าวและการคัดเลือกข่าวสารเพื่อนำเสนอจะต้องสอดคล้องกับยุคสมัยและทันต่อเหตุการณ์ ตลอดจนอยู่ในความสนใจของผู้รับข่าวสารในขณะนั้นด้วย

8. การควบคุมของรัฐบาล

ระบอบการเมืองการปกครองที่แตกต่างกัน ทำให้การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนและการควบคุมของรัฐบาลมีลักษณะแตกต่างกัน กล่าวคือ ในสังคมประชาธิปไตย สื่อมวลชนมีหน้าที่ในการนำเสนอข่าวสารเพื่อตอบสนองสิทธิการรับรู้ของประชาชนและมีอิสระ สามารถตรวจสอบการ

ทำงานของรัฐ เพื่อสร้างสมดุลทางอำนาจให้กับประชาชน ส่วนสังคมคอมมิวนิสต์และเผด็จการ สื่อมวลชนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของรัฐและถูกควบคุมโดยรัฐ นอกจากนั้นนโยบายและวิธีการของรัฐบาลในการควบคุมสื่อจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่สามารถส่งผลต่อการคัดเลือกข่าวสารของสื่อมวลชน

3.3 คุณภาพของข่าว (Quality of News)

เนื่องจากคุณลักษณะของข่าวที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานคือ การนำเสนอข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเที่ยงตรงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือตามสถานการณ์ที่เป็นอยู่ โดยไม่สอดแทรกความคิดเห็นใดๆ เข้าไปในการนำเสนอข่าวนั้น ซึ่งองค์ประกอบทั่วไปในการพิจารณาคุณภาพของข่าว (Quality of News) คือ

1. ความถูกต้องหรือถูกต้อง (Accuracy) หมายถึง ข้อเท็จจริงหรือเรื่องราวที่ปรากฏในการรายงานข่าวมีความถูกต้อง เที่ยงตรง และครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นชื่อ นามสกุล ยศ ตำแหน่ง อายุ อาชีพของบุคคลที่ตกเป็นข่าว สถานที่ ค่าแถลง วันที่ ตลอดจนการลำดับเหตุการณ์หรือเรียบเรียงข้อเท็จจริงจะต้องมีการตรวจสอบให้ถูกต้องตามความเป็นจริง และนำเสนอได้อย่างครบถ้วนว่าใคร (Who) ทำอะไร (What) ที่ไหน (Where) เมื่อไร (When) อย่างไร (How) และทำไม (Why)
2. ความสมดุลและเป็นธรรม (Balance and Fairness) หมายถึง การรายงานข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน เป็นธรรม และเป็นกลาง โดยคำนึงถึงความสมดุลหรือเสมอภาคในการนำเสนอข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องและชัดเจน ให้ทุกกลุ่มมีโอกาสชี้แจงหรือเสนอความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้ผู้รับสารใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจ
3. ความเป็นกลางหรือภววิสัย (Objectivity) หมายถึง การรายงานข่าวหรือเหตุการณ์ตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างตรงไปตรงมาโดยปราศจากอคติหรือความคิดเห็นส่วนตัว เพื่อให้การรายงานข่าวนั้นมีความถูกต้อง เที่ยงตรง และเป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือเอาอารมณ์ความรู้สึกเข้ามาเกี่ยวข้อง และไม่นำตนเองเข้าไปผูกพันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
4. ความกระชับและชัดเจน (Conciseness and Clearness) หมายถึง การรายงานข่าวที่มีการใช้ภาษาหรือสำนวนที่เข้าใจง่าย มีความกระชับ และชัดเจน สามารถสื่อความหมายให้ผู้รับข่าวสารเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว ไม่ต้องอ่านซ้ำหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจ นอกจากนี้ยังรวมถึงความแม่นยำในการจับประเด็นข่าว ซึ่งช่วยให้การนำเสนอข้อเท็จจริงนั้นครอบคลุมเรื่องราวและตรงตามประเด็นได้อย่างไม่เยิ่นเย้อ

5. ความทันต่อเหตุการณ์ (Recentness) หมายถึง ข่าวนั้นมีความทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ สามารถนำเสนอข้อเท็จจริงได้อย่างเหมาะสมและถูกต้องตามเวลา ตลอดจนสอดคล้องกับความสนใจของประชาชนในขณะนั้น

3.4 ประเภทของข่าว³² (Category of News)

การแบ่งประเภทของข่าวสามารถทำได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการจำแนก ได้แก่ ชนิดของข่าว ระดับของข่าว ความรู้สึกตอบสนองของผู้รับสาร และลักษณะการได้มาของข่าว ดังนี้

1. ชนิดของข่าว

การแบ่งประเภทของข่าวตามชนิดของข่าว สามารถแบ่งเป็น

1) ข่าวอาชญากรรม เป็นข่าวที่เกี่ยวกับการฆาตกรรม การปล้นจี้ การลักลอบค้า ยาเสพติด การลักพาเพื่อเรียกค่าไถ่ การปลอมแปลง และการกระทำผิดกฎหมาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัย การนำเสนอข่าวประเภทนี้มีข้อดีคือ ช่วยให้ประชาชนเล็งเห็นภัยใกล้ตัวที่อาจเกิดขึ้นกับตนและรู้วิธีป้องกัน แต่มีข้อเสียคือ อาจเป็นการชี้ช่องทางให้เกิดการเลียนแบบหรือมีการประกอบอาชญากรรมขึ้นอีก

2) ข่าวการเมือง เป็นข่าวที่เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวทางการเมือง พรรคการเมือง การเลือกตั้ง การบริหารงานรัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ พรรคร่วมรัฐบาล พรรคฝ่ายค้าน นักการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ และเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการเมืองและการปกครองในแต่ละสมัย

3) ข่าวเศรษฐกิจ เป็นข่าวที่เกี่ยวกับภาวะทางเศรษฐกิจ ความเคลื่อนไหวทางการค้า การเงิน การลงทุน และธุรกิจต่างๆ ซึ่งมีผลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางธุรกิจ สภาพคล่อง และการหมุนเวียนของเงินทั้งภายในและภายนอกประเทศ ตลอดจนการบริหารงานของรัฐบาล

4) ข่าวการศึกษาและวิทยาศาสตร์ เป็นข่าวที่เกี่ยวกับแวดวงการศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทั้งในด้านการจัดระบบการศึกษาของภาครัฐและภาคเอกชน ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษา ค้นคว้าวิจัยและพัฒนา แสดงให้เห็นถึงระดับการพัฒนาด้านความรู้ของประชาชนและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของประเทศ

5) ข่าวอุบัติเหตุเพลิงไหม้ และภัยพิบัติทางธรรมชาติ เป็นข่าวที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งนำมาซึ่งความสูญเสียทั้งทางร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สิน ไม่ว่าจะมาจาก

³² อ่างแล้ว, อ้ออัน วุฒิมิตรกรรมา. หน้า 45

อุบัติเหตุเพลิงไหม้ และภัยพิบัติทางธรรมชาติ เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสารและตระหนักถึงสิ่งที่อาจเกิดขึ้นได้โดยไม่ประมาท

6) ข่าวศาล เป็นข่าวที่เกี่ยวกับการพิพากษาคดีของศาลทั่วประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความยุติธรรมที่ประชาชนควรได้รับและขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยให้ประชาชนอุ่นใจ เกิดความเชื่อถือและปฏิบัติตามกฎหมาย เมื่อเห็นผู้กระทำผิดได้รับการลงโทษ และผู้ที่ถูกกระทำได้รับความยุติธรรม

7) ข่าวการประชุม เป็นข่าวที่เกี่ยวกับการประชุมครั้งสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับสาธารณชนหรือมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของประชาชน

8) ข่าวปาฐกถา เป็นข่าวที่เกี่ยวกับการพูดหรือปาฐกถาในที่ชุมชนของบุคคลสำคัญ หรือมีชื่อเสียงเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ที่ประชาชนควรรู้หรือกำลังให้ความสนใจอยู่ในขณะนั้น ซึ่งช่วยให้ประชาชนได้ทราบถึงความคิดเห็นที่หลากหลาย ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหาในมุมมองต่างๆ

9) ข่าวสังคม เป็นข่าวที่เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของบุคคลในสังคมที่มีชื่อเสียงหรือมีหน้ามีตาอยู่ในแวดวงสังคม การจัดกิจกรรมทางสังคม งานมงคล งานพิธีต่างๆ

10) ข่าวสตรี เป็นข่าวที่เกี่ยวกับกิจกรรมของสตรีและแฟชั่นต่างๆ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของสตรี ตลอดจนความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับแฟชั่นต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป

11) ข่าวกีฬา เป็นข่าวที่เกี่ยวกับแวดวงกีฬา ไม่ว่าจะเป็นนักกีฬา การแข่งขันกีฬาประเภทต่างๆ ผลการแข่งขัน และรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับการแข่งขัน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้รับสารที่สนใจติดตามข่าวสารด้านกีฬาในทุกๆ ระยะเวลา

12) ข่าวบันเทิง เป็นข่าวที่เกี่ยวกับวงการบันเทิง ไม่ว่าจะเป็นดารานักร้อง นักแสดง ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือ เพื่อให้ผู้รับสารได้ทราบความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวงการบันเทิง ตอบสนองความต้องการในด้านความบันเทิง เพลิดเพลิน และทราบเรื่องราวของบุคคลหรือผลงานที่ชื่นชอบ

2. ระดับของข่าว

การแบ่งประเภทของข่าวตามระดับของข่าว สามารถแบ่งเป็น

1) ข่าวหนัก (Hard News) หมายถึง ข่าวที่มีเนื้อหาสาระมุ่งให้ความรู้และเน้นที่เหตุการณ์เป็นหลัก อาจเป็นเรื่องราวที่ต้องใช้เวลาทำความเข้าใจ ส่วนมากเป็นข่าวเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ซึ่งผู้รับสารควรมีภูมิหลัง ความรู้ความเข้าใจ หรือความสนใจเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ในระดับหนึ่ง จึงจะเข้าใจและสามารถนำ

ข้อมูลที่ได้จากการรายงานข่าวไปตริกรตรองวิเคราะห์หรือเชื่อมโยงประเด็นสำคัญๆ กับเหตุการณ์อื่นที่เกี่ยวข้อง

2) ข่าวเบา (Soft News) หมายถึง ข่าวที่มีเนื้อหาสาระมุ่งให้ความบันเทิง เป็นเรื่องราวที่เข้าใจง่าย มักให้อารมณ์ความรู้สึก เน้นกระบวนการเกี่ยวเนื่องที่มีการอธิบายและแปลความหมายของเหตุการณ์ให้ ทั้งยังชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ทำให้ผู้รับสารไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้ความเข้าใจในการวิเคราะห์เรื่องราวก็สามารถเข้าใจได้ในทันที ได้แก่ ข่าวบันเทิง ข่าวกีฬา ข่าวอาชญากรรม ข่าวสังคม เป็นต้น

3. ความรู้สึกตอบสนองของผู้รับสาร

การแบ่งประเภทของข่าวตามความรู้สึกตอบสนองของผู้รับสาร สามารถแบ่งเป็น

1) ข่าวที่ผู้รับสารตอบสนองในทันทีทันใด (Immediate reward news) หมายถึง ข่าวที่ผู้รับสารเกิดความรู้สึกพึงพอใจและตอบสนองในทันทีทันใด คือเกิดอารมณ์ความรู้สึกตอบสนองต่อข่าวที่นำเสนอในระยะเวลาอันสั้นและไม่ชักหักหายไป ได้แก่ ข่าวอาชญากรรม ข่าวบันเทิง ข่าวกีฬา ข่าวอุบัติเหตุ เพลงใหม่ และภัยพิบัติ เป็นต้น

2) ข่าวที่ผู้รับสารตอบสนองช้า (Delayed reward news) หมายถึง ข่าวที่ผู้รับสารเกิดความรู้สึกตอบสนองช้า เพราะต้องใช้ประสบการณ์ ความรู้ความคิด ในการทำความเข้าใจในข่าวนั้น คือเกิดอารมณ์ความรู้สึกตอบสนองต่อข่าวที่นำเสนออย่างช้าๆ และยังคงอยู่ เพื่อใช้เป็นข้อมูลหรือนำไปคิดตรองในภายหลัง ได้แก่ ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวการศึกษา ข่าวต่างประเทศ เป็นต้น

4. ลักษณะการได้มาของข่าว

การแบ่งประเภทของข่าวตามลักษณะการได้มาของข่าว สามารถแบ่งเป็น

1) Active news หมายถึง ข่าวที่ผู้สื่อข่าวต้องออกไปแสวงหาหรือรวบรวมด้วยตัวเองตามสถานที่ต่างๆ หรือจากแหล่งข่าว จึงต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของผู้สื่อข่าวในการได้มาของข่าว

2) Passive news หมายถึง ข่าวที่ได้มาจากเอกสารซึ่งส่งมายังสำนักงานข่าวโดยตรง อาจมาจากสำนักข่าวต่างประเทศหรือสำนักข่าวส่วนกลาง และจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยผู้สื่อข่าวไม่ต้องออกไปแสวงหาหรือรวบรวมข่าวด้วยตัวเอง ได้แก่ ข่าวแจก เอกสารประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานต่างๆ คำแถลงการณ์หรือใบประกาศ ซึ่งบางครั้งอาจนำมาใช้เป็นเบาะแสในการรายงานข่าวเชิงสืบสวนหรือเจาะลึกที่ผู้สื่อข่าวต้องรวบรวมและแสวงหาข้อมูลด้วยตัวเองเพิ่มเติม

3.5 บทบาทด้านการข่าว

เนื่องจากข่าว คือ การนำเสนอข้อเท็จจริงของเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่มีความสำคัญและอยู่ในความสนใจของประชาชนได้อย่างถูกต้องและเที่ยงตรง สามารถรายงาน อธิบาย วิเคราะห์ หรือเชื่อมโยงเหตุการณ์และเรื่องราวต่างๆ เพื่อมุ่งประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพการรับรู้ของประชาชน ช่วยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และสติปัญญาตลอดจนการศึกษาให้กับประชาชน ถ่ายทอดความคิด ค่านิยม และวัฒนธรรมอันดีให้กับสังคม ให้ความบันเทิงและผ่อนคลายความตึงเครียดในสังคม

ดังนั้นการข่าวจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ในการช่วยพัฒนาและส่งเสริมสังคมให้ดีขึ้น³³ คือ

1) ด้านการเมือง

การข่าวมีบทบาทสำคัญในระบบการปกครองเสรีประชาธิปไตย เนื่องจากระบบการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ด้านนโยบายการบริหารประเทศ ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในด้านต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย ทำให้การข่าวสามารถตอบสนองปรัชญาประชาธิปไตยใน 2 บทบาท คือ บทบาทในการเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนด้วยการเฝ้าติดตามและตรวจสอบรัฐบาลในการใช้อำนาจรัฐให้มีความโปร่งใส ระมัดระวังไม่ให้มีการใช้อำนาจรัฐไปในทางไม่ชอบธรรม และเกิดผลเสียหายต่อสังคม และบทบาทในการรายงานข่าวสารความเคลื่อนไหวของสังคม เพื่อเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ประชาชนกับประชาชน ชุมชนกับชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคของโลกาภิวัตน์ที่ความเคลื่อนไหวของประเทศหนึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในอีกประเทศหนึ่ง

ในสังคมยุคข้อมูลข่าวสารและโลกาภิวัตน์ ประชาชนต้องการข้อมูลข่าวสารเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการข่าวที่มีประสิทธิภาพจะเป็นกลไกสำคัญในการทำให้การเมืองมีความโปร่งใส ช่วยให้ประชาชนมีการตัดสินใจทางการเมืองได้อย่างถูกต้อง ช่วยจรรโลงระบบการเมืองให้มีประสิทธิภาพ ชี้จุดบกพร่อง เสนอแนะแนวทางแก้ไข ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองหรือโครงการสาธารณะต่างๆ เปิดโอกาสให้มีการทำประชาพิจารณ์ตามสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนที่กำหนดไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ รวมทั้งตรวจสอบประสิทธิภาพการทำงานของรัฐบาลและข้าราชการ

³³ อ่างแล้ว, มาลี บุญศิริพันธ์, หน้า 70

2) ด้านเศรษฐกิจ

บทบาทการข่าวในด้านเศรษฐกิจ คือ การเป็นศูนย์กลางข่าวสารเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวในแวดวงทางธุรกิจ การค้า การลงทุน การเงินและการธนาคาร โดยเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคให้ประชาชนรับรู้ถึงผลิตภัณฑ์และบริการ สร้างทางเลือกในการตัดสินใจ ประชาชนรับทราบถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ซึ่งสามารถตอบสนององกลไกทางเศรษฐกิจให้ขับเคลื่อนไปได้อย่างเป็นระบบด้วยการช่วยกระตุ้นให้ระบบเศรษฐกิจสะพัดหมุนเวียน เผยแพร่ข่าวสารความเปลี่ยนแปลงของภาวะการค้า การลงทุน การตลาด การเงินและการธนาคาร ตลอดจนเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ ในวงการธุรกิจให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในยุคข้อมูลข่าวสารและโลกาภิวัตน์ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยนำเสนอข้อมูลทางเศรษฐกิจในการรายงานข่าว ตลอดจนความคิดเห็นในบทความและบทวิเคราะห์ต่างๆ

เนื่องจากการข่าวด้านเศรษฐกิจเป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่อ่อนไหวในด้านผลประโยชน์ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลไปจนถึงเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้การข่าวมีบทบาทในการส่งเสริมด้านนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ การรายงานความเคลื่อนไหวในด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจ การปกป้องสิทธิประโยชน์ของประชาชน ช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อป้องกันความสูญเสียหรือความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้น ตลอดจนเสนอแนะแนวทางแก้ไข

3) ด้านสังคม

บทบาทการข่าวในด้านสังคมซึ่งครอบคลุมทั้งในด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อม การสาธารณสุข วิถีชีวิต สตรี เด็กและเยาวชน ผู้ด้อยโอกาส ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เปรียบเสมือนเป็นชุมทรัพย์ทางปัญญาที่ช่วยเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้กับประชาชน เพื่อให้ประชาชนหรือสมาชิกในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การข่าวด้านสังคมยังมีบทบาทในด้านการรักษาคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาติไว้ เป็นการถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ทั้งในทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้ประชาชนเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนช่วยปลุกจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของประชาชนให้ช่วยกันดูแลรักษาเพื่อรุ่นต่อไป และบทบาทในด้านการสร้างความทันสมัยด้วยการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายจากต่างประเทศ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางด้านความรู้ การศึกษา และเทคโนโลยีใหม่ๆ รวมทั้งเกิดการรับวัฒนธรรมจากต่างชาติด้วย ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกในสังคมได้เพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ มีการปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรม อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและประเทศ

3.6 การรายงานข่าว

การรายงานข่าว (News reporting) หมายถึง การปฏิบัติงานด้านวารสารศาสตร์ นับตั้งแต่การค้นคว้าและแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการประเมินคุณค่าทางข่าว การตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วน และการเขียนข่าว เพื่อนำเสนอข่าวให้ประชาชนได้รับทราบ ซึ่งมีกระบวนการในการปฏิบัติงาน³⁴ ดังนี้

1. การค้นคว้าและแสวงหาข้อมูล เป็นขั้นตอนเริ่มแรกของการรายงานข่าว ซึ่งต้องมีการค้นคว้าและแสวงหาข้อมูลจากแหล่งข่าวต่างๆ เกี่ยวกับข้อเท็จจริงและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อาจได้มาจากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง การสืบสวนหาข้อเท็จจริง เอกสารบันทึก ห้องสมุดหนังสือพิมพ์ เป็นต้น
2. การประเมินคุณค่าทางข่าว เป็นขั้นตอนถัดมา เมื่อได้ข้อเท็จจริงหรือรับทราบเรื่องราวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว นำมาประเมินคุณค่าข่าวหรือองค์ประกอบของข่าว รวมทั้งปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง เลือกข่าวที่มีความสำคัญและน่าสนใจ หรือมีผลกระทบต่อผู้รับสารหรือประชาชนควรรับทราบ
3. การตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วน เมื่อประเมินคุณค่าข่าวแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือการตรวจสอบข้อเท็จจริงและรายละเอียดต่างๆ ให้ถูกต้องและครบถ้วนโดยยึดหลักคุณภาพของข่าวนำเสนอได้อย่างครบถ้วนว่าใคร (Who) ทำอะไร (What) ที่ไหน (Where) เมื่อไร (When) อย่างไร (How) และทำไม (Why)
4. การเขียนข่าว เมื่อได้ข้อเท็จจริงต่างๆ ตามขั้นตอนขั้นต้นแล้ว จึงนำมาแยกแยะประเด็นที่จะเขียนเป็นข่าว โดยอาศัยโครงสร้างและรูปแบบการเขียนข่าว เพื่อนำเสนอให้ประชาชนได้รับทราบต่อไป

ความสำคัญของการรายงานข่าว คือ การให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน เหตุการณ์เรื่องราวต่างๆ ที่มีความสำคัญ น่าสนใจ และส่งผลกระทบต่อให้สาธารณชนได้รับทราบ ช่วยสอดส่องและเตือนภัยที่อาจจะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วให้ประชาชนระมัดระวังและหาทางป้องกันไว้ล่วงหน้า ลดความไม่มั่นคงและความหวาดวิตกที่เกิดขึ้นในสังคม และสร้างความมั่นใจให้กับประชาชน ตลอดจนการก่อให้เกิดเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมหรือความคิดเห็นของคนในสังคมไปในทางที่ดีขึ้น เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ที่อาจนำไปสู่การสร้างสาธารณสมบัติ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ดีขึ้น

³⁴ อ่างแล้ว, ออาน วุฒนิกรมรักษา. หน้า 66

3.7 โครงสร้างและรูปแบบการรายงานข่าว

ลักษณะการรายงานข่าวในสื่อแต่ละประเภทนั้น ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อออนไลน์ มีรูปแบบการนำเสนอที่แตกต่างกันไปตามคุณลักษณะของสื่อ ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานในการรายงานข่าว คือ

1. หัวข่าว (Headline)

หัวข่าว คือ การสรุปย่อใจความสำคัญของข่าว บอกประเด็นหลักของเรื่องที่น่าสนใจ และดึงดูดความสนใจของผู้อ่านหรือผู้รับสารให้ติดตามเนื้อหา โดยการใช้คำที่สั้น กระชับ ได้ใจความ และเหมาะสมตรงกับเนื้อหาของข่าวที่น่าสนใจ

2. ความนำ (Lead)

ความนำ คือ ข้อความที่ต่อจากหัวข่าวหรือเป็นวรรคแรกของการนำเสนอเนื้อหาข่าว ซึ่งสรุปสาระที่สำคัญที่สุดของข่าว บอกว่าข่าวนั้นเกี่ยวกับอะไร โดยทั่วไปความนำจะตอบคำถาม 5W กับ 1H คือ ใคร (Who) ทำอะไร (What) เมื่อไร (When) ที่ไหน (Where) ทำไม (Why) และ อย่างไร (How) แต่ก็ไม่จำเป็นต้องตอบทุกคำถามเสมอไปในความนำ การนำเสนอมความนำต้องมีความกระชับ ใช้ภาษาที่ง่ายและน่าสนใจ มีความชัดเจน ให้น้ำหนักหรือโทนของข่าวอย่างเหมาะสม นำข้อมูลสำคัญหรือข้อเท็จจริงที่เด่นที่สุดของข่าวมาไว้ต้นเรื่อง เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่านหรือผู้รับสารให้ติดตามเนื้อหาข่าวไปจนจบ

ประเภทความนำที่รู้จักกันทั่วไป³⁵ สามารถแบ่งได้ดังนี้

- 1) ความนำแบบสรุป (The summary lead) เป็นความนำที่ตอบคำถามว่าใคร (Who) ทำอะไร (What) เมื่อไร (When) ที่ไหน (Where) ทำไม (Why) และ อย่างไร (How) ซึ่งถ้าส่วนไหนไม่มีความสำคัญก็ให้นำไปเขียนในความเชื่อมหรือในเนื้อหาข่าวแทน โดยเลือกส่วนที่มีความสำคัญมากที่สุดหรือน่าสนใจมาขึ้นต้นความนำ
- 2) ความนำแบบอัญพจน์ (The quotation lead) เป็นความนำที่นำคำพูดอย่างสุนทรพจน์ โวาท หรือคำกล่าวของบุคคลสำคัญในวาระต่างๆ มาขึ้นต้นเรื่อง โดยอาจหยิบยกคำพูดนั้นมานำเสนอเลยหรือสรุปใจความสำคัญของเรื่องที่พูดมานำเสนอก็ได้

³⁵ อ่างแก้ว, นาฎยา ตนานนท์. หน้า 30

- 3) ความนำแบบคำถาม (The question lead) เป็นความนำที่ขึ้นต้นด้วยคำถาม ที่คิดว่าผู้อ่านหรือผู้รับสารอยากทราบหรือรอคำตอบอยู่ ใช้คำถามดึงดูดความสนใจให้อยากติดตามเรื่องราวหรือคำตอบที่อยู่ในเนื้อหาข่าว
- 4) ความนำแบบเร้าใจ (The punch lead) เป็นความนำที่เน้นเหตุการณ์หรือสถานการณ์มากกว่าที่ตัวบุคคล โดยใช้ถ้อยคำหนักแน่นน่าสนใจเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดึงดูดความสนใจให้อยากติดตามเนื้อหาข่าว
- 5) ความนำแบบแหวกแนว (The freak lead) เป็นความนำที่ไม่จำกัดลีลาในการใช้ภาษาหรือการนำเสนอ อาจใช้ความแตกต่างด้วยการสร้างความขบขันหรือความแปลกใหม่ให้กับผู้อ่านหรือผู้รับสารเกิดความสนใจ
- 6) ความนำแบบเปรียบเทียบ (The contrast lead) เป็นความนำที่บอกเหตุการณ์ที่มีความขัดแย้งกัน บอกประเด็นของข่าวที่เน้นความแตกต่างหรือความไม่ปกติของเหตุการณ์

3. ความเชื่อม (Neck)

ความเชื่อม คือ ส่วนที่ต่อระหว่างความนำกับตัวเนื้อหาข่าว อาจเป็นข้อความเพียงไม่กี่ประโยคหรือเป็นย่อหน้า เพื่อเชื่อมโยงความนำกับตัวเนื้อหาของข่าวให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ช่วยขยายรายละเอียดจากความนำ บอกที่มาของข่าวหรือคำพูดที่อยู่ในความนำ หรือท้าวความเดิมของเหตุการณ์ที่ผ่านมาซึ่งเกี่ยวข้องกับข่าวที่นำเสนอ

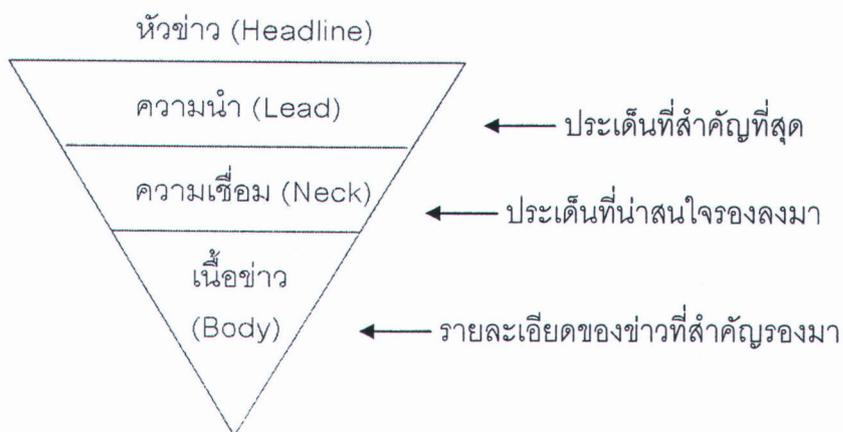
4. เนื้อข่าว (Body)

เนื้อข่าว คือ ส่วนที่เป็นรายละเอียดของข่าวทั้งหมด ซึ่งต่อเนื่องจากความเชื่อม หรือขึ้นเป็นย่อหน้าใหม่ก็ได้ เป็นการนำเสนอข้อเท็จจริง โดยมีประเด็นที่ต้องการถ่ายทอดอย่างชัดเจน ไม่คลุมเครือ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย กระชับ ไม่ซับซ้อน จัดลำดับเรื่องราวตามความสำคัญของเหตุการณ์หรือข้อเท็จจริงให้ผู้อ่านหรือผู้รับสารติดตามจนจบ มีการแบ่งวรรคหรือย่อหน้าในการนำเสนออย่างเหมาะสม เพื่อให้เข้าใจเรื่องราวได้โดยง่าย และอาจใช้ลีลาการนำเสนอที่มีสีสันหรือมีชีวิตชีวาช่วยให้เนื้อข่าวมีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น

จากโครงสร้างพื้นฐานในการรายงานข่าว สามารถเลือกใช้รูปแบบการนำเสนอข่าวได้หลายแบบ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับเหตุการณ์ ตลอดจนกระตุ้นความสนใจของผู้อ่านหรือผู้รับสารให้ติดตามเนื้อหาของข่าวจนจบ ด้วยการเรียงลำดับประเด็นสำคัญหรือองค์ประกอบของโครงสร้างพื้นฐานในการรายงานข่าว ซึ่งแบ่งรูปแบบการรายงานข่าวได้ดังนี้

1. แบบปิรามิดหัวกลับ (Inverted pyramid)

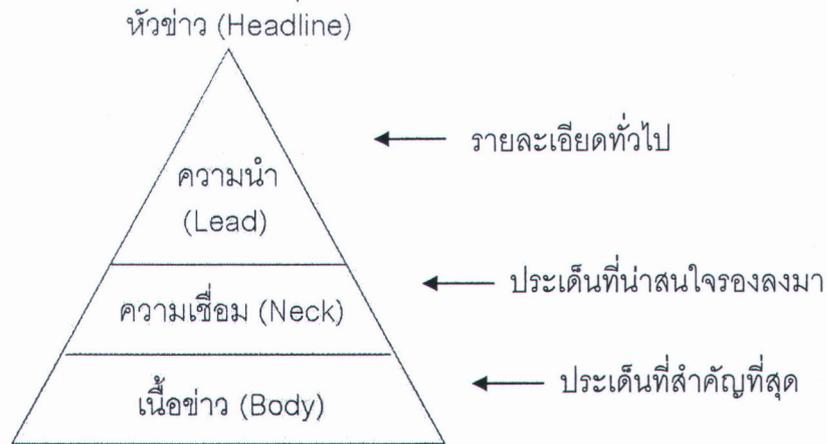
การรายงานข่าวแบบปิรามิดหัวกลับ เป็นรูปแบบที่นิยมใช้กันมากในการรายงานข่าว เนื่องจากไม่สลับซับซ้อน และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้อ่านหรือผู้รับสารได้ดี คือ มีการเริ่มต้นด้วยประเด็นที่สำคัญที่สุดของข่าว รองลงมาเป็นประเด็นที่น่าสนใจ และรายละเอียดของข่าว หรือเริ่มด้วยความน่า ความเชื่อม และเนื้อหาข่าว ตามลำดับ อาจมีหัวข่าวประกอบด้วย ซึ่งสื่อสิ่งพิมพ์จะมีการพาดหัวข่าวที่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ตามด้วยความน่า ความเชื่อม และเนื้อหาข่าวที่อยู่หน้าใน สื่อวิทยุจะมีหัวข่าวและความน่าที่บอกประเด็นสำคัญของข่าวที่ดึงดูดความสนใจของผู้ฟังให้อยากทราบรายละเอียดของข่าว นำเสนอเนื้อหาข่าวที่ว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไรในช่วงระยะเวลาสั้นๆ สื่อโทรทัศน์ซึ่งนำเสนอทั้งภาพและเสียงในเวลาเดียวกันจะมีหัวข้อข่าวหรือความน่า ตามด้วยรายละเอียดของข่าวที่สอดคล้องกับภาพที่นำเสนอ

ภาพที่ 1 รูปแบบการรายงานข่าวแบบปิรามิดหัวกลับ

2. แบบปิรามิดหัวตั้ง (Upright pyramid)

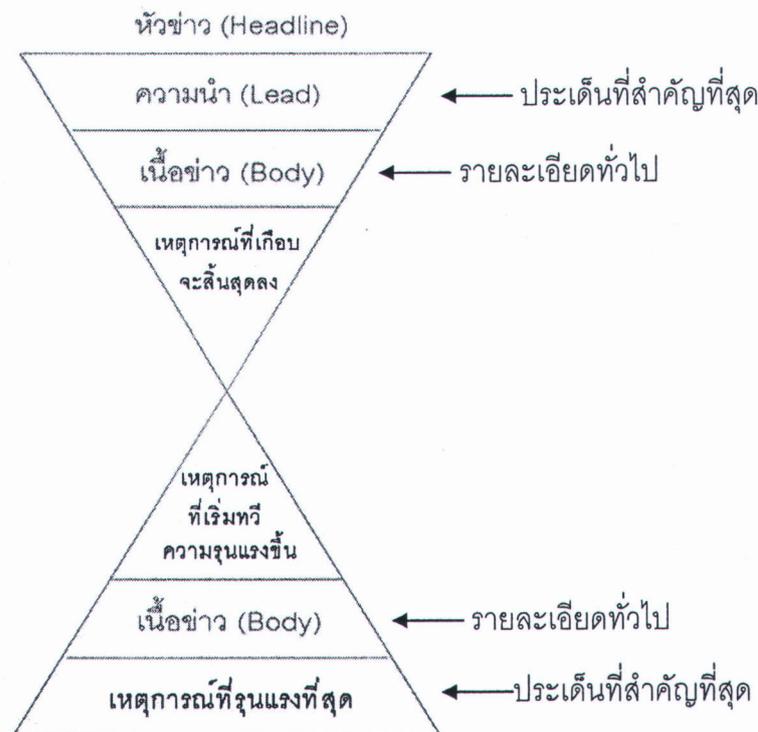
การรายงานข่าวแบบปิรามิดหัวตั้ง เป็นรูปแบบที่นำประเด็นที่สำคัญที่สุดไว้ตอนท้าย มีลักษณะตรงกันข้ามกับแบบปิรามิดหัวกลับ จึงไม่เป็นที่นิยมในการรายงานข่าว เนื่องจากผู้อ่านหรือผู้รับสารต้องติดตามเนื้อหาข่าวทั้งหมดก่อนจึงจะทราบถึงประเด็นสำคัญที่นำเสนอ ทำให้รูปแบบนี้เหมาะกับการรายงานที่อยู่ในลักษณะของบทความ สารคดี หรือเรื่องสั้น ซึ่งผู้อ่านหรือผู้รับสารมีวัตถุประสงค์ในการอ่านหรือรับสารต่างจากข่าว คือ ต้องใช้เวลาในการติดตามรายละเอียดตั้งแต่ต้นจนจบ

ภาพที่ 2 รูปแบบการรายงานข่าวแบบปิรามิดหัวตั้ง

3. แบบผสม (Combination)

การรายงานข่าวแบบผสม เป็นรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างแบบปิรามิดหัวกลับและแบบปิรามิดหัวตั้ง นิยมใช้กับการรายงานข่าวที่มีเหตุการณ์สลับซับซ้อน ซึ่งอาจเป็นเหตุการณ์ที่รุนแรงในตอนแรก ต่อมาก็มักมีท่าทีว่าเหตุการณ์นั้นจะสิ้นสุดลง แต่ก็เกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดขึ้นอีกอย่างต่อเนื่อง และทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จนถึงเหตุการณ์ที่รุนแรงที่สุด

ภาพที่ 3 รูปแบบการรายงานข่าวแบบผสม

4. แบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า (Rectangle)

การรายงานข่าวแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นรูปแบบที่ไม่มีค่านำ มักใช้ในการรายงานข่าวที่ไม่ค่อยสำคัญหรือเป็นข่าวสั้นใช้ลงในหน้าใน โดยจะมีหัวข้อแล้วต่อด้วยความเชื่อมโยงหรือเนื้อข่าวเลย

หัวข้อ (Headline)

ความเชื่อมโยง (Neck)
เนื้อข่าว (Body)

ภาพที่ 4 รูปแบบการรายงานข่าวแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า

3.8 ประเภทของการรายงานข่าว (Type of news reporting)

การรายงานข่าวมีวิธีการปฏิบัติในการหาข่าวและลักษณะการนำเสนอข่าวแก่สาธารณชนแตกต่างกัน สามารถแบ่งประเภทของการรายงานข่าว ดังนี้

1) การรายงานข่าวแบบตรงไปตรงมา (Straight-Forward news reporting) หรือการรายงานข่าวตามเนื้อหา เป็นการรายงานข่าวตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น โดยไม่มีการแสดงความคิดเห็น (Comment) อธิบายขยายความ (Interpret) หรือประเมินเหตุการณ์ (Evaluation) ใดๆ จากผู้สื่อข่าวเลย ซึ่งการรายงานข่าวจะอยู่ในลักษณะบอกกล่าวเรื่องราวหรือข้อเท็จจริงของข่าว โดยตอบคำถามว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร

2) การรายงานข่าวเชิงตีความ (Interpretative reporting) หรือการรายงานข่าวแบบไขข่าว เป็นการรายงานข่าวที่มีการอธิบาย ขยายความ หรือให้ภูมิหลังเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เน้นการตอบคำถามว่าทำไม มีการเชื่อมโยงหรือแสดงความต่อเนื่องของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างๆ กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปัจจุบัน เพื่อประเมินสถานการณ์หรือชี้ทิศทางในอนาคต ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจถึงที่มาที่ไปได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นผู้สื่อข่าวจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่นำเสนอ สามารถอธิบาย และสอดแทรกความคิดโดยอยู่บนหลักการของการใช้เหตุผลและมีความจริงเป็นพื้นฐานได้ อาจอ้างอิงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ทฤษฎี หรือประวัติศาสตร์มาใช้ประกอบการรายงาน ซึ่งการรายงานข่าวประเภทนี้มักจะอยู่ในรูปแบบของบทบรรณาธิการ บทความ คอลัมน์ในสื่อสิ่งพิมพ์ รายการวิเคราะห์ข่าวหรือวิจารณ์ข่าวในสื่อวิทยุและโทรทัศน์

3) การรายงานข่าวเชิงสืบสวน (Investigative reporting) หรือการรายงานข่าวเจาะลึก เป็นการรายงานข่าวที่รวบรวมข้อเท็จจริงมาจากการสืบเสาะ ซักค้ำข้อมูลในเหตุการณ์ที่มีความเคลือบแคลงน่าสงสัย หรือหลักฐานที่อาจถูกปิดบังซ่อน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และความเสียหายของสาธารณชน นำมาตีแผ่ เปิดโปง ให้ความจริงปรากฏและรายงานให้

สาธารณชนได้รับทราบ เพื่อให้มีการติดตามเรื่องราวอย่างต่อเนื่อง เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง และเกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเรื่องราวหรือเหตุการณ์นั้นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งการรายงานข่าวประเภทนี้จำเป็นต้องอาศัยความสามารถ ความช่างสังเกต และความรอบรู้ของผู้สื่อข่าว ในการเฝ้าสังเกตเหตุการณ์ที่ไม่ชอบมาพากล ตลอดจนการค้นคว้าหาข้อมูล หลักฐาน และข้อเท็จจริงในการสืบสวนอย่างเป็นระบบ เลือกช่วงเวลาในการนำเสนอได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้การรายงานข่าวเชิงสืบสวนมีคุณภาพ น่าเชื่อถือ และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวงกว้าง

4) การรายงานข่าวเชิงวิจัยประยุกต์³⁶ (Precision Journalism) หรือการรายงานข่าวเชิงวิทยาศาสตร์ เป็นการรายงานข่าวที่นำวิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือการวิจัยมาใช้ในการแสวงหาข้อเท็จจริงให้มีความถูกต้อง แม่นตรง และน่าเชื่อถือ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาเป็นหลักฐานอ้างอิงสนับสนุนการวิเคราะห์ในประเด็นเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างมีน้ำหนัก เนื่องจากมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำให้สามารถอธิบายเหตุการณ์ข่าวหรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างกว้างขวาง ชัดเจน และน่าเชื่อถือ รวมทั้งคาดการณ์เหตุการณ์หรือแนวโน้มในอนาคตให้ผู้รับสารเข้าใจหรือนำไปใช้ประโยชน์ต่อได้ ซึ่งข้อมูลที่ได้อาจมาจากรายงานการวิจัย ผลการสำรวจ เอกสารทางวิชาการของหน่วยงานต่างๆ ข้อมูลทางสถิติที่นำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น ตาราง กราฟ และแผนภูมิต่างๆ

3.9 การแสวงหาข้อมูลและรวบรวมข่าวสาร

การแสวงหาข้อมูลและรวบรวมข่าวสารเป็นขั้นตอนเริ่มแรกที่สำคัญของการรายงานข่าว ซึ่งผู้สื่อข่าวจะเป็นผู้รับผิดชอบในการเข้าถึงแหล่งข่าวประเภทต่างๆ ด้วยวิธีการปฏิบัติดังนี้ คือ

1. **การฟังและการบันทึกข้อมูล (Listening and note taking)** ผู้สื่อข่าวจะต้องมีทักษะและรู้จักรับฟังข้อมูลข่าวสารจากแหล่งข่าว สามารถแยกแยะเลือกเก็บข้อมูลหรือจดบันทึกได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ซึ่งในปัจจุบันมีเครื่องมือบันทึกเสียงแบบต่างๆ ให้ใช้ในการเก็บข้อมูลเสียง ช่วยเพิ่มความสะดวกและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่จดบันทึกได้

2. **การสัมภาษณ์และตั้งคำถาม (Interviewing and question)** นอกจากการฟังและการจดบันทึกข้อมูลแล้ว ผู้สื่อข่าวต้องมีทักษะในการตั้งคำถามให้แหล่งข่าวตอบได้อย่างตรงประเด็นและครอบคลุมในเนื้อหาที่ต้องการ อาจใช้ข้อมูลที่ได้จากคำตอบของแหล่งข่าวมาเป็นคำถามต่อไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สำคัญและน่าสนใจจากแหล่งข่าวมากที่สุด ซึ่งทักษะในการตั้งคำถามที่ดีนั้นต้องอาศัยประสบการณ์และการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง

³⁶ P. Meyer, *Precision Journalism : A Reporter's Introduction to Social Science Method*. Bloomington & London : Indiana University Press, 1973 อ้างถึงใน พีระ จิโรสภณ, มาลี บุญศิริพันธ์. *การรายงานข่าวเชิงสืบสวนแบบประยุกต์*. (กรุงเทพฯ : ที.พี.พรินท์, 2538). หน้า 27

3. การเฝ้าสังเกตการณ์ (Observation) ผู้สื่อข่าวจะต้องทราบว่าเวลาใดควรเปิดตาและเปิดหูให้กว้างในการสังเกตเหตุการณ์ บุคลิกภาพ ลักษณะท่าทางของบุคคล สภาพของสถานที่ สิ่งแวดล้อม และบรรยากาศต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว ซึ่งอาจเป็นส่วนประกอบสำคัญของข่าวหรือบางครั้งอาจนำไปสู่การคลี่คลายเหตุการณ์หรือกลายเป็นประเด็นสำคัญได้

4. การสืบค้นหรือสอบสวนหาข้อเท็จจริง (Investigation) ผู้สื่อข่าวจะต้องรู้จักใช้ประโยชน์จากแหล่งข่าวต่างๆ ที่สามารถให้ข้อมูลข่าวสารอย่างรอบด้าน สืบค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญหรือจากเอกสารและคอมพิวเตอร์ ในกรณีที่แหล่งข่าวมีการปิดบังซ่อนเร้นข้อมูลหรือมีเหตุการณ์ที่น่าเคลือบแคลงสงสัยเกิดขึ้น ผู้สื่อข่าวก็จะทำการสืบสวนหาข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหรืออยู่เบื้องหลังเหตุการณ์มานำเสนอ เพื่อให้ความจริงปรากฏแก่สาธารณชน

5. การวิเคราะห์และประมวลข้อมูล (Analyze and organize) ผู้สื่อข่าวจะต้องรู้จักนำข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่รวบรวมได้จากแหล่งข่าวต่างๆ มาวิเคราะห์ แยกแยะ และประมวลข้อมูลอย่างถูกต้องเหมาะสมและมีน้ำหนัก โดยเลือกข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง มีความน่าเชื่อถือ และตรงกับประเด็นที่ต้องการนำเสนอมาเรียบเรียงเนื้อหาให้น่าสนใจ

ประเภทของแหล่งข่าว

แหล่งข่าว (News source) เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกรองข่าว ซึ่งเป็นที่มาของข้อมูลข่าวสาร อาจแบ่งประเภทของแหล่งข่าวตามลักษณะที่มาของแหล่งข่าว และลักษณะการให้ข้อมูล ดังนี้

ประเภทของแหล่งข่าว แบ่งตามลักษณะที่มาของแหล่งข่าว

1. แหล่งข่าวประจำ คือ แหล่งข่าวที่ส่งข่าวให้กับสื่อแต่ละประเภทตามระยะเวลาที่ได้ทำสัญญาหรือมีข้อตกลงร่วมกันในการให้ข้อมูลข่าวสาร ได้แก่
 - ผู้สื่อข่าว (News staff) ที่สังกัดสื่อแต่ละประเภท ซึ่งมีหน้าที่ในการรวบรวมข้อมูลข่าวสารตามที่ได้รับมอบหมายจากบรรณาธิการ เช่น ผู้สื่อข่าวประจำกองบรรณาธิการ ผู้สื่อข่าวท้องถิ่น และผู้สื่อข่าวอิสระ โดยจะแตกต่างกันไปตามประเภทข่าวที่รับผิดชอบ
 - สำนักข่าว (News agency) ซึ่งเป็นองค์กรข่าวที่ตั้งขึ้นเพื่อทำธุรกิจด้านข่าว คือ ขายข่าวให้กับสมาชิกทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นสำนักข่าวเอกชนที่มีขอบข่ายการดำเนินงานอย่างกว้างขวางมากจนกลายเป็นสำนักข่าวระหว่างประเทศอย่างสำนักข่าว AP และ UPI ของประเทศสหรัฐอเมริกา สำนักข่าว Reuter ของประเทศอังกฤษ สำนักข่าว AFP ของประเทศฝรั่งเศส สำนักข่าว Shin Hua ของประเทศจีน เป็นต้น

ส่วนประเทศไทยมีสำนักข่าวไทยซึ่งดำเนินงานภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) ที่ให้บริการข่าวแก่สมาชิกในประเทศและแลกเปลี่ยนข่าวระหว่างกลุ่มประเทศอาเซียน

2. แหล่งข่าวทั่วไป คือ แหล่งข่าวที่มาจากบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์อย่างหนังสือ เอกสาร บันทึก เอกสารแจกต่างๆ ใบประกาศ ข่าวสดและหนังสือพิมพ์เก่าในห้องสมุด หนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ตลอดจนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างสื่อมวลชน

ประเภทของแหล่งข่าว แบ่งตามลักษณะการให้ข้อมูล

1. แหล่งข่าวเปิด หมายถึง แหล่งข่าวที่มีการระบุชื่อ-นามสกุล ตำแหน่ง อาชีพ หรือข้อมูลส่วนตัวของแหล่งข่าวอย่างชัดเจน สามารถระบุคุณลักษณะของแหล่งข่าวและรายละเอียดของข่าวได้ เพื่อเป็นการยืนยันข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ที่ได้รับการเปิดเผยจากแหล่งข่าว มีความน่าเชื่อถือ
2. แหล่งข่าวปิด หมายถึง แหล่งข่าวที่ไม่มีการเปิดเผยชื่อ-นามสกุล ตำแหน่ง อาชีพ หรือข้อมูลใดๆ ของแหล่งข่าว เพราะเกรงว่าอาจเกิดความเสียหายต่อหน้าที่การงาน ชื่อเสียง หรือความปลอดภัยของแหล่งข่าวได้ ซึ่งแหล่งข่าวส่วนใหญ่เป็นผู้ให้เบาะแสของข่าวที่อาจเป็นข้อมูลหรือรายละเอียดที่ซับซ้อน ซ่อนเงื่อน ดังนั้นในการอ้างอิงแหล่งข่าวประเภทนี้จะระบุเพียงข้อมูลที่ได้นั้นมาจากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ แหล่งข่าวระดับสูง แหล่งข่าววงใน หรือแหล่งข่าวที่ไม่เปิดเผยนาม เป็นต้น

การสร้างและการรักษาแหล่งข่าว

เนื่องจากแหล่งข่าวเป็นที่มาที่สำคัญของข้อมูลข่าวสาร ทำให้ผู้สื่อข่าวต้องพึ่งพาแหล่งข่าวอยู่เสมอ โดยเฉพาะกับแหล่งข่าวบุคคล ดังนั้นเพื่อให้ได้ความร่วมมือและปลอดภัยจากอิทธิพลของแหล่งข่าว ผู้สื่อข่าวจึงควรสร้างและรักษาแหล่งข่าวด้วยวิธีการดังนี้ คือ

- 1) ผู้สื่อข่าวควรศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งข่าวบุคคลในด้านตำแหน่ง หน้าที่ ความรับผิดชอบ และหน่วยงานที่สังกัดให้ชัดเจนก่อน ติดต่อกับแหล่งข่าวเป็นระยะๆ อย่างสม่ำเสมอ สร้างความคุ้นเคยและความสัมพันธ์อันดีกับแหล่งข่าวในทุกระดับ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายหรือเบาะแสของเรื่องราวที่ไม่ชอบมาพากล

- 2) ผู้สื่อข่าวจะต้องประพฤติตนให้ถูกกาลเทศะ มีความสุภาพ ไม่ถือวิสาสะหรือรบกวนแหล่งข่าวมากเกินไป และต้องให้เกียรติแหล่งข่าวไม่ว่าจะเป็นบุคคลระดับใด คำหนึ่งถึงสิทธิส่วนบุคคลโดยไม่ก้าวท้าวเรื่องส่วนตัวของแหล่งข่าว
- 3) ผู้สื่อข่าวควรสร้างแหล่งข่าวไว้มากกว่าหนึ่ง โดยใช้แหล่งข่าวหนึ่งตรวจสอบและยืนยันข้อมูลข่าวสารจากอีกแหล่งข่าวหนึ่ง ตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับกับแหล่งข่าวอื่นๆ ที่มีอยู่อย่างรอบคอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องครบถ้วน ก่อนนำเสนอให้สาธารณชนได้รับทราบ
- 4) การปกป้องแหล่งข่าวถือเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้สื่อข่าว เนื่องจากในกรณีที่แหล่งข่าวร้องขอผู้สื่อข่าวไม่ให้เปิดเผยชื่อ-นามสกุล รายละเอียดของข่าว หรือข้อมูลที่คาดเดาได้ว่าใครเป็นต้นตอของข่าว แก่สาธารณชนนั้น (Off the record) เพราะเกรงว่าอาจเกิดอันตรายกับตนเองได้ ผู้สื่อข่าวจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของแหล่งข่าวเป็นสำคัญ มีความซื่อสัตย์ต่อแหล่งข่าว เพื่อให้แหล่งข่าวเกิดความไว้วางใจและร่วมมือกับผู้สื่อข่าวอย่างเต็มที่
- 5) ผู้สื่อข่าวควรแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับแหล่งข่าวในบางครั้ง หรือให้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์กับแหล่งข่าวในการพัฒนาปรับปรุงการได้มาของข้อมูล การทำงาน และการปฏิบัติตัวให้เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความปลอดภัยของแหล่งข่าว

3.10 ปัญหาในการรายงานข่าว

วิชาชีพด้านการข่าวและสื่อมวลชนมักจะต้องเผชิญกับปัญหาด้านจริยธรรมในการรายงานข่าว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความเป็นกลาง การละเมิดสิทธิส่วนบุคคลกับการใช้สิทธิการรับรู้ของประชาชน การอ้างแหล่งข่าวปิด การไม่ตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อนนำเสนอ และการใช้อำนาจในทางมิชอบ ตลอดจนการรับของขวัญสิ่งมีค่าหรือเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เนื่องจากการทำงานนั้นต้องประสานเชื่อมโยงกับบุคคลกลุ่มต่างๆ ในสังคมเป็นจำนวนมาก และยังคงคำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรสื่อมวลชนที่เป็นธุรกิจอย่างหนึ่งด้วย ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้ประกอบการวิชาชีพอยู่เสมอ³⁷

³⁷ อ่างแก้ว, นรินทร์ นำเจริญ. หน้า 109

ปัญหาในการรายงานข่าวของสื่อมวลชนมาจากปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยภายในองค์กร และปัจจัยภายนอกองค์กร ได้แก่

1. ปัญหาจากภายนอกองค์กร

โฆษณา เนื่องจากรายได้หลักของสื่อมวลชนมาจากโฆษณา ทำให้บางครั้งการนำเสนอข่าวที่อาจเกิดความเสียหายกับบริษัทที่มาลงโฆษณานั้น ต้องมีการเรียบเรียงปรับเปลี่ยนเนื้อหาใหม่หรือถูกตัดออกจากการนำเสนอ เพื่อให้ไม่ให้ผู้สนับสนุนถอนโฆษณา

นักการเมืองหรือผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น เนื่องจากการทำงานด้านการข่าวต้องเกี่ยวเนื่องกับแหล่งข่าวที่เป็นนักการเมืองหรือผู้มีอิทธิพลอยู่เสมอ การนำเสนอข่าวที่อาจเกิดความเสียหายต่อผู้มีอิทธิพลนั้น มักจะมีการข่มขู่หรือแทรกแซงการทำงานข่าวของผู้ประกอบวิชาชีพ เพื่อให้ยุติการนำเสนอหรือบิดเบือนข้อมูลข่าว

แหล่งข่าว ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในการทำงานด้านการข่าว ความเชื่อถือของแหล่งข่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญในการนำเสนอข่าว บางครั้งแหล่งข่าวไม่ให้ความร่วมมือหรือให้ข้อมูลข่าวที่ผิดพลาดได้ รวมทั้งการใช้แหล่งข่าวปิดและการอ้างแหล่งข่าวจากต่างประเทศ อาจทำให้การนำเสนอข่าวเกิดความผิดพลาดหรือขาดความสมดุลของข่าวได้

กฎหมาย ข้อกำหนดในกฎหมายบางครั้งอาจสร้างความยากลำบากหรือขัดต่อเสรีภาพในการทำงานของสื่อมวลชน เช่น พ.ร.บ. การพิมพ์ พ.ศ.2484 ซึ่งให้อำนาจกับเจ้าพนักงานการพิมพ์ในการตรวจสอบการนำเสนอข่าวและสามารถสั่งปิดโรงพิมพ์ที่เจ้าพนักงานเห็นว่านำเสนอข่าวที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี ทำให้การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนจึงต้องระมัดระวังไม่ให้มีการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของผู้มีอำนาจ เพื่อความอยู่รอดขององค์กร

คู่แข่ง เนื่องจากสื่อมวลชนในปัจจุบันมีจำนวนมาก ทั้งยังมีการแข่งขันด้านความเร็วในการนำเสนอข่าวสารมากขึ้น ทำให้สื่อมวลชนละเลยการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลหรือข้อเท็จจริง การนำเสนอข่าวจึงเกิดความผิดพลาดได้ และในบางครั้งสื่อมวลชนบางแห่งมีการตกลงกับแหล่งข่าวไม่ให้สัมภาษณ์กับสื่ออื่น เพื่อให้สื่อของตนเท่านั้นมีข้อมูล

2. ปัญหาจากภายในองค์กร

นโยบายขององค์กร เนื่องจากกระบวนการทำงานและการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนต้องคำนึงถึงนโยบายขององค์กรเป็นสำคัญ ทำให้บางครั้งผู้ปฏิบัติงานไม่

สามารถแสดงความคิดสร้างสรรค์ในมุมมองต่างๆ หรือนำเสนอข้อเท็จจริงที่ขัดต่อนโยบายขององค์กรได้

ผู้บริหารหรือเจ้าของเงินทุน องค์กรสื่อมวลชนเป็นองค์กรธุรกิจอย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยปัจจัยทางด้านเงินทุน ผู้บริหารหรือเจ้าของเงินทุนอาจแทรกแซงการทำงานของประกอบวิชาชีพ ใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่กลุ่มนายทุน ซึ่งอาจส่งผลให้การนำเสนอข่าวของสื่อ นั้นขาดอิสระ มีการบิดเบือนข่าวเพื่อประโยชน์ของกลุ่มนายทุนมากกว่าการนำเสนอข่าวตามข้อเท็จจริงหรือด้วยสำนึกทางวิชาชีพ

ผู้ปฏิบัติงานด้านวิชาชีพสื่อมวลชน กระบวนการทำงานและการนำเสนอข่าวของผู้ปฏิบัติงานต้องอาศัยความรู้ความสามารถในการกำหนดประเด็น แสวงหา และนำเสนอข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ได้ข่าวที่ถูกต้อง ครบถ้วน เป็นข้อเท็จจริง และอยู่ในความสนใจของสาธารณชน รวมทั้งจะต้องแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ หรือวิเคราะห์เรื่องราวต่างๆ ด้วย ซึ่งบางครั้งผู้ปฏิบัติงานขาดความรู้ความสามารถและประสบการณ์ ทำให้ไม่เข้าใจประเด็นข่าวหรือสถานการณ์ของเหตุการณ์ดีพอ ส่งผลให้การนำเสนอข่าวเกิดความผิดพลาดได้โดยง่าย อีกทั้งการแข่งขันและความกดดันทางเศรษฐกิจอาจทำให้ผู้ปฏิบัติงานขาดคุณธรรมและจริยธรรมในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารได้

4. จริยธรรมในงานวารสารสนเทศและแนวทางการควบคุมเสรีภาพสื่อ

นับตั้งแต่หนังสือพิมพ์ถือกำเนิดขึ้นจนกระทั่งมีการพัฒนาเทคโนโลยีในด้านวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ทำให้บทบาทของสื่อแพร่กระจายออกไปในวงกว้างมากขึ้น ประชาชนสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้ในหลากหลายรูปแบบและยอมรับสื่อต่างๆ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวัน สื่อมวลชนจึงกลายเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญทั้งในแง่ของการให้ข้อมูลข่าวสารและการโน้มนำสังคมในด้านต่างๆ จนได้รับการยอมรับว่า สื่อมวลชนเป็นฐานันดรที่สี่ (The Fourth Estate) ต่อจากพระมหากษัตริย์ ศาสนจักร และรัฐสภา สื่อมีเสรีภาพในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร ทำให้สื่อจำเป็นต้องมีจิตสำนึกด้านจริยธรรมและจรรยาบรรณ เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

4.1 หลักจริยธรรมและจรรยาบรรณในงานวารสารสนเทศ

เนื่องจากงานด้านวารสารสนเทศเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการข่าว ข้อมูลข่าวสาร และวารสารเทศทั้งในสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อวารสารเทศ ซึ่งต้องนำเสนอข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ครบถ้วน ทันต่อ

เหตุการณ์ และสมมูล รวมทั้งแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นกลางและเป็นธรรม การรายงานข่าวสารในสังคมเสรีประชาธิปไตยอย่างมีจริยธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะสะท้อนถึงคุณภาพของงานและตัวผู้ปฏิบัติงาน โดยหลักจริยธรรมในการปฏิบัติด้านการข่าว³⁸ ได้แก่

1. หลักจริยธรรมแห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์

ข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรมแห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ซึ่งออกโดยสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ พ.ศ. 2541 เพื่อควบคุมจริยธรรมของผู้ประกอบการวิชาชีพอย่างสมัครใจและไม่ใช้องค์การของรัฐ ประกอบด้วย

หมวด 2 จริยธรรมของหนังสือพิมพ์

ข้อ 4 หนังสือพิมพ์ต้องยึดถือข้อเท็จจริง ความถูกต้องแม่นยำและความครบถ้วน

ข้อ 5 หนังสือพิมพ์ต้องนำเสนอข่าวเพื่อประโยชน์สาธารณะ โดยไม่แสวงหา

ผลประโยชน์ส่วนตนหรือหมู่คณะ

ข้อ 6 หนังสือพิมพ์ต้องแสดงความพยายาม ในการให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

ข้อ 7 หนังสือพิมพ์ต้องไม่แต่งเติมเนื้อหาสาระของข่าว จนคลาดเคลื่อนหรือเกิน

จากความเป็นจริง

ข้อ 8 หนังสือพิมพ์ ต้องละเว้นการเสนอข่าวเพราะความลำเอียง หรือมีอคติ

จนเป็นเหตุให้ข่าวนั้นคลาดเคลื่อนหรือเกินจากความเป็นจริง

ข้อ 9 หนังสือพิมพ์ต้องไม่สอดแทรกความคิดเห็นลงในข่าว

ข้อ 10 เมื่อคัดลอกข้อความใดจากหนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ หรือแหล่งข้อมูลอื่นๆ

ต้องบอกที่มาของข้อความนั้น

ข้อ 11 การเสนอข่าวที่มีการพาดพิง อันเกิดความเสียหายแก่บุคคลหรือองค์กรใดๆ

ต้องแสดงถึงความพยายามในการเปิดโอกาสให้ฝ่ายที่ถูกกล่าวหาแสดง

ข้อเท็จจริงด้วย

ข้อ 12 ในกรณีที่มีการเสนอข่าวผิดพลาด หนังสือพิมพ์ต้องลงพิมพ์แก้ไข

ข้อผิดพลาดดังกล่าวโดยไม่ชักช้า

ข้อ 13 หนังสือพิมพ์ต้องไม่เสนอข่าวโดยเลื่อนลอยปราศจากแหล่งที่มา ฟังระนุชื่อ

บุคคลที่ให้สัมภาษณ์หรือให้ข่าวอย่างเปิดเผย เว้นแต่จะมีเหตุผลอันควร

ปกปิดเพื่อสวัสดิภาพและความปลอดภัยของแหล่งข่าวและต้องเป็น

³⁸ อ่างแล้ว, ฉอ่าน วุฒิกรรมรักษา. หน้า 82

ประโยชน์ต่อสิทธิการรับรู้ข่าวสารของสาธารณชน

- ข้อ 14 หนังสือพิมพ์ต้องปกปิดชื่อและฐานะของบุคคลที่ให้ข่าวไว้เป็นความลับ หากได้ให้คำมั่นแก่แหล่งข่าวนั้นไว้
- ข้อ 15 ในการเสนอข่าวหรือภาพใดๆ หนังสือพิมพ์ต้องคำนึงมิให้ล่วงละเมิด ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่ตกเป็นข่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องให้ความคุ้มครองอย่างเคร่งครัดต่อสิทธิมนุษยชนของเด็ก สตรี และผู้ด้อยโอกาสในการเสนอข่าวตามวรรคแรก ต้องไม่เป็นการซ้ำเติมความทุกข์หรือโศกนาฏกรรมอันเกิดแก่เด็ก สตรีและผู้ด้อยโอกาสนั้น ไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง
- ข้อ 16 การพาดหัวข่าวและความนำของหนังสือพิมพ์ ต้องไม่เกินไปจากข้อเท็จจริงในข่าว และต้องสะท้อนใจความสำคัญหรือเนื้อหาหลักของข่าว
- ข้อ 17 หนังสือพิมพ์จะต้องไม่เสนอภาพข่าวที่อุจาด ลามกอนาจาร หรือน่าหวาดเสียว โดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกของสาธารณชนอย่างถี่ถ้วน
- ข้อ 18 ในการแสดงความคิดเห็นหรือการวิพากษ์วิจารณ์ หนังสือพิมพ์ต้องให้ความเที่ยงธรรมแก่ฝ่ายที่ถูกพาดพิงเสมอ
- ข้อ 19 ข้อความที่เป็นประกาศโฆษณาที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ ต้องแสดงให้เห็นชัดว่าเป็นประกาศโฆษณา จะแอบแฝงเป็นการเสนอข่าวหรือความคิดเห็นมิได้

หมวด 3 จริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์

- ข้อ 20 ผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ต้องไม่ประพฤติปฏิบัติการใด ๆ อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียเกียรติศักดิ์แห่งวิชาชีพ
- ข้อ 21 ผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ต้องไม่อวดอ้างหรืออาศัยตำแหน่งหน้าที่เพื่อเรียกรังสีหรือผลประโยชน์ใด ๆ ที่ไม่ชอบธรรม
- ข้อ 22 ผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ต้องละเว้นการรับอามิสสินจ้างอันมีค่าหรือผลประโยชน์ใดๆ เพื่อให้การกระทำหรือไม่กระทำการใดอันจะขัดต่อการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้องรอบด้าน

หมวด 4 แนวปฏิบัติของหนังสือพิมพ์และผู้ประกอบการวิชาชีพหนังสือพิมพ์

- ข้อ 23 ผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์ พึงละเว้นการรับอภิสิทธิ์ หรือตำแหน่ง

- เพื่อให้กระทำการหรือไม่กระทำการได้อันจะขัดต่อการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้องรอบด้าน
- ข้อ 24 การเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ พึงตระหนักถึงความสำคัญของข่าวต่อสาธารณชนและไม่เสนอข่าวในทำนองชวนเชื่อในเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ
- ข้อ 25 การได้มาซึ่งข่าวสาร หนังสือพิมพ์พึงใช้วิธีที่สุภาพและซื่อสัตย์
- ข้อ 26 ในการแสดงความคิดเห็น หนังสือพิมพ์พึงกระทำโดยบริสุทธิ์ใจ และไม่มีพันธกรณีอื่นใดนอกจากมุ่งปฏิบัติหน้าที่เพื่อสาธารณชน โดยไม่ยอมให้อิทธิพลอื่นใดมาครอบงำความคิดเห็น
- ข้อ 27 หนังสือพิมพ์ พึงละเว้นการล່วงละเมิดสิทธิส่วนบุคคล เว้นแต่กรณีเพื่อประโยชน์สาธารณะ
- ข้อ 28 หนังสือพิมพ์พึงใช้ความระมัดระวังอย่างรอบคอบ ให้ประกาศโฆษณาทั้งหลายอยู่ภายในขอบเขตของศีลธรรม และวัฒนธรรมหนังสือพิมพ์พึงระมัดระวังที่จะไม่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ประกาศโฆษณาที่น่าสงสัยว่าจะเป็นภัยแก่สังคมหรือสาธารณชน
- ข้อ 29 หนังสือพิมพ์พึงหลีกเลี่ยงการเผยแพร่ประกาศโฆษณาที่มีเหตุให้น่าเชื่อว่าเจ้าของประกาศโฆษณานั้นเจตนาจะทำให้ผู้อ่านหลงเชื่อในสิ่งซึ่งมลาย
- ข้อ 30 ภาษาที่ใช้ในหนังสือพิมพ์พึงหลีกเลี่ยงคำที่ไม่สุภาพ หรือมีความหมายเหยียดหยาม

จริยธรรมของนักหนังสือพิมพ์

โดยคณะกรรมการบริหารของสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยได้ประชุมปรึกษากันในการประชุมครั้งที่ 6 เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2510 มีมติให้กำหนดจริยธรรมของนักหนังสือพิมพ์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ความรับผิดชอบ (Responsibility) ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อผลประโยชน์อันชอบธรรมของปัจเจกชน สถาบัน ประเทศชาติ ศาสนา และราชบัลลังก์ ซึ่งตรงกับหลักพุทธศาสนา คือ กิจญาณ
2. ความมีเสรีภาพ (Freedom) ได้แก่ เสรีภาพที่มีความรับผิดชอบต่อกำกับ ซึ่งตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ปวารณา หรือ ธรรมาธิปไตย

3. ความเป็นไท (Independence) ได้แก่ ความไม่ตกเป็นทาสของใครทั้งกายและจิตใจ จะโดยอามิสสินจ้างอื่นใด ซึ่งตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ความไม่ตกเป็นทาสของอกุศลมูล
4. ความจริงใจ (Sincerity) ได้แก่ ความไม่มีเจตนาบิดเบือน ผิดพลาดต้องรีบแก้ไข ซึ่งตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ สัจจะ
5. ความเที่ยงธรรม (Impartiality) ได้แก่ ความไม่ลำเอียง หรือความไม่เข้าใครออกใคร ซึ่งตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ความไม่มีอคติ 4 ประการ หมายถึง ฉันทาคติหรือลำเอียงเพราะรัก โทสาคติหรือลำเอียงเพราะชัง ภยาคติหรือลำเอียงเพราะกลัว และโมหาคติหรือลำเอียงเพราะหลง
6. ความมีใจเป็นนักกีฬา (Fair Play) ได้แก่ การปฏิบัติดีงาม ไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล เว้นแต่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะ ซึ่งตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ สุปฏิบัติ
7. ความมีมารยาท (Decency) ได้แก่ การใช้ภาษาและภาพที่ไม่หยาบโลนและลามกอนาจาร หรือส่อไปในทางดั่งกล่าว ซึ่งตรงกับหลักพุทธศาสนา คือ โสเจยยะ หรือ อาจารย์สมบัติ

2. จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ

เนื่องจากสมาคมต่างๆ อย่างสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย และสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย มีการกำหนดจรรยาบรรณของตนเองขึ้น ทำให้เกิดความสับสนว่าควรจะยึดถือฉบับใด ดังนั้นทั้ง 3 สมาคมจึงมีข้อตกลงร่วมกัน ประกาศใช้จรรยาบรรณหนังสือพิมพ์ เพื่อเป็นกรอบหรือแนวทางปฏิบัติสำหรับนักข่าวและนักหนังสือพิมพ์

จรรยาบรรณหนังสือพิมพ์

เพื่อให้สถาบันหนังสือพิมพ์และผู้ประกอบวิชาชีพเป็นที่เชื่อถือของประชาชน จึงเห็นสมควรกำหนดจรรยาบรรณหนังสือพิมพ์ โดยประกาศเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งประกอบด้วย

1. การส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ เป็นภารกิจอันมีความสำคัญเหนืออื่นใดสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์

2. การเสนอภาพ หรือการแสดงความคิดเห็น ต้องเป็นไปด้วยความสุภาพ สุจริต ปราศจากความมุ่งหวังในประโยชน์ส่วนตนหรืออามิสสินจ้างใดๆ
3. การเสนอข่าวต้องเสนอแต่ความจริง พึงละเว้นการต่อเติมเสริมแต่ง หากปรากฏว่าข่าวใดๆ ไม่ตรงต่อความจริงต้องรีบแก้ไขโดยเร็ว
4. การที่จะให้ได้ข่าว ภาพ หรือข้อมูลอย่างใดๆ มาเป็นของตน ต้องใช้วิธีการที่สุภาพและซื่อสัตย์
5. ต้องเคารพต่อความไว้วางใจที่ได้รับมอบหมายจากการปฏิบัติหน้าที่ในวิชาชีพของตน
6. ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยถือเอาสาธารณประโยชน์เป็นสำคัญ ไม่ใช่ตำแหน่งหน้าที่แสวงหาประโยชน์ส่วนตน หรือหุ้มนุ้มนะโดยมิชอบ
7. ต้องไม่กระทำการใดๆ อันเป็นการบั่นทอนเกียรติคุณของวิชาชีพหรือความสามัคคีของเพื่อนร่วมวิชาชีพ

จรรยาบรรณของสื่อวิทยุและโทรทัศน์

เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ระบุไว้ในมาตรา 41 ความว่า "เสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชนย่อมทำได้ แต่ต้องไม่ขัดต่อจรรยาบรรณแห่งการประกอบวิชาชีพ" กองงานคณะกรรมการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ กรมประชาสัมพันธ์ ได้กำหนดมาตรฐานการประกอบอาชีพของสื่อมวลชนและจรรยาบรรณไว้³⁹ คือ

1. มีความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ ไม่รับสินบนหรือสินจ้างรางวัล ไม่ใช่อำนาจหน้าที่ของความเป็นสื่อมวลชน เพื่อประโยชน์ของตนเองหรือพวกพ้อง การแสวงหาข่าวต้องดำเนินการด้วยความซื่อสัตย์ถูกต้องตามกฎหมาย
2. ไม่กระทำการใดๆ ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ซึ่งก่อให้เกิดความแตกสามัคคีระหว่างคนในชาติ หรือส่งผลกระทบต่อสัมพันธ์ไมตรีอันดีระหว่างประเทศ
3. ไม่เสนอข่าวสารหรือกระทำการใดๆ ที่เป็นการหลบหลู่ ดูถูกเหยียดหยาม หรือนำมาซึ่งความเสื่อมเสียต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และสิ่งอันเป็นที่เคารพสักการะของบุคคลทั่วไปไม่ว่าชนชาติใด

³⁹ อ่างแก้ว, นาฎยา ตนานนท์. หน้า 73

4. เคารพสิทธิส่วนบุคคล เกียรติยศ ชื่อเสียง และความเป็นอยู่ส่วนตัวของผู้อื่น และไม่เสนอข่าวสารหรือกระทำการใดๆ อันเป็นการทำลายชื่อเสียงและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นด้วยอคติ
5. ไม่กล่าวหาผู้อื่นโดยปราศจากหลักฐานใดๆ พึงให้เกียรติและเคารพศักดิ์ศรีของบุคคลที่ตกเป็นข่าวในทุกกรณี เปิดโอกาสให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการเสนอข่าวสารได้ชี้แจงแก้ไขจากการถูกกล่าวหา รวมทั้งไม่ตัดสินว่าผู้ใดกระทำผิดโดยที่ยังไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรม
6. เสนอข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา ไม่บิดเบือน แต่งเติม หรือแสดงความคิดเห็นของตน ซึ่งจะทำให้ข้อมูลข่าวสารนั้นผิดไปจากความเป็นจริง ต้องแยกแยะให้ชัดเจนระหว่างข่าวสารและข้อเท็จจริงกับบทวิเคราะห์ข่าวที่เป็นความคิดเห็นโดยไม่จงใจให้เกิดความเข้าใจผิดในการแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น
7. ไม่ส่งเสริมเผยแพร่ภาพข่าวและข่าวสารสินค้าและบริการ ที่เป็นภัยต่อสังคมหรือทำลายวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคม
8. ระมัดระวังในการเสนอข่าวสารหรือกระทำการใดๆ อันจะทำให้บุคคลหรือองค์กรเกิดความไม่ปลอดภัยทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สิน
9. ไม่เสนอข่าวสารหรือกระทำการใดๆ ที่แสดงออกถึงความทารุณโหดร้าย ป่าเถื่อนหรืออูจาด ขาดมนุษยธรรม รวมทั้งพฤติกรรมของผู้ร้ายอันผิดธรรมดา
10. มีความเสมอภาคในการเสนอข้อมูลข่าวสารและมีความเป็นกลางทางการเมือง ไม่ฝักใฝ่เอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง หากได้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ควรยุติบทบาทการเป็นสื่อมวลชน เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในการเสนอข่าว
11. มีวิจรรณญาณที่ดี มีคุณธรรม และจิตสำนึกที่ดีในการเสนอข้อมูลข่าวสาร ซึ่งอาจกระทบต่อจิตใจหรือความรู้สึกของบุคคลอื่นที่ตกเป็นข่าว
12. ระมัดระวังในการเสนอข้อมูลข่าวสารที่อาจจะเป็นการละเมิดสิทธิของสตรี เด็ก และเยาวชน และผู้ด้อยโอกาส การเสนอเรื่องราวข่าวสารเกี่ยวกับการกระทำผิดของบุคคลเหล่านี้ต้องคำนึงถึง เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้กลับตัวเป็นคนดี สามารถดำรงชีวิตที่มีเกียรติในสังคมได้ต่อไป ตลอดจนไม่เสนอชื่อ ที่อยู่ และภาพของญาติที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำผิด ซึ่งอาจทำให้พวกเขาเหล่านี้ไม่สามารถดำรงชีวิตที่มีเกียรติในสังคมได้
13. ตระหนักในความสำคัญของตนที่จะช่วยอนุรักษ์ภาษาไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ โดยการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้อง สุภาพ และถูกกาลเทศะ

จริยธรรมในบริบทของงานวารสารสนเทศ ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์แห่งความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงานที่กำหนดขึ้นโดยสถาบันวิชาชีพ อันเป็นแนวทางให้ผู้ประกอบวิชาชีพได้ประพฤติปฏิบัติ ตามกรอบที่เป็นบรรทัดฐานอันสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ รวมทั้งมีจิตสำนึกทางวิชาชีพ ดังนั้น จริยธรรมจึงเป็นเรื่องของความสมัครใจที่จะร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้เป็น บรรทัดฐานให้สื่อมวลชนกระทำในสิ่งที่สมควรกระทำตามหลักจริยธรรม ซึ่งเป็นข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง กับการความรู้สึกนึกคิดและไม่ใช้กฎหมาย จึงไม่มีบทลงโทษที่รุนแรงหรือชัดเจนเท่า ขึ้นกับมาตรฐาน ทางจิตใจและความคิดของปัจเจกบุคคล หากมีการฝ่าฝืนข้อบังคับบ่อยครั้งก็จะถูกสังคมเสื่อม ศรัทธาและขาดความเชื่อถือในที่สุด

4.2 แนวทางการควบคุมเสรีภาพสื่อ

สื่อมวลชนตามระบอบเสรีประชาธิปไตยมีเสรีภาพในการนำเสนอข่าวสาร ซึ่ง สนองต่อสิทธิการรับรู้ของประชาชน โดยนำเสนอข่าวสารได้อย่างเสรี เป็นธรรม เป็นกลาง และ คำนี้ถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ เนื่องจากสื่อมีเสรีภาพจึงต้องมีการสร้างเกณฑ์กำกับให้ผู้ ประกอบวิชาชีพด้านการข่าวและสื่อมวลชน ประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบต่อ ขอบเขตของพันธกิจสื่อมวลชนที่ได้รับมอบหมายจากสังคม

การจัดตั้งสมาคมวิชาชีพต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าว แห่งประเทศไทย สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมช่างภาพสื่อมวลชนแห่ง ประเทศไทย และสมาคมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงานด้านการข่าวหรือสื่อมวลชน ซึ่งเป้าหมายในการ จัดตั้งสมาคมส่วนใหญ่เป็นที่รวมตัวพบปะสังสรรค์ของสมาชิก จัดหาสวัสดิการให้สมาชิก พัฒนา ศักยภาพทางวิชาชีพ และกำกับดูแลให้สมาชิกปฏิบัติตามจรรยาบรรณ โดยสมาคมไม่มีอำนาจใน การบังคับใช้ทางกฎหมายกับสมาชิกที่ทำผิดจริยธรรมหรือจรรยาบรรณ ดังนั้นแนวทางในการ ควบคุมเสรีภาพสื่อตามระบอบเสรีประชาธิปไตย⁴⁰ สามารถทำได้ทั้งการควบคุมโดยกฎหมาย การ ควบคุมโดยผู้บริโภค และการควบคุมกันเองระหว่างสื่อด้วยกัน คือ

1. การควบคุมโดยกฎหมาย เป็นการควบคุมโดยใช้มาตรการทางกฎหมายในการกำกับการ ทำหน้าที่ของสื่อมวลชนให้อยู่ในกรอบของความรับผิดชอบต่อในการนำเสนอข่าวสาร และการนำเสนอ ซึ่งหากมีการละเมิดใดๆ ที่ขัดต่อกฎหมาย ก่อให้เกิดความไม่สงบใน สังคม รวมทั้งสิทธิส่วนบุคคลแล้ว ผู้กระทำนั้นจะต้องถูกดำเนินการตามกฎหมายผ่าน

⁴⁰ อ่างแล้ว, มาลี บุญศิริพันธ์. หน้า 91

กระบวนการยุติธรรม และต้องรับผิดชอบต่อที่กฎหมายกำหนด ซึ่งการควบคุมทางกฎหมาย การควบคุมทางกฎหมายจึงเป็นหลักประกันไม่ให้สื่อมวลชนละเมิดอำนาจการปกครองได้โดยง่าย และเพื่อไม่ให้สื่อใช้เสรีภาพไปในทางที่มีขอบ

2. **การควบคุมโดยผู้บริโภคร** เป็นการควบคุมพฤติกรรมการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนโดยผู้รับสารหรือผู้บริโภคร เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นองค์กรธุรกิจที่ต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริโภครเป็นสำคัญ แม้ว่ารายได้หลักของสื่อส่วนใหญ่จะมาจากโฆษณาก็ตาม แต่เงื่อนไขสำคัญของการซื้อโฆษณาจากสื่อของเจ้าของผลิตภัณฑ์ต่างๆ นั้นอยู่บนพื้นฐานของจำนวนและประเภทผู้รับสารที่มีต่อความนิยมสื่อ ดังนั้นผู้รับสารหรือผู้บริโภครจึงมีบทบาทโดยตรงในการตรวจสอบคุณภาพและความรับผิดชอบของสื่อมวลชน ซึ่งผู้รับสารหรือผู้บริโภครสื่อสามารถตรวจสอบการนำเสนอข่าวสารโดยการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ผ่านสื่อหรือช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ และร่วมมือกันสร้างกระแสวิพากษ์วิจารณ์สื่อมวลชนที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างไม่เหมาะสมหรือขาดจรรยาบรรณ รวมทั้งเรียกร้องให้สื่อแสดงความรับผิดชอบต่อ
3. **การควบคุมกันเองระหว่างสื่อด้วยกัน** เป็นการควบคุมกันเองให้ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนและด้านการข่าวปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณ ตระหนักถึงความสำคัญในการใช้เสรีภาพที่ไม่ขัดต่อข้อบังคับทางจรรยาบรรณและจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อให้ได้รับความเชื่อถือจากสาธารณชน โดยผู้ปฏิบัติงานจะร่วมกันสร้างกลไกการตรวจสอบกันเอง คือ มีการวิพากษ์วิจารณ์การนำเสนอข้อมูลข่าวสารและการทำงานระหว่างสื่อด้วยกัน โดยเฉพาะในกรณีที่สื่อหนึ่งนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ผิดพลาดขาดความเชื่อถือ หรือทำผิดจรรยาบรรณวิชาชีพ ตลอดจนการใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม

5. เทคโนโลยีกับงานวารสารสนเทศ

ปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว และเข้ามามีบทบาทกับชีวิตประจำวันของคนในสังคมเพิ่มมากขึ้น ทั้งยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่สามารถส่งผลกระทบระหว่างกันทั่วโลก ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาการด้านต่างๆ ทำให้คนในสังคมทั่วโลกสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างสะดวกรวดเร็วในโลกไร้พรมแดนและยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการสื่อสารในยุคของข้อมูลข่าวสาร ส่งผลให้สื่อมวลชนต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีและการแข่งขัน เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงสื่อได้สะดวก

มากขึ้น ดังนั้นเทคโนโลยีสารสนเทศจึงเข้ามามีบทบาทต่องานด้านการข่าวและสื่อมวลชนเพิ่มมากขึ้น โดยการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศด้านคอมพิวเตอร์มาใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งลักษณะการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการสื่อสาร⁴¹ ได้แก่

- 1) การนำระบบอินเทอร์เน็ตมาใช้เป็นสื่อใหม่ เพื่อเป็นช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่เนื้อหาและสื่อสารกับผู้รับสาร รวมทั้งการเพิ่มศักยภาพทางการแข่งขันให้สามารถผลิตได้อย่างรวดเร็ว ทันเหตุการณ์ และเข้าถึงผู้รับสาร
- 2) เทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ ทำให้เกิดการบูรณาการระหว่างสื่อ เช่น การดูโทรทัศน์และฟังวิทยุด้วยคอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์เคลื่อนที่ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีรูปแบบการนำเสนอข้อมูลข่าวสารในลักษณะที่เป็นสื่อออนไลน์ (On-line) อยู่บนเว็บไซต์ (Web site) เฉพาะขององค์กรสื่อมวลชน
- 3) สื่อแบบใหม่จะมีลักษณะที่เป็น Interactive มากขึ้น ทำให้ผู้บริโภคสื่อสามารถโต้ตอบหรือควบคุมให้ผู้ผลิตคัดเลือกข้อมูลข่าวสารที่ตนต้องการ และในทางกลับกันผู้ผลิตสื่อได้รับทราบความคิดเห็นของผู้บริโภค ทำให้สามารถปรับปรุงรูปแบบและเนื้อหาได้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคสื่อ
- 4) การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการแสวงหาข้อมูลและเก็บสะสมข้อมูลเอาไว้ใช้งานในอนาคต เนื่องจากข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นมีเป็นจำนวนมาก ซึ่งบางครั้งไม่สามารถนำมาใช้งานได้ทั้งหมด จึงต้องเก็บไว้เป็นฐานข้อมูล (Database) รวมทั้งนำมาใช้ในการพัฒนารูปแบบและวิธีการนำเสนอข้อมูลข่าวสารให้มีความทันสมัย น่าสนใจ และหลากหลายมากขึ้น ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานภายในองค์กรได้ดีขึ้น
- 5) การนำเสนอข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์หรือเว็บไซต์ขององค์กร สามารถเพิ่มพื้นที่เพื่อการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งในการเพิ่มรายได้ให้กับองค์กร เว็บไซต์ที่มีปริมาณผู้เข้าชมมากก็จะได้รับความสนใจจากผู้โฆษณา

สำหรับงานด้านวารสารสนเทศนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกให้การสื่อสารข้อมูลเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพในเวลาอันรวดเร็ว และเป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาข้อมูลของผู้สื่อข่าว ซึ่งช่วยประหยัดเวลาการสืบค้นข้อมูลภูมิหลังข่าวมากกว่าวิธีการแบบเก่าหลายเท่า โดยศักยภาพของเทคโนโลยีการสื่อสารส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิบัติงานในองค์กรด้านการข่าวและสื่อมวลชนในเกือบทุกขั้นตอนของงานข่าว ไม่ว่าจะเป็นการแสวงหาข้อมูลข่าว การส่งข้อมูลข่าว การเขียนข่าว การบรรณาธิกรณข่าว และการรายงานข่าว รวมทั้งยังเป็นปัจจัยที่ทำให้สถาบันการศึกษาและองค์กรสื่อมวลชนต้องปรับแนวทางการอบรมใน

⁴¹ นพดล อินนา. ไอทีกับงานสื่อสารมวลชน. (กรุงเทพฯ : จามจุรีโปรดักท์, 2548). หน้า 52

ด้านการข่าวและการสื่อสารมวลชนให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี โดยให้ความสำคัญกับการฝึกฝนทักษะด้านวิชาชีพควบคู่ไปกับการใช้คอมพิวเตอร์และการแสวงหาข้อมูลจากบริการออนไลน์ต่างๆ เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์เทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพและช่วยพัฒนาคุณภาพทางวิชาชีพ ตลอดจนตระหนักถึงความสามารถและศักยภาพของเทคโนโลยี⁴²

องค์กรสื่อมวลชนไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ และสื่อโทรทัศน์ จะมีเว็บไซต์หรือสื่อออนไลน์ ซึ่งคุณลักษณะทั่วไปของสื่อออนไลน์ที่น่าเสนอเนื้อหาด้านการข่าว ประกอบด้วย

1. ทันต่อเหตุการณ์ (Timeliness) ช่วยเพิ่มศักยภาพในการนำเสนอข่าวสารได้ทันเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้รับสารสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างไม่ล่าสมัย รับทราบข่าวตลอดเวลา
2. สามารถโต้ตอบได้ (Interactivity) เป็นสื่อที่เปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารได้สื่อสารระหว่างกันผ่านเว็บไซต์ สร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วมของผู้รับสารในการแสดงความคิดเห็นประเด็นต่างๆ
3. ใช้งานได้ง่ายและสะดวก (Easy usage) สามารถสืบค้นข้อมูลที่ต้องการหรือสนใจได้จากเว็บไซต์ด้วยการคลิกเลือกข้อมูล ซึ่งใช้งานได้ง่าย และช่วยเพิ่มความสะดวกในการเลือกอ่านเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่ต้องการ
4. ไม่จำกัดพื้นที่ (Unlimited space) ผู้รับสารสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ทุกประเภทที่เกิดขึ้นจากทั่วโลก โดยไม่ต้องเดินทางไปด้วยตนเอง และผู้สื่อข่าวสามารถรายงานข่าวผ่านทางเว็บไซต์จากที่ใดที่หนึ่ง ช่วยเพิ่มความน่าสนใจในการนำเสนอ รวมทั้งอาจเปิดโอกาสให้ผู้รับสารเป็นผู้ส่งข่าวเข้ามาทางเว็บไซต์ก็ได้
5. รวดเร็วทันใจ (Breathless speed) เป็นสื่อที่ทันสมัยสามารถสืบค้นข้อมูลที่ต้องการได้อย่างรวดเร็วทันใจ ทั้งยังบันทึกหรือเลือกเก็บข้อมูลที่ต้องการได้ ซึ่งตอบสนองความต้องการของผู้รับสารที่เป็นผู้บริโภคสื่อในยุคข้อมูลข่าวสารได้เป็นอย่างดี
6. สร้างความเชื่อถือ (Profession credibility) ผู้สื่อข่าวสามารถใช้ประโยชน์จากสื่อออนไลน์ในการสืบค้นหรือแสวงหาข้อมูลภูมิหลังมาประกอบการรายงานข่าว โดยจะต้องตรวจสอบคุณภาพของแหล่งสืบค้นข้อมูลบนสื่อออนไลน์กับแหล่งข่าวหรือสื่อดั้งเดิม เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในการนำเสนอข่าวนั้นๆ ผ่านสื่อออนไลน์
7. ขยายเป้าหมายองค์กร (Institutional goal maximization) การที่องค์กรสื่อมวลชนเปิดเว็บไซต์หรือมีสื่อออนไลน์นั้นเท่ากับเป็นการขยายช่องทางการสื่อสารให้เข้าถึงผู้บริโภค

⁴² อ่างแล้ว, มาลี บุญศิริพันธ์, หน้า 30

มากขึ้น ซึ่งช่วยในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ การสร้างภาพลักษณ์องค์กร และการสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค

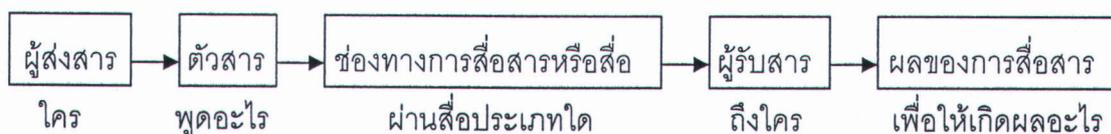
8. สร้างสำนึกการมีส่วนร่วม (Sense of participation) เนื่องจากสื่อออนไลน์เปิดโอกาสให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในประเด็นเรื่องราวต่างๆ ได้ ทำให้เกิดบรรยากาศของการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการมีส่วนร่วม ตลอดจนช่วยสร้างจิตสำนึกการมีส่วนร่วมต่อชุมชนหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นได้

อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบวิชาชีพด้านการข่าวและด้านสื่อมวลชนจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในการนำเสนอ ความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของแหล่งข้อมูล การละเมิดลิขสิทธิ์ หลักจรรยาบรรณวิชาชีพ และวัฒนธรรมการบริโภคสื่อของผู้รับสาร รวมทั้งต้องตระหนักถึงข้อดีและข้อจำกัดของเทคโนโลยีสารสนเทศ มีความรู้เท่าทันและรอบคอบในการกลั่นกรองข้อมูลอย่างระมัดระวัง เพื่อให้การนำเสนอข้อมูลข่าวสารมีคุณภาพ ถูกต้อง และเป็นกลาง โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมหรือประชาชนเป็นสำคัญ

❖ องค์ประกอบของการสื่อสารและแนวทางการศึกษา

ในปี ค.ศ. 1948 แฮโรลด์ ดี ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ซึ่งมีความสนใจเรื่องการสื่อสาร ได้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับประสิทธิผลของการใช้สื่อเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และนำเสนอมุมมองของการสื่อสารเชิงรัฐศาสตร์โดยให้ข้อเสนอแนะว่า วิธีการวิเคราะห์และอธิบายกระบวนการสื่อสารที่ดีที่สุดคือ การตอบคำถามง่ายๆ คือ "Who says what in which channel to whom with what effect" (ใคร พูด อะไร ผ่าน สื่อประเภทใด ถึง ใคร เพื่อให้เกิดผลอะไร)⁴³

จากคำถามข้างต้นสรุปได้ว่า ในทัศนะของลาสเวลล์เชื่อว่า การสื่อสารประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ คือ ผู้ส่งสาร ตัวสาร ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ ผู้รับสาร และผลของการสื่อสาร ซึ่งสามารถแสดงเป็นแบบจำลองการสื่อสาร ดังนี้

ภาพที่ 5 แบบจำลองการสื่อสารของลาสเวลล์

⁴³ สุรัตน์ ตรีสกุล. หลักนิเทศศาสตร์. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พ.ศ.พัฒนา, 2547). หน้า 25

เนื่องจากองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบในกระบวนการสื่อสารนั้นมีอิทธิพลต่อกันและกัน สามารถส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลในการสื่อสารได้ ดังนั้นในการศึกษาหรือการวิจัยทางนิเทศศาสตร์จึงควรพิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในแต่ละองค์ประกอบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในองค์ประกอบต่างๆ ของกระบวนการสื่อสารที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างศักยภาพในการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนนำความรู้หรือข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร โดยองค์ประกอบของการสื่อสารตามแบบจำลองของลาสเวลส์ ประกอบด้วย

ผู้ส่งสาร

ผู้ส่งสาร (Sender) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ริเริ่มหรือเป็นจุดเริ่มต้นในการส่งสารโดยผ่านสื่อหรือช่องทางไปยังผู้รับ เพื่อบอกกล่าว ถ่ายทอด หรือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

ผู้เข้ารหัส (Encoder) หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดสารให้อยู่ในรูปของรหัสหรือสัญลักษณ์ ซึ่งสามารถแทนความหมายของสิ่งที่ต้องการจะสื่อได้ เช่น ภาษา ลักษณะท่าทางการแสดงออกทางสีหน้า เป็นต้น

เนื่องจากผู้ส่งสารในกระบวนการสื่อสารนั้น สามารถเป็นการสื่อสารในระดับต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่ม และการสื่อสารมวลชน ดังนั้นในการศึกษาผู้ส่งสารที่ตัวบุคคลจึงควรพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ส่งสาร คือ

1. ทักษะในการสื่อสาร (Communication skills) หมายถึง ความสามารถในการสื่อสาร แบ่งเป็นการสื่อสารด้วยวัจนภาษา เช่น การเข้ารหัสด้วยการเขียน การพูด การถอดรหัส ด้วยการอ่าน การฟัง การคิดและการใช้เหตุผล และการสื่อสารด้วยอวัจนภาษา เช่น การสัมผัส ภาษาท่าทาง การแสดงสีหน้า เป็นต้น ซึ่งทักษะหรือความสามารถในการสื่อสารจะช่วยให้ผู้ส่งสารสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และเข้ารหัสสิ่งที่ต้องการสื่อสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
2. ทักษะคติ (Attitudes) หมายถึง ความคิดหรือความรู้สึกที่มีต่อบุคคล วัตถุ หรือสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านบวกและด้านลบ ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมการสื่อสาร ได้แก่ ทักษะคติที่มีต่อตนเอง ต่อเรื่องที่จะสื่อสาร และต่อผู้รับสาร ทำให้การสื่อสาร การเลือกภาษาหรือถ้อยคำ และการแสดงออกแตกต่างกัน

3. ความรู้ (Knowledge) หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการวิเคราะห์ ตลอดจนความรู้ในเรื่องที่จะสื่อสาร ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมการสื่อสารและประสิทธิผลในการสื่อสาร
4. สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม (Social-cultural background) หมายถึง การเป็นสมาชิกของกลุ่มในสังคม โดยมีความเชื่อ ค่านิยม และประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่ม ซึ่งส่งผลต่อทัศนคติ ความรู้ และความคิดความเข้าใจ
5. ประสบการณ์ (Experience) หมายถึง การเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ที่ผ่านมาโดยสัมผัสได้ในรูปของความรู้ ความเข้าใจ และความทรงจำ ซึ่งจะช่วยในเรื่องของการสื่อสาร ความหมายได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร

ผู้ส่งสารในกระบวนการสื่อสารของทางนิเทศศาสตร์ส่วนใหญ่ คือ ผู้ส่งสารที่เป็นสื่อมวลชน อาจเป็นตัวบุคคลหรือองค์กรซึ่งเป็นผู้ผลิตสารโดยนำเสนอผ่านสื่อประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต เพื่อเผยแพร่ไปยังผู้รับสารจำนวนมาก

แนวทางการศึกษาหรือการวิเคราะห์ผู้ส่งสารที่เป็นสื่อมวลชนนั้น สามารถศึกษาผู้ผลิตสารที่อาจเป็นบุคคล-องค์กรทั่วไป บุคลากร-องค์กรสื่อมวลชน และแหล่งข่าว โดยการเลือกระดับของผู้ส่งสารว่าเป็นบุคคล หรือ องค์กร ซึ่งการศึกษาองค์กรสื่อมวลชนจะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กร ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกองค์กร บุคลากร และความสัมพันธ์ขององค์กรกับสังคม⁴⁴ คือ

- ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกองค์กร ซึ่งมีผลต่อกระบวนการและขั้นตอนการทำงาน รวมทั้งความอยู่รอดขององค์กรสื่อมวลชน
- บุคลากร ซึ่งส่วนใหญ่จะมีความรู้ความสามารถ ทัศนคติ และประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน รวมทั้งยังต้องคำนึงถึงนโยบายขององค์กรเป็นสำคัญ ทำให้มีขั้นตอนการทำงาน วิธีคิด และรูปแบบเนื้อหาที่นำเสนอแตกต่างกันออกไป
- ความสัมพันธ์ขององค์กรกับสังคม เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์กรสื่อมวลชนที่มีต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามพันธกิจของสื่อ การเป็นฐานันดรที่สี่หรือตัวแทนของประชาชน การเป็นองค์กรธุรกิจสื่อกับการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพ อำนาจขององค์กรสื่อมวลชน และจริยธรรมวิชาชีพ

⁴⁴ กาญจนา แก้วเทพ. การวิเคราะห์สื่อ : แนวคิดและเทคนิค. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์, 2542). หน้า 44

สารหรือเนื้อหา

สาร (Message) หมายถึง ผลผลิตที่เกิดจากการเข้ารหัสของผู้ส่งสาร เพื่อส่งไปยังผู้รับและกระตุ้นให้เกิดการตอบสนอง อาจเป็นวัจนสารที่อยู่ในรูปของภาษาพูดหรือเขียน วัจนสารที่ไม่ใช่ภาษาพูดหรือเขียน ได้แก่ การเคลื่อนไหวทางกาย การแสดงออกของบุคคล และการจัดสภาพแวดล้อม ซึ่งสารอาจเกิดจากความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ สารที่อยู่กับผู้ส่งสารจะผ่านการเข้ารหัสและส่งต่อไปยังผู้รับสาร ส่วนสารที่มายังผู้รับสารจะถูกถอดรหัสและแปลความหมายจนเกิดความเข้าใจและเกิดการตอบสนองได้ ซึ่งควรพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสาร คือ

1. รหัสของสาร (Message code) หมายถึง กลุ่มของสัญลักษณ์ที่ใช้แทนหรือให้ความหมายถึงสิ่งต่างๆ
2. เนื้อหาของสาร (Message content) หมายถึง ข้อความที่ต้องการจะใช้สื่อความหมายแก่ผู้รับสาร
3. การจัดลำดับของสาร (Message treatment) หมายถึง การลำดับรหัสสารและเนื้อหาเพื่อให้เกิดเรื่องราวหรือความหมายในการนำเสนอ

แนวทางการศึกษาเนื้อหาหรือการวิเคราะห์เนื้อหาที่สื่อมวลชนผลิตนั้น สามารถใช้หน่วยการวิเคราะห์ข้อมูลหลายๆ ประเภทรวมกันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์และการจัดจำแนกข้อมูล โดยหน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล⁴⁵ ได้แก่

1. การใช้คำ (Words) ซึ่งเป็นหน่วยเล็กที่สุดที่ใช้ในการวิเคราะห์ คำอาจหมายถึงกลุ่มคำ (Word-compound) บางครั้งเรียกว่า หน่วยสัญลักษณ์ (Symbol) หรือถ้อยคำ (Term)
2. แนวคิดหลัก (Theme) ซึ่งเป็นหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใหญ่กว่าคำซึ่ง อาจจะถูกปรากฏอยู่ในประโยคเดียว (Simple Sentence) หรือสังกรประโยค (Sentence Compound) การใช้แนวคิดหลักนี้นับว่าเป็นหน่วยที่มีประโยชน์สูงสุดในการวิเคราะห์เนื้อหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาผลกระทบของการสื่อสารมวลชนต่อสาธารณชน
3. คุณลักษณะ (Character) เป็นการกำหนดหน่วยโดยพิจารณาจากคุณลักษณะที่ปรากฏอยู่ในสาร เช่น ในบทละคร เรื่องราว ซึ่งการตัดสินใจพิจารณาลงรหัสในหน่วยนี้จำเป็นต้องพิจารณาทั้งเรื่อง จึงจะสามารถแยกแยะคุณสมบัติออกมาได้ เช่น การแยกแยะคุณสมบัติด้านการศึกษา สถานภาพทางการเงิน ศาสนา เชื้อชาติ เป็นต้น

⁴⁵ ปาริชาติ สถาปิตานนท์. ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546). หน้า 51

4. รายเรื่อง (Item) เป็นหน่วยที่ใช้บ่อยที่สุดในการวิเคราะห์เนื้อหา เนื่องจากรายเรื่องของสื่อที่ต่างกันจะไม่เหมือนกัน เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์ บทความ สุนทรพจน์ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ จดหมาย เป็นต้น รายเรื่องคือการจัดเรื่องอย่างกว้างๆ โดยการวิเคราะห์เรื่องทั้งหมด และภายในเรื่องแต่ละเรื่องนั้น ยังสามารถจัดแบ่งแยกย่อยออกไปได้อีก เช่น ชาวสามารถจัดกลุ่มเนื้อหาเรื่องย่อยได้ เช่น ชาวภายในประเทศ ชาวต่างประเทศ ชาวเศรษฐกิจ เป็นต้น
5. การวัดเนื้อที่และเวลา (Space and Time) เป็นการวิเคราะห์ที่ใช้วัดลักษณะทางกายภาพของงานสื่อสาร ความกว้างของคอลัมน์ จำนวนหน้า ความยาวของบรรทัด สำหรับรายการวิทยุหรือโทรทัศน์อาจวัดเป็นนาที และสื่อสิ่งพิมพ์จะวัดเป็นคอลัมน์นิ้ว

ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ

ช่องทางการสื่อสาร (Channel) หมายถึง ช่องทางในการรับรู้สารหรือประสาทการรับรู้ทั้ง 5 ของมนุษย์ในการสื่อสาร

สื่อ (Media) หมายถึง พาหนะหรือตัวกลางในการนำสารหรือเนื้อหาจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยอาจแบ่งประเภทสื่อตามลักษณะของสื่อ เช่น สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ จำนวนผู้รับสารและการเข้าถึง เช่น สื่อระหว่างบุคคล สื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ และการพัฒนาของสื่อ เช่น สื่อดั้งเดิม สื่อสมัยใหม่ เป็นต้น

แนวทางการศึกษาช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ นั้น สามารถจำแนกและจัดกลุ่มตามความแตกต่างของสื่อแต่ละประเภท โดยพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ

1. องค์ประกอบของการสื่อสาร ความเหมาะสม และข้อจำกัดของสื่อแต่ละประเภท
2. ความน่าเชื่อถือและความนิยมของสื่อในสายตาของผู้รับสาร
3. ศักยภาพของสื่อในการเข้าถึงผู้รับสารทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ
4. ความสามารถของสื่อในการส่งสารและการรักษาสารให้คงคุณภาพ
5. ความคุ้มค่าเมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่เกิดจากการสื่อสาร
6. โอกาสในการมีส่วนร่วม และลักษณะของปฏิกริยาตอบกลับที่ต่อกร เพื่อให้เกิดความเข้าใจความหมายของสารได้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร
7. ศักยภาพของสื่อในการสร้างอิทธิพลของผู้รับสาร เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ ความรู้ และพฤติกรรม

ผู้รับสาร

ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้รับสารหรือเป็นจุดปลายทางในการส่งสารของผู้ส่งสาร

ผู้ถอดรหัส (Decoder) หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ในการแปลงรหัสหรือสารที่ผู้ส่งสารส่งมาให้กลับเป็นสารซึ่งสามารถเข้าใจได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้และประสบการณ์ของผู้รับสารในการแปลงสารหรือถอดรหัส ซึ่งปัจจัยที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับผู้รับสาร คือ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะคิด ความรู้ ประสบการณ์ สถานภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

แนวทางการศึกษาผู้รับสารหรือการวิเคราะห์ผู้รับสารนั้น สามารถพิจารณาเฉพาะตัวผู้รับสาร ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับสารกับสื่อ หรือผลกระทบของการสื่อสารที่เกิดขึ้นกับตัวผู้รับสาร⁴⁶ คือ

1. การวิเคราะห์ผู้รับสาร สามารถศึกษาตามคุณลักษณะทางประชากร เช่น เพศ อายุ อาชีพ ระดับรายได้ การศึกษา สถานภาพ และองค์ประกอบทางครอบครัว หรือ การศึกษาตามคุณลักษณะด้านจิตวิทยา เช่น บุคลิกภาพ แบบแผนวิธีคิด ลักษณะทางอารมณ์ ค่านิยม วิถีการดำเนินชีวิต และพฤติกรรมกรมการบริโภค ซึ่งเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารโดยตรง
2. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับสารกับสื่อและผลของการสื่อสาร ได้แก่ การเลือกสรรและการแสวงหาข้อมูลข่าวสารจากสื่อ พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้รับสารที่มีต่อสื่อ รวมทั้งความเชื่อถือของผู้รับสารที่มีต่อสื่อด้วย

ผลของการสื่อสาร

ผลของการสื่อสาร (Communication effect) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือความแตกต่างที่เกิดขึ้นกับคู่สื่อสารหลังจากที่ได้รับสารแล้ว โดยแบ่งตามเจตนาที่ต้องการสื่อสารให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ระยะเวลาที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบชั่วคราวหรือถาวร ลักษณะที่เกิดขึ้นเป็นแบบพึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ และความเด่นชัดของผลที่เกิดขึ้นเป็นแบบเด่นชัด เห็นทันทีหรือแบบไม่ชัดเจนต้องใช้เวลาในการพิจารณา ซึ่งปัจจัยในการพิจารณาผลของการสื่อสารที่เกิดขึ้น คือ

1. การเปลี่ยนแปลงหรือความแตกต่างซึ่งเกิดขึ้นกับคู่สื่อสารในขณะที่สื่อสารและสิ้นสุดการสื่อสารระหว่างกัน การมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องนั้นส่งผลให้คู่สื่อสารเกิดการ

⁴⁶ อ่างแล้ว, กาญจนา แก้วเทพ, หน้า 79

เปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ และประสบการณ์ระหว่างกัน เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างก่อนและหลังการสื่อสาร

2. อิทธิพลที่เกิดขึ้นระหว่างคู่สื่อสาร เป็นอิทธิพลที่เกิดจากการสื่อสารเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์
3. สัมฤทธิ์ผลหรือประสิทธิผลของการสื่อสาร เป็นความสอดคล้องต้องกันระหว่างความหมายของสารที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อไปยังผู้รับสาร

แนวทางการศึกษาผลของการสื่อสารที่เกิดขึ้นกับผู้รับสารนั้น ตามปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว สามารถศึกษาผลของการสื่อสารในประเด็นต่างๆ กับผู้รับสารเพื่อดูผลที่จะตามมา ได้แก่ การพึ่งพาข่าวสารจากสื่อมวลชนของผู้รับสาร การกำหนดหัวเรื่องของสื่อมวลชนกับการรับรู้ของผู้รับสาร ช่องว่างทางความรู้และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของผู้รับสาร อิทธิพลความรุนแรงในสื่อมวลชนกับพฤติกรรมของผู้รับสาร เป็นต้น

❖ ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน

เนื่องจากทฤษฎีสื่อสารมวลชนนั้นเป็นทฤษฎีทางวิชาการที่เริ่มขึ้นเมื่อราว ค.ศ. 1930 โดยการนำเอาองค์ความรู้จากสาขาวิชาอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทฤษฎีวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural science) สังคมศาสตร์ (Social science) และมนุษยศาสตร์ (Humanities) ซึ่งมีอยู่ก่อนแล้วมาปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทของสังคมในแต่ละช่วงเวลา เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาสื่อมวลชน โดยการวิจัยนี้ได้ใช้กรอบแนวคิดที่ครอบคลุมองค์ประกอบการสื่อสาร⁴⁷ จึงแบ่งทฤษฎีการสื่อสารมวลชนออกเป็น

1. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสื่อมวลชน
2. ทฤษฎีวิพากษ์
3. ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม
4. ทฤษฎีที่เน้นตัวสาร
5. ทฤษฎีที่เน้นผู้รับสาร

⁴⁷ กาญจนา แก้วเทพ และวิลาสินี พิพิธกุล. การสำรวจสถานการณ์แห่งองค์ความรู้เรื่องสตรีกับสื่อมวลชนในประเทศไทย พ.ศ. 2520-2535. (กรุงเทพฯ : รายงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539). หน้า 9

1. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสื่อมวลชน

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสื่อมวลชน (Structuralism and Functionalism) เป็นทฤษฎีที่ได้รับการถ่ายทอดมายาวนานในทางสังคมศาสตร์และนิเทศศาสตร์ โดยเชื่อว่า กระบวนการทางสังคมจะดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องนั้น สมาชิกและสถาบันในสังคมจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัด ซึ่งการมีวินัยในการควบคุมตนเอง การปรับตัวเข้าหากันของส่วนย่อยแต่ละส่วนในสังคมจะช่วยควบคุมสังคมให้อยู่ในระเบียบได้และสังคมก็จะมีความสุข ดังนั้นสื่อมวลชนในฐานะเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมจึงมีหน้าที่ทางสังคมหรือพันธกิจทางสังคมที่ถูกคาดหวังไว้ให้ปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็นการให้ข้อมูลข่าวสาร การประสานส่วนต่างๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน การสร้างความต่อเนื่องทางสังคม การให้ความเพลิดเพลินแก่สมาชิกในสังคม และการรณรงค์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงในสังคมไปในทางที่ดี

สถาบันสื่อมวลชนจึงเป็นกลไกทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนที่ถูกคาดหวังโดยสมาชิกและสถาบันหลักในสังคมจึงแตกต่างกันไปตามบรรทัดฐานของสังคมหรือกระแสด้านนิยามพื้นฐานในแต่ละสังคมนั้น สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา สื่อมวลชนควรจะต้องมีหน้าที่หรือมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจให้มีความเจริญก้าวหน้า ทางการเมืองด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศให้ไปในทิศทางที่ดีขึ้น

นอกจากนี้ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยหรือเสรีนิยม สื่อมวลชนจะทำหน้าที่เป็นตลาดเสรีแห่งความคิดเห็น นำเสนอความจริงที่สามารถกำหนดได้โดยประชาชน รวมทั้งเป็นผู้รักษาผลประโยชน์ให้กับสังคมส่วนรวมโดยปราศจากการควบคุมจากอำนาจรัฐหรือกลุ่มอื่นๆ ที่มีอำนาจในสังคม สื่อมวลชนจะต้องใช้เสรีภาพในการปฏิบัติงานอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม และไม่ขัดต่อหลักจรรยาบรรณวิชาชีพ ดังนั้นในการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนอันเป็นพันธกิจของสังคมที่ถูกคาดหวังไว้ให้ปฏิบัติตามนั้นอาจเป็นไปตามหน้าที่ (Functions) หรือไม่เป็นไปตามหน้าที่ (Dysfunctions) ซึ่งผลจากการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนก็จะเกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่มย่อยในสังคม ระดับวัฒนธรรม และระดับสังคมโดยรวม

2. ทฤษฎีวิพากษ์

ทฤษฎีวิพากษ์ (Critical theory) เป็นทฤษฎีที่สนใจปรากฏการณ์ในสังคมที่เกี่ยวกับการต่อรองและครอบงำทางอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมในเรื่องของผลประโยชน์ ทั้งในด้าน

เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งสื่อมวลชนได้เข้ามามีบทบาทในการทำหน้าที่เป็นเครื่องมือและเป็นช่องทางการเผยแพร่ ครอบงำหรือต่อรองอำนาจเกี่ยวกับผลประโยชน์เหล่านั้น โดยการนำเสนออุดมการณ์เพื่อตอกย้ำ ครอบงำ หรือสกัดกั้นอุดมการณ์ของฝ่ายตรงข้ามหรือฝ่ายที่เสียเปรียบในสังคม ทำให้สื่อมวลชนจึงเป็นส่วนหนึ่งของตัวแทนอำนาจ เป็นผู้ผลิต หรือเป็นอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมแก่สังคม⁴⁸ โดยทฤษฎีวิพากษ์ทางสื่อมวลชนมีรากฐานมาจากแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ที่แสดงให้เห็นว่า ปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมนั้นมิได้เกิดขึ้นมาตามธรรมชาติหรือเกิดจากเจตจำนงของผู้หนึ่งผู้ใด และได้สร้างแบบจำลองของสังคม โดยแบ่งโครงสร้างของสังคมออกเป็น 2 ระดับ คือ โครงสร้างส่วนล่าง (Infrastructure) เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ทางการผลิตและพลังการผลิต และโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ซึ่งหมายรวมถึงทุกอย่างที่มีใช้เศรษฐกิจ อาจเป็นสถาบันทางสังคม ระบบการเมือง วัฒนธรรม จิตสำนึก และอุดมการณ์⁴⁹

McQuail⁵⁰ ได้จำแนกทฤษฎีสื่อสารมวลชนตามแนวทางทฤษฎีวิพากษ์ที่มีรากฐานมาจากแนวคิดมาร์กซิสต์เป็น 5 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีคลาสสิกมาร์กซิสต์ (Classical Marxism) เป็นทฤษฎีที่มองว่า สื่อมวลชนเป็นกลไกของชนชั้นที่มีอำนาจในสังคมด้วยระบบทุนนิยม กลุ่มผู้มีอำนาจเหล่านี้จะใช้สื่อมวลชนเพื่อแสวงหาประโยชน์จากกำไรในธุรกิจสื่อมวลชน และตอบสนองของผู้มีอำนาจปกครองสังคมด้วยการแพร่กระจายอุดมการณ์สนับสนุนอำนาจผู้ปกครองและกดขี่ชนชั้นอื่นๆ ในสังคม
2. ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economic Media theory) เป็นทฤษฎีที่มองว่าเจ้าของสื่อมวลชนเป็นต้นเหตุแห่งความเลวร้ายในสังคม เนื้อหาสื่อที่นำเสนอหรือผลิตออกสู่สังคมเป็นเพียงสินค้าบริโภคในตลาดซื้อขาย โดยข่าวสารจะถูกกำหนดให้ตอบสนองกับตลาดบริโภคมากกว่าความจำเป็นของสังคม ทำให้การนำเสนอเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นไปตามความต้องการของผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายหรือเป็นไปตามความนิยมของผู้คนส่วนใหญ่ เนื้อหาที่นำเสนอทางสื่อมวลชนจึงมีลักษณะไม่แตกต่างกันมาก

⁴⁸ สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. สาขาวิชานิติศาสตร์. ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญานิติศาสตร์และทฤษฎีสื่อสาร หน่วยที่ 8-15. (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2548). หน้า 125

⁴⁹ กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา. (กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2551). หน้า 11

⁵⁰ D. McQuail, McQuail's Mass Communication theory, London : Sage, 1987 อ้างถึงใน สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. 2548. หน้า 150

นัก การนำเสนอเนื้อหาใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมมักจะถูกกลืน เนื่องจากผู้ผลิตมองว่าเป็นการเสี่ยงต่อการขาดทุนทางเศรษฐกิจหรือได้ผลกำไรน้อยกว่าการผลิตเนื้อหาแนวประชานิยม

3. ทฤษฎีของสำนักแฟรงค์เฟิร์ต (Frankfurt School) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสนใจกับบทบาทสื่อมวลชนในด้านวัฒนธรรมมากกว่าด้านเศรษฐกิจ โดยมองว่า สื่อมวลชนเป็นช่องทางในการประกอบสร้างวัฒนธรรม คือการมุ่งเน้นนำเสนอวัฒนธรรม ความคิด และอุดมการณ์ของกลุ่มชนชั้นปกครอง เพื่อสร้างภาพลักษณ์และสัญลักษณ์ที่เป็นประโยชน์กับชนชั้นปกครองหรือชนชั้นที่มีอำนาจในสังคม
4. ทฤษฎีการครอบงำหรือการครองความเป็นเจ้า (Hegemonic theory) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสนใจในการวิเคราะห์โครงสร้างของสังคมในมิติด้านวัฒนธรรม ความคิด และอุดมการณ์ รวมทั้งกลไกการครอบงำทางความคิดของบุคคล การครอบงำพื้นที่ทางวัฒนธรรมในสังคม กลไกการสร้างและหน้าที่ของอุดมการณ์ ซึ่งการครอบงำนี้หมายถึงการทำให้อุดมการณ์หรือวิถีคิดอย่างใดอย่างหนึ่งมีความโดดเด่นเหนือสภาพหรือเงื่อนไขที่เป็นจริง โดยอุดมการณ์นี้มีได้เกิดจากระบบเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่จะฝังตัวอยู่ในทุกกิจกรรมทางสังคม ดังนั้นอุดมการณ์จึงไม่ได้เกิดจากการที่กลุ่มหนึ่งมีอำนาจเหนือต่ออีกกลุ่มหนึ่งเท่านั้น แต่จะเกิดขึ้นโดยทั่วไปและไม่รู้ตัว ซึ่งอุดมการณ์และความคิดที่โดดเด่นนี้จะช่วยรักษาผลประโยชน์ของชนชั้นบางกลุ่มในสังคมให้คงทนถาวรเหนือกลุ่มอื่นๆ โดยสื่อมวลชนจะมีบทบาทสำคัญในการรักษาอุดมการณ์และกลายมาเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์หรือรักษาผลประโยชน์ให้กับคนกลุ่มนั้น
5. ทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษา (Cultural studies) หรือทฤษฎีตามแนวทางสังคมวัฒนธรรม (Socialcultural Approach) เป็นทฤษฎีที่สนใจการสร้างความหมายทางวัฒนธรรมของสื่อมวลชน โดยมองว่า สังคมเป็นสนามแห่งการต่อสู้แข่งขันทางความคิดผ่านกระบวนการสร้างความหมาย แนวทางการวิเคราะห์เชิงวัฒนธรรมจึงมักอาศัยทฤษฎีสัญญวิทยา (Semiology) ซึ่งเป็นแนวทางศึกษากระบวนการสร้างความหมาย ตอกย้ำต่อรองความหมายของบุคคลต่างๆ ในสังคมหรือในวัฒนธรรมที่ต่างกัน ผ่านกระบวนการสื่อสารสัญลักษณ์ทั้งที่เป็นวัจนภาษา อวัจนภาษา และกิจกรรมต่างๆ ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม สื่อมวลชนจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นเวที

สาธารณะของการสร้างและต่อรองความหมายระหว่างกลุ่มบุคคลต่างๆ ในสังคมและ
ในระหว่างประเทศต่างๆ ด้วย

3. ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคม

ทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคมเป็นทฤษฎีที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสื่ออันเป็นช่องทางการสื่อสารอย่างหนึ่งกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยมีมุมมองในการศึกษาแตกต่างกัน คือ กลุ่มแรกมองว่า สื่อนั้นมี
ความสัมพันธ์กับสังคมในลักษณะเป็นกระจกสะท้อนความเป็นไปในสังคม การเปลี่ยนแปลงที่
เกิดขึ้นในสังคมสามารถส่งผลกระทบต่อสื่อมวลชน ดังนั้นสังคมจึงเป็นตัวกำหนดสิ่งที่จะปรากฏใน
สื่อให้เป็นไปในทิศทางที่สังคมต้องการ ส่วนกลุ่มที่สองมองว่า สื่อมีบทบาทในการชี้นำหรือช่วย
กำหนดทิศทางของสังคม สื่อมวลชนสามารถจะสร้างผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมในด้าน
ต่างๆ ได้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งการปฏิวัติเทคโนโลยีการ
สื่อสารนั้นจะเป็นสาเหตุเบื้องต้นของการนำไปสู่การปฏิวัติทางสังคม และกลุ่มสุดท้ายที่มองว่า ทั้ง
สื่อและสังคมต่างก็มีอิทธิพลในการกำหนดซึ่งกันและกัน⁵¹

4. ทฤษฎีที่เน้นตัวสาร⁵²

เนื่องจากตัวสารหรือเนื้อหาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสาร การทำความเข้าใจตัว
สารจึงเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษา ทฤษฎีที่เน้นตัวสารนั้นเป็นทฤษฎีที่พิจารณาสารที่มีลักษณะเป็น
สัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งมีกระบวนการใช้รหัสในมุมมองที่ต่างกัน คือ มุมมองที่มาจากผู้ผลิตในการ
เข้ารหัส (Encoding) เนื้อหาที่จะสื่อสาร มุมมองที่มาจากผู้รับสารในการถอดรหัส (Decoding)
เนื้อหาและตีความความหมายนั้น และสุดท้ายเป็นมุมมองที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสื่อแต่ละ
ประเภทกับสารแต่ละชนิด โดยมีแนวทางในการศึกษาที่เรียกว่า การวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งเป็นวิธีการ
อย่างหนึ่งที่นิยมกันมากในการวิจัยทางนิเทศศาสตร์ คือ

- การวิเคราะห์เนื้อหาในเชิงปริมาณ เป็นวิธีการตรวจสอบว่าเนื้อหาที่ถูกถ่ายทอดในสื่อ
แต่ละประเภทมีปริมาณมากน้อยเพียงใด โดยมีความเชื่อเบื้องต้นที่ว่า ปริมาณในการ
นำเสนอสามารถจะบ่งบอกถึงความสำคัญของสารหรือเนื้อหานั้นจากจุดยืนของผู้ส่งได้

⁵¹ อ่างแล้ว, กาญจนา แก้วเทพ และวิลาสินี พิพิธกุล. หน้า 11

⁵² เรื่องเดียวกัน. หน้า 12

และปริมาณสามารถจะทำนายผลกระทบของสารนั้นเมื่อพิจารณาจากมุมมองของผู้รับสารได้

- การวิเคราะห์เนื้อหาในเชิงคุณภาพ เป็นวิธีการที่ให้ความสนใจกับความหมายในระดับต่างๆ ที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาที่นำเสนอในสื่อแต่ละประเภท โดยไม่ได้ให้ความสนใจปริมาณของเนื้อหา ซึ่งจะศึกษากระบวนการตีความโดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหา (Text) กับ บริบทที่แวดล้อม (Context) เป็นสำคัญ

5. ทฤษฎีที่เน้นผู้รับสาร

ทฤษฎีที่เน้นผู้รับสารเป็นทฤษฎีที่ให้ความสนใจกับผู้รับสารในฐานะที่เป็นฝ่ายรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ทั้งในลักษณะที่เป็นผู้ถูกกระทำ (Passive) คือเป็นฝ่ายรับข้อมูลข่าวสารเพียงอย่างเดียว และในลักษณะที่เป็นฝ่ายกระทำ (Active) หรือมีบทบาทในการเลือกสรรและใช้ประโยชน์ข่าวสารจากสื่อได้ ซึ่งสามารถแบ่งแนวทางการศึกษาผู้รับสารออกเป็น

- กลุ่มทฤษฎีที่ศึกษาผลกระทบของสื่อที่มีต่อผู้รับสาร (Impact Study) ซึ่งเป็นทฤษฎีในยุคแรกเริ่มของสื่อมวลชนที่เชื่อในอิทธิพลหรือผลกระทบของสื่อที่สามารถจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับสารได้ โดยมีความเชื่อเบื้องต้นที่ว่า ผู้รับสารจะเปิดรับสื่อในลักษณะตั้งรับ (Passive) และแปรเปลี่ยนไปตามที่สื่อประสงค์จะให้เป็นที่ ตัวอย่างทฤษฎีในกลุ่มนี้ เช่น ทฤษฎีกระสุนปืนหรือเข็มฉีดยา (Hypodemic or Magic bullet theory) ทฤษฎีการเรียนรู้ เป็นต้น
- กลุ่มทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจของผู้รับสาร (Uses and gratifications approach) เป็นกลุ่มทฤษฎีที่มีความเชื่อเบื้องต้นที่ตรงข้ามกับกลุ่มทฤษฎีที่ศึกษาผลกระทบของสื่อ โดยมีความเชื่อว่าผู้รับสารไม่ได้มีลักษณะตั้งรับเพียงอย่างเดียว พิจารณาผู้รับสารในลักษณะที่เป็นฝ่ายกระทำ (Active) คือสามารถใช้สื่ออย่างมีจุดมุ่งหมายและตามความต้องการของตนเอง การเปิดรับสารจึงเป็นไปอย่างมีกระบวนการเลือก การแสวงหาข่าวสาร การสร้างความพึงพอใจ และความคาดหวังจากการใช้สื่อ ตัวอย่างทฤษฎีในกลุ่มนี้ เช่น ทฤษฎีการใช้ประโยชน์สื่อและความพึงพอใจ ทฤษฎีการแสวงหาข่าวสาร ทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อ เป็นต้น
- ทฤษฎีเรื่ององค์ประกอบของการสื่อสาร เนื่องจากผู้รับสารมีลักษณะเป็นมวลชนซึ่งเป็นกลุ่มคนจำนวนมากที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป ส่งผลให้มีพฤติกรรมต่างกัน โดย

ทฤษฎีแนวนี้ได้นำเอาปัจจัยด้านคุณลักษณะของบุคคล เช่น เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา รายได้ สถานภาพ เป็นต้น มาเป็นตัวแปรต้นในการหาความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสื่อสารอย่างปริมาณการเปิดรับสื่อ ทศนคติที่มีต่อสื่อ ความสามารถในการเข้าถึงสื่อ เป็นต้น

- กลุ่มทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของผู้รับสาร⁵³ เป็นกลุ่มแนวคิดทฤษฎีที่ใช้อธิบายถึงการรับรู้ของผู้รับสาร ซึ่งเป็นตัวแปรทางจิตวิทยาที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยทางนิเทศศาสตร์ เช่น ความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร การรับรู้ และความวิตกกังวล เป็นต้น

ทฤษฎีการสื่อสารของโรเบิร์ต ที. แครก

เนื่องจากทฤษฎีการสื่อสารมีพื้นฐานมาจากสาขาวิชาต่างๆ อย่างสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ทำให้การจัดแบ่งทฤษฎีเป็นไปได้ในหลายลักษณะขึ้นอยู่กับหลักการที่ใช้ โดยโรเบิร์ต ที. แครก⁵⁴ (Robert T. Craig) ได้จำแนกทฤษฎีการสื่อสารออกเป็น 7 กลุ่มดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีวาทวิทยา (Rhetorical Theory) เป็นการศึกษาความสามารถในการสื่อความของมนุษย์ทั้งแบบมุขปาฐะและแบบลายลักษณ์ ซึ่งถือเป็นศิลปะแห่งการสื่อสารอย่างหนึ่งที่ต้องอาศัยทักษะในการออกแบบสารและวิธีการสื่อสารเพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้
2. ทฤษฎีสัญวิทยา (Semiotic Theory) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในความคิดของมนุษย์และถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมายแทนสิ่งนั้นในแต่ละบริบทหนึ่งๆ เน้นการศึกษาด้านการสื่อความหมายของตัวหมาย (Signifier) ที่ถูกสร้างกับตัวหมายถึง (Signified) ที่ถูกถ่ายทอดในแต่ละบริบท พิจารณาการสร้างความหมายของสัญลักษณ์

⁵³ ดวงกมล ขาดิประเสริฐและคณะ. สถานภาพงานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ. (กรุงเทพฯ : รายงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547). หน้า 39

⁵⁴ R. T. Craig, "Communication Theory as a Field". Communication Theory Vol.9, (May 1999), 119-161.

3. ทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมโดยมีมนุษย์เป็นผู้สร้างความหมายต่างๆ ผ่านทางประสบการณ์หรือสำนึก ซึ่งโครงสร้างทางสังคมและระเบียบแบบแผนต่างๆ เป็นผลผลิตของมนุษย์ที่คนในสังคมยอมรับหรือทำความเข้าใจร่วมกันและใช้เป็นแนวปฏิบัติในการกระทำระหว่างกัน เน้นความสำคัญของวิธีที่มนุษย์ให้ความหมายกับสถานการณ์หรือสิ่งต่างๆ รอบตัว
4. ทฤษฎีไซเบอร์เนติกส์ (Cybernetics) เป็นการศึกษาถึงการบังคับและควบคุมในระบบหนึ่งๆ โดยเน้นที่ธรรมชาติของการป้อนกลับ (Feedback) กระบวนการของผลผลิต (Output) และการปรับเปลี่ยน (Adjustment) ซึ่งจะมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการหรือการแสวงหาเป้าหมายภายในขอบเขตจำเพาะ
5. ทฤษฎีสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Theory) เป็นการศึกษาบุคคลและความรู้ที่มีอยู่โดยถูกสร้างขึ้นจากข้อกำหนดของสังคม การทำกิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ซึ่งจะกระตุ้นให้บุคคลนั้นพยายามค้นหาความเป็นตัวตนของตัวเอง เพื่อให้ตนเองได้มีบทบาท หน้าที่ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ โดยมีกระบวนการสร้างความหมาย ผลิตซ้ำหรือต่อยอด และการต่อรองความหมายผ่านทางการใช้ภาษา รูปภาพ และสัญลักษณ์ ที่ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ตามสภาพสังคมวัฒนธรรม
6. ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Social Psychology) เป็นการศึกษาถึงพฤติกรรม ความคิด และความรู้สึกของบุคคล หรือปฏิสัมพันธ์ของบุคคลซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์กับคนอื่น กลุ่มคน และสังคม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากบุคคลอื่นหรือสังคมนั้นที่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิวัติอย่างใดอย่างหนึ่งได้
7. ทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการต่อรองและการครอบงำทางอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม โดยมีสื่อเป็นเครื่องมือในการกำหนดความหมายเพื่อสนับสนุนผู้มีอำนาจในสังคม ซึ่งจะมีบทบาทในการทำหน้าที่เผยแพร่ ครอบงำ หรือต่อรองอำนาจ และเป็นส่วนหนึ่งของตัวแทนอำนาจเป็นผู้ผลิต และเป็นอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมแก่สังคม

❖ แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยทางวารสารสนเทศ

การวิจัย⁵⁵ คือ การแสวงหาความรู้ของมนุษย์ ซึ่งมีกระบวนการแสวงหาความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นการตอบคำถามโดยยึดหลักฐานที่มีการเก็บและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ภายใต้กรอบแนวคิด และระเบียบวิธีการที่ชัดเจน เพื่อให้เข้าใจหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยเห็นคุณค่าและสนใจศึกษา สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการ

การวิจัยทางการสื่อสาร⁵⁶ คือ การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมสื่อสารของมนุษย์ ซึ่งครอบคลุมถึงผู้ส่งสาร สื่อ เนื้อหาของสาร ผู้รับสาร ผลของการสื่อสาร และกระบวนการสื่อสารในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน อาจเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร และการสื่อสารผ่านสื่อกลางในรูปของสื่อมวลชน โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณอย่างเป็นระบบ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น สามารถใช้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจบริบทต่างๆ ของการสื่อสาร ตลอดจนทราบถึงประสิทธิภาพของการสื่อสารได้

ดังนั้น การวิจัยทางวารสารสนเทศ คือ การวิจัยทางด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับวิทยาการด้านการข่าว ข้อมูลข่าวสาร และสารสนเทศ ทั้งในสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อสารสนเทศ ซึ่งครอบคลุมถึงการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร การเขียน การวิเคราะห์ การจัดการ และการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท ตลอดจนการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ในการสื่อสารและการสื่อสารมวลชนตามองค์ประกอบของการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นผู้ส่งสาร สื่อ เนื้อหาของสาร ผู้รับสาร ผลของการสื่อสาร และกระบวนการสื่อสาร

ประเภทการวิจัย

การจำแนกประเภทของการวิจัย สามารถแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ในการจำแนก ได้แก่ แบ่งตามระเบียบวิธีการวิจัย และลักษณะของข้อมูล

1. ประเภทการวิจัยตามระเบียบวิธีการวิจัย

1.1 การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Research) เป็นการวิจัยที่ศึกษาหาข้อเท็จจริงของเรื่องราว ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต จากแหล่งเอกสาร ตัวบุคคล

⁵⁵ ดวงกมล ขาดิประเสริฐ. ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร. เอกสารประกอบการสอนวิชา 2801611 วิทยุวิทยุการวิจัยทางวารสารสนเทศ. (กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550). หน้า 17

⁵⁶ จันทิมา เขียวแก้ว. การวิจัยเบื้องต้นทางนิเทศศาสตร์. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551). หน้า 12

วัตถุ สถานที่ โดยการรวบรวมและบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์หรือแปลความหมาย เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์ของเรื่องราวต่างๆ ทำให้ได้ข้อเท็จจริงหรือข้อสรุปที่นำไปสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์ในอดีต และสามารถนำมาใช้ในปัจจุบันหรือคาดการณ์ในอนาคตได้

1.2 การวิจัยเชิงพรรณนาหรือเชิงบรรยาย (Descriptive Research) เป็นการวิจัยที่ศึกษาหาข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อระบุลักษณะหรือทราบถึงเหตุการณ์ว่าเป็นอย่างไร มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งจะไม่มีการจัดกระทำหรือควบคุมใดๆ เป็นการวิจัยที่ศึกษาเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามสภาพความเป็นจริง ซึ่งแบ่งออกเป็น

1) การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เป็นการวิจัยที่ศึกษาหาข้อเท็จจริงตามสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันขณะที่ทำการศึกษาอยู่ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือข้อเท็จจริง นำมาวิเคราะห์ ประมวล และรายงานลักษณะของสิ่งที่ศึกษาตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง โดยศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรและปรากฏการณ์ในแนวกว้าง ซึ่งอาจมาจากกลุ่มตัวอย่างหรือทุกหน่วยของประชากรก็ได้ ผู้วิจัยอาจใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ และแบบสอบถามที่กำหนดแนวคำถามไว้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2) การวิจัยเชิงความสัมพันธ์ (Interrelationship Research) เป็นการวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ว่าอยู่ในทิศทางใด มากน้อยเพียงไร และมีความสัมพันธ์กันหรือไม่ ได้แก่

- การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) เป็นการศึกษาหาข้อเท็จจริงจากแหล่งเอกสาร บันทึก และหลักฐานต่างๆ ด้วยการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ จัดแบ่งหมวดหมู่และรายละเอียดของเรื่องราว เพื่อให้ได้ข้อสรุปตามที่ต้องการศึกษา ซึ่งครอบคลุมถึงการศึกษาลักษณะเนื้อหา การใช้ภาษา ระดับความยากง่ายของการสื่อสาร ตลอดจนแนวความคิดถ่ายทอดผ่านเอกสาร
- การศึกษารายกรณี (Case study) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะที่อาจเกี่ยวข้องกับตัวบุคคล กลุ่มคน องค์กร ชุมชน หรือสถาบันทางสังคมอย่างละเอียด เพื่อต้องการทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ

บุคคลในเรื่องที่ศึกษา ได้แก่ พฤติกรรม ทักษะ ทักษะ ความเชื่อ ความพึงพอใจ เป็นต้น

1.3 การวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) เป็นการวิจัยภายใต้สภาพการณ์และเงื่อนไขที่มีการจัดกระทำขึ้นโดยผู้วิจัย เพื่อควบคุมตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และควบคุมตัวแปรที่ไม่ต้องการศึกษาออกไป ซึ่งถ้าสามารถควบคุมตัวแปรภายนอกได้ทั้งหมดถือว่าเป็นการทดลองแท้ (True experiment) แต่ถ้าสามารถควบคุมได้บางส่วนถือว่าเป็นการทดลองแบบกึ่งทดลอง (Quasi experiment) เป็นการศึกษาหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal relationship) ของตัวแปรที่ศึกษา ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงภายใต้การควบคุม โดยมีการวางแผนอย่างรอบคอบและเฝ้าสังเกตการณ์อย่างเป็นระบบ นำข้อเท็จจริงที่ได้จากการเก็บข้อมูลมาเปรียบเทียบกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เพื่อทดสอบทฤษฎีหรือหาความสัมพันธ์เชิงประจักษ์ของตัวแปรอิสระที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาและการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตาม

2. ประเภทการวิจัยตามลักษณะของข้อมูล⁵⁷

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการวิจัยที่ศึกษาข้อมูลที่อยู่ในลักษณะตัวเลขหรือข้อมูลเชิงปริมาณ นำสถิติมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ทดสอบ และรายงานผลของข้อมูล ไม่ว่าจะเป็สถิติขั้นต้นหรือสถิติขั้นสูง เพื่อให้ได้ข้อสรุปออกมาเป็นตัวเลขนที่สามารถนำมาอธิบาย พิสูจน์ หรืออ้างอิงได้ จึงต้องมีการตรวจสอบความตรง (Validity) และความเที่ยง (Reliability) ของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นการวิจัยที่เชื่อมั่นในหลักวัตถุวิสัย (Objectivity) มองว่าความจริงเป็นสิ่งที่มียู่แล้วไม่ขึ้นกับผู้วิจัย

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยที่ศึกษาข้อมูลที่อยู่ในลักษณะของข้อความ รูปภาพ หรือข้อมูลเชิงคุณภาพ อาจเป็นคุณลักษณะที่รวบรวมได้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ซึ่งไม่สามารถจัดให้อยู่ในรูปของเชิงปริมาณได้ การเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาหรือเอกสาร การสังเกตและจดบันทึก การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้แบบสอบถามที่มีคำถามปลายเปิด เป็นต้น นำมาวิเคราะห์ ตีความ หรือวิพากษ์ โดยจัดกลุ่มหาคุณสมบัติร่วมกันของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่ศึกษา วิเคราะห์คุณลักษณะเด่น และตีความข้อมูลตามบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาข้อสรุปด้วยการบรรยายหรือพรรณนาเป็นหลัก ซึ่งเป็นการวิจัยที่เชื่อมั่นในหลักอัตวิสัย (Subjectivity) ของ

⁵⁷ ณรงค์ โปธิ์พฤษานันท์. ระเบียบวิธีวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ : เอ็กสเปอร์เน็ท, 2551). หน้า 21

ผู้วิจัยในการสรุปตีความข้อมูล และอาจใช้สถิติขั้นพื้นฐานอย่างความถี่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ มาแสดงผลข้อมูลได้

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งขั้นตอนหนึ่ง เนื่องจากงานวิจัยเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวม บันทึก และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีระเบียบแบบแผน ซึ่งผู้วิจัยจะต้องดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบที่มีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์การวิจัย กรอบแนวคิดที่ใช้ และมีความสอดคล้องกับตัวแปรที่ต้องการวัด ดังนั้นเครื่องมือหรือเทคนิคที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจึงต้องมีความเที่ยง ความตรง และมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการอย่างถูกต้อง สมบูรณ์ และเชื่อถือได้ ลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

1. การค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary or library method) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นแรกเมื่อเริ่มทำการวิจัย โดยนักวิจัยต้องทำการศึกษาค้นคว้าที่เกี่ยวข้องจากเอกสารที่ตีพิมพ์หรือค้นคว้าจากห้องสมุด เพื่อนำมาประกอบการวิจัย ซึ่งจะช่วยในการกำหนดประเด็น ตัวแปรที่ศึกษา และแนวคิด ตลอดจนนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล แหล่งเอกสารอาจเป็นหนังสือทั่วไป หนังสือทางวิชาการ เอกสารทางราชการ วิทยานิพนธ์ หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ภาพถ่าย จดหมายเหตุ เป็นต้น

2. การสังเกต (Observation method) เป็นการเก็บรวบรวมที่นิยมใช้ในการสังเกตพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเป็นการสังเกตและเฝ้าดูอย่างเอาใจใส่ในเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์อย่างมีระเบียบแบบแผน ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงพฤติกรรมของกลุ่มที่ต้องการศึกษา สภาพแวดล้อม บรรยากาศของสถานที่ ผู้วิจัยสามารถสังเกตโดยมีการกำหนดเค้าโครงที่แน่นอนหรือเข้าร่วมเป็นสมาชิกหรือไม่ก็ได้

การสังเกตโดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิก (Participant observation) หมายถึง ผู้สังเกตจะเข้าร่วมในเหตุการณ์หรือกิจกรรมกับผู้ถูกสังเกตเป็นเวลานานพอสมควร ซึ่งอาจให้ผู้ถูกสังเกตทราบว่ามีการสังเกตพฤติกรรมตนอยู่หรือไม่ก็ได้ ทำให้ได้ข้อมูลที่แน่นอนและถูกต้องเกี่ยวกับกลุ่มที่ศึกษา แต่บางครั้งผู้สังเกตอาจเกิดความลำเอียงเข้าข้างกลุ่มที่ตนร่วมเป็นสมาชิกได้ ส่วนการสังเกตโดยการไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิก (Non-Participant observation) หมายถึง วิธีการสังเกตที่ผู้สังเกตไม่ได้เข้าร่วมในเหตุการณ์หรือกิจกรรม เป็นเพียงผู้เฝ้าดูหรือสังเกตอยู่ภายนอกโดยไม่ให้ผู้ถูกสังเกตทราบว่ามีการสังเกตพฤติกรรมตนอยู่ เพราะอาจทำให้ผู้ถูกสังเกตไม่แสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติให้เห็นได้ ดังนั้น

ในการติดตามสังเกตจะต้องทำอย่างระมัดระวัง มีการกำหนดเค้าโครงไว้ล่วงหน้า เพื่อให้สามารถบันทึกรายละเอียดได้ครบและรอบคอบมากขึ้น

การเตรียมการสังเกตสามารถทำได้โดยการสังเกตแบบมีเค้าโครง (Structured observation) คือ ผู้สังเกตทราบถึงลักษณะและภูมิหลังของแหล่งข้อมูล จะสามารถกำหนดเค้าโครงหรือหัวข้อที่แน่นอนในการสังเกต และการสังเกตแบบไม่มีเค้าโครง (Unstructured observation) คือ ผู้สังเกตไม่ได้กำหนดหัวข้อหรือเค้าโครงที่แน่นอน โดยจะสังเกตทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้นแล้วบันทึกเก็บเอาไว้

3. การสัมภาษณ์ (Interview method) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสนทนาถามตอบระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ อาจมีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดคำถามไว้อย่างชัดเจนให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบ หรือใช้การสนทนาซักถามแบบเผชิญหน้า (Face-to-face contract) ด้วยแนวคำถามที่กำหนดเอาไว้ หรืออาจใช้การสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบได้ตามความพอใจในหัวข้อที่กำหนดด้วยการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยสามารถใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Focused interview) พยายามจูงใจผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ตอบในประเด็นที่ถาม และการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (Depth interview) ที่ผู้วิจัยพยายามสัมภาษณ์เอาความจริงหรือความลับจากผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ได้มากที่สุด เพื่อให้ทราบถึงเหตุผลหรือข้อเท็จจริงตามที่ต้องการ

4. แบบสอบถาม (Questionnaire method) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม ด้วยชุดคำถามที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์ ศึกษาลักษณะทางประชากรศาสตร์ เช่น เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ สถานภาพการสมรส ในการจำแนกกลุ่มผู้ตอบ เพื่อวัดความคิด ความเชื่อ เจตคติ และทัศนคติต่างๆ ที่มีผลทางด้านพฤติกรรม

การสร้างชุดคำถามของแบบสอบถาม อาจกำหนดให้มีคำถามแบบปลายปิด (Closed Form) คือ ผู้วิจัยได้กำหนดคำตอบไว้ให้เรียบร้อยแล้ว ผู้ตอบสามารถเลือกตอบในข้อที่ตรงกับตนเองมากที่สุด หรือเป็นลักษณะการตอบที่ให้ประเมินความมากน้อย ความเห็นด้วยแบบ Likert scale หรือประเมินคุณค่าของคำคู่ตรงข้ามแบบ Osgood scale ก็ได้ ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ได้ง่ายตามแนวทางที่กำหนดไว้ และอาจกำหนดให้มีคำถามแบบปลายเปิด (Opened Form) คือ ผู้วิจัยไม่ได้กำหนดคำตอบไว้ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้อย่างอิสระตามความคิดเห็นของตน ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเชิงลึกอย่างละเอียดและมีความหลากหลาย ซึ่งอาจต้องใช้เวลาในการวิเคราะห์ข้อมูลให้ได้ตามแนวทางที่กำหนดไว้

5. แบบทดสอบ (Test method) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยคำถาม เพื่อวัดระดับสติปัญญา ความถนัด และการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าทั้งก่อนและหลังหรือไม่ก็ได้ ซึ่งเป็นการวัดผลหรือเปรียบเทียบพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาตามวัตถุประสงค์และวิธีการวิจัย ในแบบทดสอบอาจใช้คำถามที่มีคำตอบให้เลือกตอบหรือให้ผู้ตอบเขียนบรรยายคำตอบแล้วให้คะแนนความถูกต้องเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม ทั้งนี้ในการสร้างแบบทดสอบต้องมีการตรวจสอบความเที่ยง ความตรง และประสิทธิภาพในการวัดผลด้วย

❖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประมวลความรู้ด้านนิเทศศาสตร์จากวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในที่นี่คือ งานวิจัยที่มีการประมวลความรู้จากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้แก่

ดวงกมล ชาติประเสริฐ⁵⁸ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง 'สถานภาพงานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศ' เป็นการศึกษาสถานภาพงานวิจัยและประมวลองค์ความรู้ทางด้านนิเทศศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยศึกษาประเด็นการวิจัย กรอบแนวคิดและทฤษฎีประเภทสื่อ และวิธีการวิจัย จากการวิเคราะห์งานวิจัยสาขาวิชานิเทศศาสตร์ตั้งแต่ปี 2532-2546 จำนวน 227 เล่ม และสืบค้นงานวิจัยของประเทศในทวีปเอเชียเพื่อเปรียบเทียบทิศทางการวิจัย ได้ผลสรุปคือ ปริมาณงานวิจัยทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประเด็นที่นักวิจัยนิยมศึกษามากที่สุด ได้แก่ ประเด็นเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของบุคคล และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในองค์กร ในขณะที่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบเทคโนโลยีสารสนเทศ บทบาทและเนื้อหาของสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และชุมชนใหม่และวัฒนธรรมใหม่เป็นประเด็นที่มีผู้ศึกษาเพิ่มขึ้นในช่วง 5 ปีหลัง สื่อที่มีผู้ศึกษามากที่สุดคือ อินเทอร์เน็ต งานวิจัยส่วนใหญ่ใช้วิธีการสำรวจและสัมภาษณ์ กลุ่มทฤษฎีและแนวคิดที่มีผู้ใช้มากที่สุดคือกลุ่มทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจ รองลงมาได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสาร กลุ่มเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนด และแนวคิดด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในบริบทต่างๆ

⁵⁸ อ่างแล้ว, ดวงกมล ชาติประเสริฐและคณะ, 2547

ดวงกมลชาติประเสริฐ⁵⁹ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง 'สถานภาพงานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชน' เป็นการศึกษาสถานภาพงานวิจัยและประมวลองค์ความรู้ทางด้านจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชน โดยวิเคราะห์งานวิจัยสาขานิเทศศาสตร์ตั้งแต่ปี 2534-2546 จำนวน 60 เล่ม และสืบค้นงานวิจัยในทวีปเอเชียและจากวารสารวิชาการนานาชาติเพื่อเปรียบเทียบทิศทางวิจัย ได้ผลสรุปคือ ปริมาณงานวิจัยทางด้านจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษามีไม่มากนัก โดยประเด็นที่นิยมวิจัยมากที่สุดได้แก่ สถานภาพปัญหาทางจริยธรรม การรับรู้ทางจริยธรรมของกลุ่มต่างๆ ในสังคม และปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาทางจริยธรรม ในด้านองค์ความรู้พบว่าปัญหาทางจริยธรรมที่ปรากฏในงานวิจัยบ่อยครั้ง ได้แก่ ความไม่เป็นกลาง การนำเสนอเนื้อหาที่ไม่ถูกต้อง การนำเสนอเนื้อหาที่รุนแรง การละเมิดสิทธิส่วนบุคคล และการตัดสินผู้ตกเป็นข่าว และการรับอามิสสินจ้าง ปัจจัยที่ส่งผลต่อปัญหาทางจริยธรรม ได้แก่ บุคลากรสื่อ องค์กรธุรกิจ ข้อจำกัดและแนวปฏิบัติในการทำงาน ปัญหาของกลไกกำกับดูแล อำนาจภายนอก และความคลุมเครือของหลักการทางจริยธรรม

หทัยรัตน์ เหล็กกล้า⁶⁰ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง 'การประมวลองค์ความรู้และการใช้ประโยชน์จากวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย' เป็นการศึกษาองค์ความรู้และการใช้ประโยชน์จากวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนการ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2540-2546 จำนวน 363 เล่ม และวิเคราะห์เฉพาะด้านสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต จำนวน 72 เล่ม ประกอบกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้ประโยชน์และช่องทางเผยแพร่วิทยานิพนธ์ โดยศึกษาประเด็นการวิจัย แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต ระเบียบวิธีวิจัย และการใช้ประโยชน์วิทยานิพนธ์ จากการวิเคราะห์และสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ในภาพรวมมีการศึกษาประเด็นทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนาด้านสาธารณสุขและคุณภาพชีวิตมากที่สุด รองลงมาเป็นการศึกษาด้านเศรษฐกิจ ธุรกิจ และอุตสาหกรรม งานวิจัยทางด้านสาธารณสุขและคุณภาพชีวิตมีประเด็นเกี่ยวกับยาเสพติดมากที่สุด โดยใช้ทฤษฎีการสื่อสารแนวปรัชญาวิทยาศาสตร์ และระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจที่ใช้แบบสอบถาม และการใช้ประโยชน์วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่เป็นประโยชน์เชิงวิชาการ มีช่องทางการเผยแพร่ได้แก่ รูปเล่มวิทยานิพนธ์ สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อสมัยใหม่ กิจกรรมทางวิชาการ เป็นต้น

⁵⁹ ดวงกมล ชาติประเสริฐและคณะ. สถานภาพงานวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชน. (กรุงเทพฯ : รายงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547)

⁶⁰ หทัยรัตน์ เหล็กกล้า. การประมวลองค์ความรู้และการใช้ประโยชน์จากวิทยานิพนธ์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษานิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549)